

TÜRKİYE'DE NEFRET SUÇLARIYLA MÜCADELEDE
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

Aslı YIKICI
108612001

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
(İNSAN HAKLARI HUKUKU)

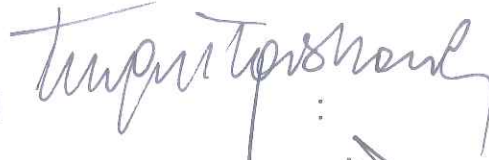
Prof. Dr. Turgut TARHANLI
2012

TÜRKİYE'DE NEFRET SUÇLARIYLA MÜCADELEDE
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

THE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANISATIONS ON
STRUGGLE AGAINST HATE CRIMES IN TURKEY

Aslı YIKICI
108612001

Prof. Dr. Turgut TARHANLI

Yrd. Doç. Dr. İdil Işıl GÜL

Ayşe BEYAZOVA

Tezin Onaylandığı Tarih

:

Toplam Sayfa Sayısı

: 79

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) Nefret Suçu
- 2) Sivil Toplum Kuruluşu
- 3) Nefret Söylemi
- 4) Ayrımcılık
- 5) Önyargı

- 1) Hate Crime
- 2) Non-Governmental Organisation
- 3) Hate Speech
- 4) Discrimination
- 5) Prejudice

Öz

Çalışmanın amacı, ırk, etnik köken, din, cinsel yönelim, cinsiyet kimlikleri, yaş, engellilik vb. temelli önyargılar sebebiyle işlenen nefret suçları ile mücadelede Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının rolünü incelemektir.

Toplumdaki hoşgörüyü yok eden ve farklılıkların yaşamalarını imkânsızlaştıran nefret suçları, günümüzde önemli bir toplumsal sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Son dönemlerde Türkiye'de önemli bir artış gösteren nefret suçları ile mücadelede sivil toplum kuruluşları ön plana çıkmaktadır. Türkiye'de faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarını incelediğimizde, hizmet sağlama, savunuculuk, izleme, kampanya, ağ oluşturma, kaynak oluşturma vb. yöntemleri benimsediği görülmektedir. Her ne kadar maddi kaynak, insan kaynağı vb. kurumsal kapasite sıkıntıları ile mücadeleye devam etseler de, devletin başta yasal mevzuat alanı olmak üzere hiçbir önleyici, müdahale edici ya da düzenleyici sistemi kurmaması ve istikrarlı bir eylemsizlik içinde kalması sivil toplum kuruluşlarının rolünü ön plana çıkarmıştır.

Abstract

The purpose of this study is to investigate the role of the non-governmental organisations in Turkey in the fight against hate crimes due to the prejudices based on race, ethnic origin, religion, sexual orientation, gender identity, age, disability and etc.

Hate crimes, destroy the tolerance in the society and make it impossible for differences to live. Showing a significant increase in recent years in Turkey, hate crimes now appears to be a major social problem. In the fight against hate crimes, non-governmental organisations come to the fore. Non-governmental organizations operating in Turkey have adopted these methods: service delivery, advocacy, monitoring, campaigns, networking, resource creation. Despite their problems with financial resources, human resources, institutional capacity they become the sole mechanism fighting against hate crimes while the state remains inactive and bring up any systems in order to prevent, intervene or regulate hate crimes such as creating a hate crime law.

Önsöz

İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Hukuku Yüksek Lisans Programı'nda yazmış olduğum bu tez çalışmasında, benimle görüşme yapmayı kabul ederek zamanını ayıran ve destek veren sivil toplum kuruluşu çalışanlarına ve gönüllülerine -Alternatif Bilişim Derneği'nden Ali Rıza Keleş, Ankara Roman Gençlik Derneği'nden Selda Biçer, İnsan Hakları Araştırma Derneği'nden Ayşe Bilgen, İnsan Hakları Gündemi Derneği'nden Günel Kurşun, Pozitif Yaşam Derneği'nden Çiğdem Şimsek, Sosyal Değişim Derneği'nden Cengiz Alğan ve Levent Şensever, Türkiye Protestan Kiliseler Derneği'nden Mine Yıldırım, Uluslararası Af Örgütü Türkiye Temsilciliği'nden Ruhay Sena Danışman ve Ceyda Ahu Yetkiner ve Avukat Fırat Söyle- teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

I. Giriş	1
II. Nefret söylemi ve nefret suçu	3
A- Nefret söylemi	3
B- Nefret suçu	12
1. Nefret suçu tanımı ve kavramın ortaya çıkışı	12
2. Nefret suçu ile mücadele yöntemleri	15
a) Yasal mevzuat aracılığıyla mücadele	16
b) STK'lar aracılığıyla mücadele	27
III. Türkiye'de nefret suçları ile mücadelede STK'ların rolleri	33
A. Faaliyetler	33
1. İzleme ve Raporlama	34
2. Savunuculuk ve Lobicilik	40
3. Kampanya	43
4. Hizmet	47
5. İşbirlikleri ve ağ oluşturma	57
6. Yazılı kaynak oluşturma	59
7. Diğer faaliyetler	63
B. Sorunlar ve çözüm önerileri	64
1. Sistemden kaynaklanan sorunlar	65
2. STK'lardan kaynaklanan sorunlar	72
IV. Sonuç	76

Kısaltmalar

Amerika Birleşik Devletleri	: ABD
Amerika Birleşik Devletleri Federal Soruşturma Bürosu (Federal Bureau of Investigation)	: FBI
Avrupa Birliği	: AB
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	: AİHM
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	: AİHS
Avrupa ve Güvenlik İşbirliği Teşkilatı	: AGİT
Avrupa Konseyi	: AK
Birleşmiş Milletler	: BM
Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (Office for Democratic Institutions and Human Rights)	: ODİHR
İrkçilik ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Avrupa Komisyonu (European Commission Against Racism and Intolerance)	: ECRI
İnsan Hakları Araştırma Derneği	: İHAD
İnsan Hakları Gündemi Derneği	: İHGD
Nefret Suçlarının Önlenmesi ve Yanıtlanması AGİT Bölgesi Sivil Toplum Kuruluşları için Kaynak Kılavuz	: Kılavuz
Sayfa	: S
Sivil Toplum Endeksi Projesi	: STEP
Sivil Toplum Kuruluşu	: STK
Southern Poverty Law Center	: SPLC
Türk Ceza Kanunu	: TCK
Türkiye Büyük Millet Meclisi	: TBMM
Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı	: TÜSEV

Kaynakça

Kitaplar

- AKSAKOĞLU Yiğit, *Sivil Toplum Örgütleri için Savumculuk Rehberi*, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Ekim 2009.
- ALĞAN Cengiz ve ŞENSEVER Levent, *Ulusal Basında Nefret Suçları 10 Yıl, 10 Örnek*, Sosyal Değişim Derneği, İstanbul Nisan 2011.
- ATAMAN Hakan ve CENGİZ Orhan Kemal, *Türkiye 'de Nefret Suçları*, İnsan Hakları Gündemi Derneği, 2009.
- ATAMAN Hakan ve YAMAK Banu, *Sivil Toplum Örgütleri için Kampanya Hazırlama Rehberi Dünya'dan ve Türkiye'den İyi Kampanya Örnekler*, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Eylül 2009.
- BALCI Muharrem ve SÖNMEZ Gülden der., *Temel Belgelerde İnsan Hakları Örnekli-Açıklamalı-Karşılaştırmalı*. Danışman Yayınları, İstanbul Nisan 2001.
- DUTERTRE Gilles, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler*, Avrupa Konseyi Yayınları, Kasım 2007.
- EDWARDS Michael, *Civil Society*, Polity Press, United Kingdom 2004.
- GUZMAN Manuel ve VERSTAPPEN Bert, *İzleme Nedir?*, İnsan Hakları İzleme ve Dökümantasyon Dizisi 1, Huridocs, (çeviren İnsan Hakları Ortak Platformu).
- GÜL İdil Işıl ve KARAN Ulaş, *Ayrımcılık Yasağı Eğitim Rehberi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuklu Çalışmaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Şubat 2011.
- KEYMAN E. Fuat, *Türkiye 'de Sivil Toplumun Serüveni: İmkansızlıklar İçinde Bir Vaha*, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Kasım 2006.
- KÖKER Eser ve DOĞANAY Ülkü, *İrkçi Değilim Ama... Yazılı Basında İrkçi-Ayrımcı Söylemler*, İnsan Hakları Ortak Platformu, Ankara, Ankara 2010.
- RAIJA Hanski ve MARTIN Scheinin der., *İnsan Hakları Komitesi 'nin Emsal Kararları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Haziran 2005.
- TEZCAN, Prof. Dr. Durmuş vd., *İnsan Hakları El Kitabı*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2006.
- UYAR Lema der., *Birleşmiş Milletler 'de İnsan Hakları Yorumları İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi: 1981-2006*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2006.
- WEBER Anne, *Nefret Söylemi El Kitabı*, (çeviren Metin Çulhaoğlu), Avrupa Konseyi Yayınları, 2009.

Makaleler

- ATAMAN Hakan, "Nefret Suçlarının Bugünü", der. EROL Ali, *Anti-Homofobi Kitabı Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma*, Kaos GL, Ankara Eylül 2009, S. 55-56.
- ATAMAN Hakan. "Nefret Suçlarını Farklı Yaklaşımlar Çerçevesinden Ele Almak: Etik, Sosyo-

- Politik ve Bir İnsan Hakları Problemi Olarak Nefret Suçları”, içinde der. İNCEOĞLU Yasemin, *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, S. 47-80.
- BİNARK Mutlu, “Nefret Söyleminin Yeni Medya Ortamında Dolaşıma Girmesi ve Türetilmesi”, içinde der. ÇOMRU Tuğrul, *Yeni Medyada Nefret Söylemi*, Kalkedon, 2010, S. 11-54.
- CHRETIN Jean-Pierre, “RTLM Propaganda: the Democratic Alibi”, içinde der. Allan THOMPSON, *The Media and the Rwanda Genocide*, Pluto Press. 2007, S. 55-62.
- DES FORGES Alison, “Call to Genocide: Radio in Rwanda, 1994” içinde der. Allan THOMPSON, *The Media and the Rwanda Genocide*, Pluto Press. 2007, S. 41-55.
- DURAN Ragıp, “Hakiki Nefret / Sanal Nefret”, içinde der. ÇAVDAR Ayşe ve YILDIRIM Ayşe B., *Nefret Suçları ve Nefret Söylemi*, Hrant Dink Vakfı, İstanbul 2010, S. 157-163.
- FEDOROVYCH Iryna, “Nefret Suçu ile Mücadelede Ağ Oluşturma: Ukrayna’dan Bir STK Deneyimi”, içinde der. ÇAVDAR Ayşe ve YILDIRIM Ayşe B., *Nefret Suçları ve Nefret Söylemi*, Hrant Dink Vakfı, İstanbul 2010, S. 269 -280.
- GÖREGENLİ Melek, “Ayrımcılığın Şiddeti: Nefret Suçları”, der. EROL Ali, *Anti-Homofobi Kitabı Uluslararası Homofobi Karşın Buluşma*, Kaos GL, Ankara Eylül 2009, S. 49-54.
- GÖREGENLİ Melek, “Nefret Suçları Kimin Sorunu?”, *Kaos GL Dergisi*, Mart-Nisan 2009, Sayı 105.
- KURŞUN GÜNAL, “Nefret Suçlarının Yarımları”, *Güncel Hukuk*, Mart 2012 3-99, S. 22-23.
- İNCEOĞLU Asuman Aytekin, “Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları”, içinde der. İNCEOĞLU Yasemin, *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, S. 103-121.
- İNCEOĞLU Asuman Aytekin, “Nefret Suçları”, *Güncel Hukuk*, Mart 2012/3-99, S. 16-19.
- KARAN Ulaş, “Nefret İçerikli İfadeleri İfade Özgürlüğü ve Uluslararası Hukuk”, içinde der. İNCEOĞLU Yasemin, *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, S. 81-102.
- KARAN Ulaş, “Nefret Suçlarından Ne Anlıyoruz?”, içinde der. ÇAVDAR Ayşe ve YILDIRIM Ayşe B., *Nefret Suçları ve Nefret Söylemi*, Hrant Dink Vakfı, İstanbul 2010, S. 55-62.
- KAYMAK Ayşe, “Yeni Medyada Nefret Söyleminin Hukuki Boyutu”, içinde der. ÇOMRU Tuğrul, *Yeni Medyada Nefret Söylemi*, Kalkedon, 2010, S. 253-284.
- KAYA Nurcan, “Raporlama ve Savunuculuk Yoluyla Nefret Suçlarıyla Mücadele”, içinde der. ÇAVDAR Ayşe ve YILDIRIM Ayşe B., *Nefret Suçları ve Nefret Söylemi*, Hrant Dink Vakfı, İstanbul 2010, S. 261 -268.
- KILIÇ Taner, “Nefret Suçları ile Mücadelede Bir Örnek: Güney Yoksulluk Hukuk Merkezi (SPLC)”, içinde der. İNCEOĞLU Yasemin, *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, S. 171-184.
- KILIÇ Taner, “Nefret Suçları Hakkında Dikkat Kesilmek Neden Önemlidir?”, 1 Temmuz 2008.

LARNER Jesse, "Hate Crime/Thought Crime", *Dissent*, Spring 2010, Vol. 57 Issue 2.

MASZKOWSKI Rafal, " 'Bir Daha Asla' Çalışmaları ve Bir Örnek: Radyo Maryja", içinde der. ÇAVDAR Ayşe ve YILDIRIM Ayşe B., *Nefret Suçları ve Nefret Söylemi*, Hrant Dink Vakfı, İstanbul 2010, S. 281 -289.

ORAN Baskın, "Maksimum Rezillik: Nefret suçu ve Nefret Suçunun Önkoşulu: Nefret Söylemi" içinde der. İNCEOĞLU Yasemin, *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul. 2012, S. 39-47.

ÖRDEK Kemal, "Türkiye'de Trans Bireylere Yönelik Nefret Suçları", içinde der. İNCEOĞLU Yasemin, *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul. 2012, S. 307-325.

ŞENSEVER F. Levent, "Uluslararası Hukukta Nefret Suçları", *Güncel Hukuk*, Mart 2012 3-99, S. 26-28.

Elektronik ağ adresleri

http://www.alternatifbilisim.org/wiki/Ana_sayfa (Alternatif Bilişim Derneği)

www.amnesty.org.tr (Uluslararası Af Örgütü Türkiye Temsilciliği)

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp> (HUDOC Database – European Court of Human Rights)

www.coe.int (Avrupa Konseyi)

<http://diversipedia.org.ua/eng/about.html> (Diversity Initiative)

www.durde.org (İrkçiliğe ve Milliyetçiliğe DurDe! Girişimi)

www.echr.coe.int (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi)

<http://www.humanrightsfirst.org> (Human Rights First)

www.hrantdink.org (Uluslararası Hrant Dink Vakfı)

www.ihad.org.tr (İnsan Hakları Araştırma Derneği)

www.kaosgl.com (Gey, Lezbiyen, Biseksüel, Trans Eşcinsel Haber Portalı)

<http://www.matthewshepard.org/our-story> (Matthew Shepard Foundation)

www.nefretme.org (Sosyal Değişim Derneği Nefret Suçları Projesi)

www.nefretme.net (Sosyal Değişim Derneği Nefret Suçları Yasa Kampanyası)

www.nefretsoylemi.org (Uluslararası Hrant Dink Vakfı Nefret Söylemi İzleme Projesi)

<http://www.nigdywiecej.org> (Faşizm: Bir Daha Asla)

<http://www.osce.org/odihr> (Organization for Security and Co-operation in Europe – Office for Democratic Institutions and Human Rights)

www.pembehayat.org (Pembe Hayat LGBTT Dayanışma Derneği)

<http://www.protestankiliseler.org/> (Protestan Kiliseler Derneği)

<http://www.rightsagenda.org/> (İnsan Hakları Gündemi Derneği)

www.siyahpembe.org (Pembe Hayat)

<http://www.spicenter.org> (Southern Poverty Law Center)

www.sosyaldegisim.org (Sosyal Değişim Derneği)

İnternet kaynakları: Raporlar

European Council, European Commission against Racism and Intolerance, First Report on Turkey, 9 Kasım 1999.

European Council, European Commission against Racism and Intolerance, Second Report on Turkey, 3 Haziran 2001.

European Council, European Commission against Racism and Intolerance, Third Report on Turkey, 15 Şubat 2005.

European Council, European Commission against Racism and Intolerance, Fourth Report on Turkey, 8 Şubat 2011.

Human Rights First, Ukraine Hate Crime Survey, 2008.

LGBTT Bireylerin İnsan Haklarını İzleme ve Hukuk Komisyonu, 2007 LGBTT Bireylerin İnsan Hakları Raporu, 2008.

LGBTT Bireylerin İnsan Haklarını İzleme ve Hukuk Komisyonu, 2008 LGBTT Bireylerin İnsan Hakları Raporu: Buradayız Alışın!, Nisan 2009.

LGBTT Hakları Platformu, 2009 LGBTT Bireylerin İnsan Hakları Raporu, Nisan 2010.

LGBTT Hakları Platformu, 2010 LGBTT Bireylerin İnsan Hakları Raporu, 2011.

Organization for Security and Co-operation in Europe Office for Democratic Institutions and Human Rights, Combatting Hate Crimes in the OSCE Region: An Overview of Statistics, Legislation and National Initiatives, 2005.

Organization for Security and Co-operation in Europe Office for Democratic Institutions and Human Rights, Preventing and Responding Hate Crime, A Resource Guide for NGOs in the OSCE Region, 2009.

Pozitif Yaşam Derneği, HIV İle Yasayanların Yasadıkları Hak İhlalleri Raporu, Haziran 2007.

Pozitif Yaşam Derneği, Türkiye’de HIV İle Yasayanların Yasadıkları Hak İhlalleri Raporu (Temmuz 2007-Temmuz 2008 Dönemi), Ağustos 2008.

Pozitif Yaşam Derneği, Türkiye’de HIV İle Yasayanların Yasadıkları Hak İhlalleri Raporu (Ağustos 2008-Aralık 2009 Dönemi), Aralık 2009.

Protestan Kiliseler Derneği, 2007 Yılı İçerisinde Türkiye’deki Protestan Cemaatinin Maruz Kaldığı Hak İhlalleri Raporu, Ocak 2008.

Protestan Kiliseler Derneği, Türkiye’deki Protestan Cemaati’nin 2008 Yılı İçerisinde Maruz Kaldığı Hak İhlalleri, Ocak 2009.

Protestan Kiliseler Derneği İnsan Hakları ve İnanç Özgürlüğü İzleme Kurulu, “ ‘Tehdit’ mi yoksa Tehdit Altında mı?” Türkiye’deki Protestanların Yasal ve Sosyal Sorunları – 2010, Eylül 2010.

Protestan Kiliseler Derneği İnsan Hakları ve İnanç Özgürlüğü İzleme Kurulu, 2009 Hak İhlalleri İzleme Raporu, Ocak 2010.

Protestan Kiliseler Derneği İnsan Hakları ve İnanç Özgürlüğü İzleme Kurulu, 2010 Hak İzleme Raporu, Ocak 2011.

Protestan Kiliseler Derneği İnsan Hakları ve İnanç Özgürlüğü İzleme Kurulu, 2011 Hak İzleme Raporu, Ocak 2012.

TÜSEV, Türkiye’de Bir Dönüm Noktası: Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu II, TÜSEV Yayınları, No: 51, İstanbul Mart 2011.

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Temsilciliği, ‘Ne Bir Hastalık ne de Bir Suç’ Türkiye’de Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans Bireyler Eşitlik İstiyor, 2011.

Sözleşmeler ve kanunlar

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu

İnternet kaynakları: Gazete ve internet gazetesi haberleri

Ahmet Yıldız Davası Yarın, *Bianet*, 26 Ocak 2012

AIHM: Eşcinsellere yönelik nefret söylemi ifade özgürlüğü değil, *T24 Bağımsız İnternet Gazetesi*, 16 Şubat 2012.

Dövmeli Yeğen, *Hürriyet*, 12 Temmuz 2000.

Festus Okey’e Çok Görülen “Müdahillik” Nasıl Olmalıdır?, *Bianet*, 2 Mayıs 2011.

Festus Okey Davası ve Adalet, KORKMAZ Serhat, *Bianet*, 17 Aralık 2011.

Festus Okey Davasına Müdahillik Olmak Suçmuş!, KARACA Ekin, *Bianet*, 26 Nisan 2011.

Festus Okey Mahkemesi HSYK’ya Şikayet Edildi, *Bianet*, 8 Şubat 2011.

İbrahim Kaboğlu ve Baskın Oran yargılanmayacak, *Radikal*, 04 Mar 2009.

İHAD Nefret Suçları Yasa Tasarısında LGBT’leri Görmezden Geldi, *KaosGL*, 24 Nisan 2011.

İşte ‘haksız tahrik’ indirimleri, *Sabah*, 09 Kasım 2009.

LGBT Cinayetlerini Önlemek İçin Ne Yapıyorsunuz?, *Bianet*, 7 Mayıs 2009.

LGBTT Hakları Platformu Ayrımcılığı Raporlaştırdı, *Bianet*, 28 Ocak 2009.

Mahkeme LGBTT Derneği'nin Müdahillik Talebini Kabul Etti, *Pembe Hayat*, 26 Mart 2011.

KTÜ Öğrencisi Fenerbahçelilerden Suç Duyurusu, *Radikal*, 4 Nisan 2012.

Nefret suçları yeni anayasa taslağına giriyor, *Agos*, 12 Mayıs 2012.

Nefret Tohumları Fide Verdi, *Radikal*, 5 Nisan 2012.

Oğuz Atak'ı Hatırlamak, *Pippi Haşmet Blog*, 21 Nisan 2010.

İnternet kaynakları: Diğer

Council of Europe Committee of Ministers, "Recommendation No. R. (97) 20 of the Committee of Ministers to Member States on 'Hate Speech'", October 30, 1997.

European Commission, European Committee against Racism and Intolerance, General Policy Recommendation No. 7 on National Legislation to Combat Racism and Racial Discrimination, 13 December 2002.

European Commission, European Committee against Racism and Intolerance, General Policy Recommendation No. 11 on Combating Racism and Racial Discrimination in Policing, 29 June 2007.

European Union, Closing Statement at the 17th OSCE Ministerial Council, 2 December 2009..

European Union, Council Framework Decision on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law, 2008/913/JHA , 28 November 2008

Kaos GL Derneği, Nefret Suçları Politika Belgesi, Ekim 2011.

Mahkeme kararları dizini

European Court of Human Rights, Gündüz v. Turkey, Application no. 35071/97, 4 Aralık 2003.

European Court of Human Rights, Vejdeland and Others v. Sweden, Application no. 1813/07, 9 Şubat 2012.

European Court of Human Rights, Handyside v. Royaume-Uni, Application no:5493/72, 7 Aralık 1976.

I. Giriş

Bu çalışmanın amacı, farklılıkları zenginlik olarak kabul eden ve en marjinal grupların bile sesini duyurabildiği, kendilerini rahatlıkla ifade edebildiği toplumlar için tehdit oluşturan nefret suçlarına karşı sivil toplum kuruluşları ("STK") tarafından yürütülen mücadele çalışmalarını ortaya koymaktır.

Her gün sokakta, evde, stadyumda, okulda, iş yerinde, televizyonda, gazetede, sosyal medyada ve daha birçok yerde; nefret içerikli duvar yazılarıyla, sözel tartışmalarla ve farklı boyutlarda fiziksel saldırılarla karşılaşmaktayız. Toplumda her gün yeniden üretildiğine şahit olduğumuz nefret suçları büyük tehditler haline dönüşmektedir. Çünkü önyargılarla beslenen nefret suçları sadece suçun yöneltildiği bireyleri değil, başta o bireylerin dâhil olduğu gruplar olmak üzere toplumun tamamını olumsuz yönde etkilemektedir. Nefret suçları aracılığıyla, belirli özelliklere sahip kişilere toplumda istenilmediklerine dair bir mesaj gönderilir. Bu da insan haklarını temel alan demokratik anlayışa ve çoğulcu toplum yapısına doğrudan tehdit oluşturur¹. Bu bağlamda, nefret suçları bir toplum içinde birlikte yaşama anlayışını zedeleyen ve farklılıklara karşı hoşgörüsüzlüğü tetikleyici ve insan haklarının korunması açısından mücadele edilmesi gereken önemli bir toplumsal sorundur.

Nefret suçları, Türkiye içinde yeni bir fenomen değildir. Her ne kadar yasal olarak belirlenmiş bir tanım olmasa da; geçmişten bugüne geçmişi farklı arka planlara sahip sayısız nefret suçu vakası sıralayabiliriz. Geçmişte Sivas'ta ve Kahramanmaraş'ta yaşananlar, daha güncel olarak ise Manisa Selendi'de Roman yurttaşlara yapılan saldırılar, AGOS gazetesi genel yayın yönetmeni Hrant Dink'in öldürülmesi, Malatya Zirve Yayınevi katliamı, Bursa'da travesti İrem Okan'ın cinayeti, Ankara'da Eryaman cinayetleri, Trabzon'da Rahip Santoro cinayetini Türkiye'de yaşanmış ve halen de tartışılan nefret suçları örnekleri

¹ Hakan ATAMAN, "Nefret Suçlarını Farklı Yaklaşımlar Çerçevesinden Ele Almak: Etik, Sosyo-Politik ve Bir İnsan Hakları Problemi Olarak Nefret Suçları", içinde der. Yasemin İNCEOĞLU, Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, S. 75.

olarak verebiliriz. Nefret suçlarının anatomisi incelendiğinde mağdur grupların çoğunlukla, devletin baskın olan ideolojisinin, yani Türklük, Erkeklik, Sünnilik ve Heteroseksüellik, dışında kalan gruplar olduğu görülür. Farklı kimlikleri dışlayan bu güç çevresinde şekillenen ‘toplumsal kod’² nefret suçları mağduriyetlerini açıklamak açısından da anlamlı bir bakış açısı sağlamaktadır. Nefret suçları ile mücadele de sadece suçla mücadeleyi değil; o suçu motive eden görüş, inanç ve kalıpyargılarla mücadeleyi içermektedir. Nefret suçları ile ilgili devletin yürüttüğü çalışmaların yetersizliği ve nefret suçlarındaki belirgin artışlar, STK’ları ve aktivistleri bu alanda çalışmalar üretmeye ve nefret suçları için bir çare zemini oluşturmaya yöneltmiştir. Nefret suçları ile mücadele konusunda son yıllardan giderek artan, farklı araç ve yöntemlerle zenginleşen STK faaliyetleri mücadele çalışmalarının büyük bir kesitini oluşturmakla birlikte; nefret suçlarının oluşmasını engelleyememektedir. İşte bu noktada, tez çalışması ‘STK’ların nefret suçları ile mücadeledeki rolü nedir?’ sorusuna yanıt aramaktadır. Doğrudan mağdurlara ve toplumun genelinin güçlenmesi ve farkındalık kazanmasına yönelik yaptıkları faaliyetler ve devlette yapısal değişiklikler ile dönüşümü hedefleyen faaliyetler aracılığıyla STK’ların rolü tespit edilmeye çalışılmıştır. Tez çalışması sadece bir durum tespiti niteliğinde değil; aynı zamanda çözüm önerilerine ilişkin tespitleriyle nefret suçları ile mücadelede STK çalışmalarına destek vermeyi amaçlamaktadır. Çalışmayı incelerken dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta nefret söylemi ve nefret suçları arasındaki ince çizgidir. Her ne kadar çalışma nefret suçları ile mücadele üzerine olsa da, Türkiye’deki mevcut çalışmaların çoğunlukla nefret söylemi ile mücadele ile iç içe geçmiş olmasından dolayı yer yer nefret söylemi ile ilgili çalışmalardan da bahsedilmiştir.

Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde nefret suçları ve nefret söylemine ilişkin kavramsal bilgilere ve Dünya’da ve Türkiye’den nefret suçları mücadele yöntemlerine yer verilmiştir. Bu genel altyapısal bilgilerin ardından ikinci bölümde, Türkiye’de faaliyet gösteren belli başlı STK’ların faaliyetleri mercek

² Kemal ÖRDEK, “Türkiye’de Trans Bireylere Yönelik Nefret Suçları”, içinde der. İNCEOĞLU, S. 307.

altına alınmış ve nefret suçları ile mücadele açısından mevcut sorunların tespiti ve çözümü üzerine tartışılmıştır.

II. Nefret söylemi ve nefret suçu

A- Nefret söylemi

Nefret söylemi, hem birçok vakada nefret suçlarının önkoşulu, besleyicisi ya da habercisi olması, hem de özgürlük ve demokrasi anlayışına tehdit unsuru oluşturması sebebiyle çalışmanın ilk bölümde ele alınacaktır. Nefret söyleminin varlığını değerlendirebilmek adına da öncelikle ifade özgürlüğünden bahsedilecektir.

Temel hak ve özgürlüklerden biri olarak ifade özgürlüğü, demokratik toplumun önemli unsurlarından biri olarak görülür. İfade özgürlüğü, bir yandan toplumdaki azınlık grupları da dâhil olmak üzere herkesin kendi fikirlerini rahatlıkla ifade edebilmesini ve bu fikirlerin özgürce tartışılmasını teşvik ederek, çoğulcu demokratik toplum anlayışının güçlenmesini sağlarken; diğer yandan toplumun farklı fikirleri duyma ve değerlendirmesine imkân vererek, daha duyarlı ve hoşgörülü olmasına katkı sağlar.

İfade özgürlüğü, Birleşmiş Milletler (“BM”) İnsan Hakları Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi, Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Topluluğu (“AGİT”) Nihai Senedi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (“AİHS”) gibi birçok temel insan hakları belgesinde yer bulmuştur. Sözleşmelerin tamamında belirtildiği üzere, her devlet ifade özgürlüğünü koruma, kollama, yurttaşlarının bundan faydalanmasını sağlama, üçüncü kişiler tarafından ihlal edilmesini önleme gibi çeşitli pozitif ve negatif yükümlülükler uymak durumundadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (“AİHM”) içtihatlarıyla ifade özgürlüğü kavramını biraz detaylandırmak gerekirse, ifade özgürlüğü ‘bir toplumun ilerlemesi ve toplumdaki her bireyin

gelişimi için³, öncelikli bir ögedir. Ayrıca ifade özgürlüğü kapsamında sadece olumlu, zararsız ve saldırganlık içermeyen bilgi ve düşünceler değil; devleti ya da toplumun bir kesimini sarsan, şok eden, tedirgin eden ve onlara aykırı gelen ifadeler de korunmalıdır⁴. Avrupa’da kabul gören yaklaşıma göre daha özgürlükçü bir bakış açısına sahip Amerikan yaklaşımında, ifade özgürlüğü daha geniş yorumlanmakta ve ifadeler çoğunlukla içerik bakımından sınırlandırılmamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri (“ABD”)’nde ilerleyen paragraflarda detaylandırılacak ‘açık bir tehlike arz etmeme’ durumunda, ırkçı ifadeler bile vakalar özelinde ifade özgürlüğü kapsamında korunabilmektedir⁵. Ancak insan haklarına bütüncül bir çerçevede bakıldığında, ifade özgürlüğüne sınırsız bir koruma atfedilmesini kabul etmek mümkün gözükmemektedir. Bu çerçevede de mevcut sözleşmeler ve yargı kararlarının da ifade özgürlüğünün kullanımına ilişkin belirli sınırlamalar getirdiği görülmektedir.

AİHS ifade özgürlüğüne yer verdiği 10. maddesinin 2. paragrafında, ifade özgürlüğüne ilişkin sınırları ifade etmektedir. Fıkraya göre bu özgürlüklerin kullanılması bazı sınırlamalara tabi tutulmuştur. ‘Yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması⁶’ maddede belirtilen sınırlama koşullarındandır. AİHM kararları da bu fıkra da tanımlanmış amaçlar doğrultusunda ve ülkelerin

³ Handyside v. Royaume-Uni, Başvuru No 5493/72, Paragraf 49, 7 Aralık 1976.
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-62057#{"itemid":\["001-62057"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-62057#{) (e.t.: 17 Aralık 2011)

⁴ Prof. Dr. Durmuş TEZCAN vd., İnsan Hakları El Kitabı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2006, S. 195.

⁵ Ulaş KARAN, “Nefret Suçlarından Ne Anlıyoruz?”, içinde der. Ayşe ÇAVDAR ve Ayşe B. YILDIRIM, Nefret Suçları ve Nefret Söylemi, Hrant Dink Vakfı, İstanbul 2010, S. 58.

⁶ 6366 Nolu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Korumaya dair Sözleşme), Madde 10; Fıkra 2. 19.03.1954 tarih, 8662 sayılı T.C. Resmi Gazete <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8662.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8662.pdf> (e.t. 20 Ekim 2012)

yasalarında öngörülen hukuki yöntemler ve amaçlarla orantılı olarak ifade özgürlüğünün kısıtlanabileceğini göstermektedir⁷.

BM Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 19. ve 20. maddeleri⁸ de düşünce ve ifade özgürlüğü alanlarında düzenlemeler içermektedir. İfadeler ve düşünceler, sözleşmenin 19. maddesinin 3. fıkrasında verilen koşullar doğrultusunda sınırlandırılabilir. Bu fıkra göre, sınırlamalar 'yasalarda öngörülmüş' ve 'demokratik bir toplum açısından gerekli' olmalıdır⁹. Ayrıca 'başkalarının haklarına ve toplumda sahip oldukları şöhrete saygı bakımından; ulusal güvenliğin, kamu düzeninin ya da kamu sağlığı ve ahlakının korunması'¹⁰ gibi meşru amaçlar doğrultusunda yapılmalıdır. Aynı sözleşmenin 20. maddesi de BM İnsan Hakları Komitesi'nin 1983 yılında yaptığı genel yorum çerçevesinde 'her türlü savaş propagandası ve ulusal, ırksal ya da dinsel nefretin ayrımcılık, düşmanlık ya da şiddeti kışkırtma şeklini alacak' ifadelerin savunulmasını yasaklamaktadır¹¹.

BM Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve AİHS'te detaylı bir şekilde verilen sınırlama koşulları, ABD yasalarında daha esnek bir yapıya sahiptir. ABD'de Avrupa'daki yaklaşımdan daha özgürlükçü bir bakış açısıyla korunan ifade özgürlüğü; her ne kadar sınırsız bir şekilde kullanılmakta olmasa da sınırlamanın koşulları diğer sözleşmelerde olduğu gibi detaylarıyla belirtilmemiştir. ABD içtihatlarına göre, hukuka aykırı eylemleri teşvik edebilecek nitelikteki 'açık ve mevcut bir tehlike' içeren ifadeler

⁷ KARAN, "Nefret İçerikli İfadeleri İfade Özgürlüğü ve Uluslararası Hukuk", içinde der. İNCEOĞLU, S. 81 ve Gilles DUTERTRE, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler, Avrupa Konseyi Yayınları, Kasım 2007, S. 366.

⁸ Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, içinde der. Muharrem BALCI ve Gülden SÖNMEZ, Temel Belgelerde İnsan Hakları Örnekli-Açıklamalı-Karşılaştırmalı, S. 107.

⁹ Hanski RAJA ve Scheinin MARTIN der., İnsan Hakları Komitesi'nin Emsal Kararları, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Haziran 2005, S. 377.

¹⁰ BALCI ve SÖNMEZ, S.16.

¹¹ Lema UYAR der., Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2006, S. 19.

kısıtlanabilmektedir¹². Bir diğer deyişle ABD'deki uygulamaya göre, bir söylemin ifade özgürlüğü kapsamında korunup korunmayacağına karar vermek için, öncelikle ifadenin açık ve mevcut bir tehlike yaratıp yaratmadığı araştırılır. Ancak yasalarda açık ve mevcut tehlikenin tanımı ya da koşulları belirlenmemiştir. Uygulamada, mahkemelerin her vaka özelinde ayrı bir değerlendirme yapması öngörülmüştür.

İfade özgürlüğünün sınırları ile ilgili tartışmaların şekillendiği önemli alanlarından biri de nefret söylemidir. Her ne kadar her bireyin kendi fikirlerini özgürce paylaşması esas olsa da, paylaşılan fikrin başka bireylerin haklarını tehlikeye sokmaması insan hakları açısından esas olmalıdır. Bu çerçevede birkaç soru üzerine daha detaylı düşünmek gerekir: 'Belirli özelliklere sahip bir grubun üyesi olan bir bireye yönelik sözel olarak ifade edilen bir nefret duygusu, şiddet içermese de ifade özgürlüğü kapsamında korunmalı mıdır?', 'Söylenildiği an olmasa bile, bahsi geçen ifade süreçte şiddet eylemine dönüşme riski taşıyorsa, nefret duygusunun yönettildiği bireyde ya da grupta; hakkı bir paniğe ve korkuya sebep oluyorsa, ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmeli mi¹³?' ve 'Nefret söyleminin ifade özgürlüğü kapsamında tutulması aslında ifade özgürlüğünün kötüye kullanımına işaret etmez mi?' Bu sorulara yanıt bulmak ve temel hak ve özgürlüklerden biri olan ifade özgürlüğü ile nefret söylemi arasındaki ayırt edilmesi zor sınırı belirlemek için nefret söylemini tanımlamak gerekecektir.

Nefret söylemi için uluslararası alanda kabul gören resmi bir tanım bulunmamaktadır. Devletler tarafından en çok referans verilen tanım, 1997 yılında Avrupa Konseyi ("AK") Bakanlar Kurulu'nun R (97) 20 sayılı tavsiye kararında belirtilen tanımdır. Bu tanıma göre; "nefret söylemi, ırkçı nefret, yabancı düşmanlığı, antisemitizm veya hoşgörüsüzlük ifade eden saldırgan milliyetçilik de dahil olmak üzere hoşgörüsüzlüğe dayalı diğer nefret biçimlerini yayan, teşvik

¹² TEZCAN, S. 197.

¹³ Ayşe KAYMAK, "Yeni Medyada Nefret Söyleminin Hukuki Boyutu", içinde der. Tuğrul ÇOMRU, Yeni Medyada Nefret Söylemi, Kalkedon, 2010, S. 273.

eden, savunan ya da haklı gören her türlü ifade biçimidir¹⁴”. AK tarafından yapılan tanım, çoğunlukla ırkçı, yabancı düşmanlığı ya da antisemitizm propagandası barındıran söylemlere yönelik olsa da; AK uygulamada bu tanımla sınırlı kalmamaktadır. Tanımda bahsi geçen ölçütlere ek olarak; din, cinsiyet, yaş, cinsel yönelim, cinsiyet, cinsiyet kimliği, engellilik vb. farklı durumları da değerlendirmeye almaktadır¹⁵.

AİHM de kararlarında net bir tanıma yansıtılmamakla birlikte, kararlarını çoğunlukla bu tanım doğrultusunda vermektedir. Mahkeme, nefret söylemini demokratik bir toplumda hoşgörüsüzlüğü tahrik eden, yayan, savunan ya da mazur gören her türlü ifade olarak ele almakta ve nefret söylemi içeren ifadeleri, AİHS’in 10. maddesinde yer alan ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmemektedir¹⁶. AİHM içtihatlarına göre nefret söylemi, ırka, dine ve milliyetçiliğe dayalı hoşgörüsüzlüğü teşvik eden ifadeleri kapsamaktadır¹⁷. Cinsel yönelime dayalı nefret söylemi çok daha yeni bir tarih olan Şubat 2012’de Vejdeland ve Diğerleri - İsveç davasında AİHM tarafından resmi olarak kabul edilmiştir¹⁸. Cinsel yönelim temelli nefret suçlarıyla mücadele açısından çok önemli olan karar ile AİHM cinsel yönelimin, ırk, etnik köken ya da din kadar önemli olduğunu; cinsel yönelim temelli ayrımcılığın da diğerleri kadar ciddi olduğunu kabul etmiştir¹⁹. Bu kapsamda da AİHM ilk defa homofobik ve transfobik söylemlerin de nefret söylemi kapsamında değerlendirileceği ve ifade özgürlüğü kapsamına alınamayacağını açıklamıştır.

¹⁴ Recommendation No. R. (97) 20 of the Committee of Ministers to Member States on “Hate Speech”, Council of Europe Committee of Ministers, 30 October 1997. [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh-igbt_docs/CM_Rec\(97\)20_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh-igbt_docs/CM_Rec(97)20_en.pdf) (e.t.: 15 Ocak 2012)

¹⁵ KARAN, “Nefret İçerikli...”, S. 85.

¹⁶ Gündüz v. Turkey, Başvuru No. 35071/97, Paragraf 51, 4 Aralık 2003. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=TURK EY%20%7C%20g%FCnd%FCz&sessionid=97417134&skin=hudoc-en> (e.t.:24.05.2012)

¹⁷ Anne WEBER, Nefret Söylemi El Kitabı (çeviren Metin Çulhaoğlu) Avrupa Konseyi Yayınları, 2009, S. 4.

¹⁸ AİHM: Eşcinsellere yönelik nefret söylemi ifade özgürlüğü değil, T24 Bağımsız İnternet Gazetesi, 16.02.2012. <http://t24.com.tr/haber/aihm-escinsellere-yonelik-nefret-soylemi-ifade-ozgurlugu-degil/197301>, (e.t.:24.05.2012)

¹⁹ Vejdeland and Others v. Sweeden, Başvuru No. 1813/07, Paragraf 45, 9 Şubat 2012. <http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-109046> (e.t.:24.05.2012)

Nefret söylemi ile ilgili olarak sıklıkla tartışılan ve nefret suçlarının yaygınlaşmasında da etkili olan bir diğer konu da medyanın rolüdür. Televizyon, radyo, gazete gibi klasik medya araçlarından farklı olarak internet ve Facebook, Twitter, Youtube gibi sosyal paylaşım sitelerinin etkileşimselliği, nefret söyleminin daha kolay yaygınlaşmasını ve yeniden üretilebilmesine sebep olmaktadır²⁰. Yeni medya araçlarında dolaşıma giren nefret söylemi, çok kısa sürede destek veren diğer kullanıcıların yorumlarının da eklenmesiyle büyüyerek yayılabilmektedir. Ayrıca sosyal medyada yayılan nefret söylemi, sadece yazı metinlerini değil; video, simge, fotoğraf, animasyon, ses gibi farklı veri türlerini de içerebilir²¹. Bu da nefret söyleminin daha zengin ve ilgi çekici bir içerikle yayılmasına fırsat sağlar. Ayrıca yeni medya araçları, benzer görüşteki kişileri çok kısa ve hızlı bir sürede bir araya getirebilmekte ve ortak eylemler planlamalarına imkan sağlamaktadır. Sosyal medya sitelerinde kurulan gruplar aracılığıyla bireyler, kendi ırkçı, homofobik, transfobik, aşırı milliyetçi vb. söylemlerini rahatlıkla paylaşabilmekte ve kendi gibi düşünen diğer kullanıcıların da katılımı ile nefret söylemlerinin doğallaşmasına sebep olmaktadır. Sosyal medya sitelerinin yanı sıra, özellikle çevirim içi gazetelerin okuyucu yorumlarına ayrılan bölümler de nefret söyleminin yaygınlaşmasında ciddi rol oynamaktadır. Güncel haberlere ilişkin bireylerin görüşlerin anında yayımlanmasını sağlayan okuyucu yorumlarında, çoğunlukla etkili ve insan haklarını temel alan bir kontrol sisteminin olmaması da şiddetin, ırk, cinsel yönelim, etnik köken, din vb. temelli nefret söyleminin ve hoşgörüsüzlüğün hızla yayılmasına sebep olmaktadır.

Nefret söylemi doğrudan, belirli korunan özellikleri olan bir bireyi ya da bir grubu hedef alır; ancak her zaman bir suç eylemi oluşturmayabilir. Çünkü nefret söylemi yapısı itibari ile somut bir fiil ya da şiddet eylemi içermeyebilir. Ancak bir nefret suçunun oluşmasından önce, oluşma esnasında ya da oluşuktan sonra; yani sürecin her anında nefret söylemi, işlenecek bir suçu destekleyici unsurlar içerebilir. Ayrıca nefret söylemi içeriği gereği, hedef aldığı bireylerin yanı sıra

²⁰ Mutlu BİNARK, "Nefret Söyleminin Yeni Medya Ortamında Dolaşıma Girmesi ve Türetilmesi", içinde der. ÇOMRU, S. 26.

²¹ BİNARK, S. 26.

söylemin yöneltildiği bireylerin dâhil olduğu ya da dâhil olduğuna inanılan daha geniş gruplar için de tehdit edici nitelik taşımaktadır; nefret suçlarına ek olarak soykırım ve insanlığa karşı suçların tetikleyicisi olarak rol oynadığı görülmektedir.

Nefret söylemi başlığı altında aktarılanları biraz daha somutlaştırmak adına aşağıda verilen örneklerle, farklı medya araçlarını kullanarak nefret söyleminin bireylerin yaşama haklarına nasıl açık bir tehdit haline geldiği ve nasıl nefret suçuna dönüştüğü gösterilmek istenmiştir.

Nefret söyleminin bir soykırım ve insanlığa karşı suçun öncüsü, besleyicisi ve tetikleyicisi olarak rol oynadığı durumlara, ilk olarak Ruanda soykırımı örneği verilebilir. 1994 yılında Ruanda'da yaşanan soykırımda, okuryazarlık oranının oldukça düşük olduğu Ruanda'da Radio Libre Mille Collines (Özgür Bin Tepe Radyosu) radyosunun yaptığı nefret içerikli yayınların büyük olmuştur²². Sürekli olarak Hutular ve Tutsiler arasındaki düşmanlığı körükleyici söylemi yayan radyo, hükümetin halka mesajlarını ulaştırdığı propaganda aracı haline gelmiştir. Radyo, Tutsilerin yabancı kökenleri ve fiziksel yapı farklılıklarının aşağılayıcı bir şekilde ortaya koymakta ve Tutsi'lerin ülkedeki zenginliği ve gücü ellerinde tutan grup olduğuna dair Hutuları kışkırtmaya yönelik açıklamalara yer vermekteydi. Tutsilerin, Hutulara karşı saldırı hazırlıkları yaptıklarını ima eden yayınlar, Hutuları Tutsilerden önce hareket ederek onlardan önce saldırmaları konusunda teşvik etmektedir²³. Soykırımın yaşandığı 1994 yılına yaklaşıldığında, radyolar artık açıkça Tutsilerin isimleri ve adreslerini açıklayarak, Hutuları onların öldürülmesi için mobilize etmeye başlamıştır. Radyo aracılığıyla, seks objesi olarak sunulan Tutsi kadınlarına kadınlarına tecavüz etmek üzere Hutu erkekleri de ayrıca yönlendirilmiştir. Tutsileri 'öldürülmesi gereken böcekler' olarak

²² Alison DES FORGES, "Call to Genocide: Radio in Rwanda, 1994" içinde ed. Allan THOMPSON, *The Media and the Rwanda Genocide*, Pluto Press, 2007. S. 41-55. <http://web.idrc.ca/openbooks/338-0/> (e.t.: 23 Ocak 2012)

²³ Jean-Pierre CHRETIN, "RTLM Propaganda: the Democratic Alibi", içinde THOMPSON, S. 55-62.

tanımlayan radyo yayınları ile sadece Tutsiler değil; Tutsilerin tarafını tutan ılımlı Hutular da hedef olarak gösterilmiştir²⁴. Soykırım da radyo nefreti yayıcı yayınlarına devam etmiştir. Radyonun üç yönetici, soykırım ardından kurulan Ruanda Uluslararası Özel Ceza Mahkemesi'nde soykırım ve insanlığa karşı suçlardan dolayı yargılanmış ve soykırımı teşvik eden yayınları ürettikleri gerekçesiyle mahkum edilmişlerdir²⁵. Görüldüğü üzere, radyo aracılığıyla hızla yayılan nefret söylemi, Ruanda'da yaklaşık bir milyon kişinin ölümüyle sonuçlanan bir soykırımın hem habercisi ve hem sebebi olmuştur.

Bir diğer örnek ise, 5 Mayıs 1997'de İstanbul Bebek She Bar'da barmen olarak çalışan Oğuz Atak cinayetidir. Atak'ın öldürülmesinden bir gün önce polis ekipleri Atak'ın çalıştığı bara baskın yapmıştır. Baskını çeken özel bir televizyon kanalı olan TGRT, 4 Mayıs akşam haber bülteninde sırtında Arapça Allah yazılı dövmesi olan barmen Atak'la ilgili uzun bir haber yayımlamıştır. 'Halkın inançlarıyla alay ediyor'²⁶ başlığıyla verilen haberde, sırtında Allah yazılı dövmesi olan Atak, İslam'a uygun olmayan şekilde davrandığı gerekçesiyle sert bir dille eleştirilmiştir. Haberden bir gün sonra ise Atak, Bebek Parkı'nda dövmesi ile Müslümanların dini duygularıyla alay ettiği sebep gösterilerek iki kişi tarafından öldürülmüştür. Cinayet sonrasında katiller, Atak'ı ve dövmesini bir gün önce TGRT'de yayınlanan haberde gördüklerini, içki satılan bir mekânda Allah yazılı dövmeye çalışmasını hoş karşılamadıklarını aktarmıştır²⁷. TGRT'de yayınlanan nefreti ve hoşgörüsüzlüğü körükleyen haberin dili, Atak'ın öldürülmesine sebep olmuştur. Atak'ın anne ve babası daha sonra TGRT aleyhine, kanalda yayımlanan görüntü ve kasıtlı beyanların, oğullarının ölümüne yol açtığı

²⁴ CHRETIN, S. 55-62

²⁵ Ragıp DURAN, Nefret Söylemi: Medya ve Arkası. <http://www.durde.org/2011/04/nefret-soylemi-medya-ve-arkasi/> (e.t.: 23 Ocak 2012)

²⁶ Dövmeli Yeğen, Hürriyet, 12 Temmuz 2000,

<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2000/07/12/222352.asp> (e.t.: 24 Mayıs 2012)

²⁷ Oğuz Atak'ı Hatırlamak, Pippi Haşmet Blog, 21 Nisan 2010.

<http://pippihasmet.blogspot.com/2010/04/oguz-atak-hatirlamak.html> (e.t.: 24 Mayıs 2012)

iddiasıyla tazminat davası açmıştır. Mahkeme, TGRT'yi cinayete sebebiyet veren haber bülteni nedeniyle suçlu bulmuş ve tazminata hükmetmiştir²⁸.

Son olarak da yine Türkiye'den, bu sefer sosyal medya ile ilgili güncel bir örnektir. Nisan 2012'de Trabzon ve Fenerbahçe maçının ardından sosyal medyada paylaşılan haberler, sosyal medyanın nefret söylemini yaymadaki rolünü net bir şekilde gözler önüne sermiştir. Trabzonspor taraftarlarının üniversite oluşumlarının resmi facebook sayfası olan Uni-TS'de, Trabzon havaalanında Fenerbahçe Spor Kulübü'nün futbolcularını karşılayan Fenerbahçe taraftarlarının fotoğrafları yayınlanmıştır. Paylaşılan fotoğrafta, Fenerbahçe taraftarlarının yüzleri kırmızı bir daire içine alınmış ve altına 'fotoğrafta işaret içerisine alınan şahısları kaldıkları evde - yurttan bulup öncelikle ellerindeki atkılarını alan ve gerekli yaptırımını uygulayan ilk 5 arkadaşımıza, Üni-Ts Ankara olarak 2012-2013 sezonu kombinesi hediye edilecektir..! Yaptırım uygularken videoya alınması tek şartımızdır..!' yazılmıştır²⁹. Fenerbahçe taraftarları doğrudan hedef gösteren bu paylaşımın ardından, fotoğrafta yer alan Karadeniz Teknik Üniversitesi öğrencileri doğrudan tehdit altında kalmıştır. Sosyal medyanın etkileşimsellik özelliği, paylaşımın çok kısa sürede yaygınlaşmasına, verilen desteklerle söylemin yeniden üretilmesine de fırsat vermiştir. Örneğin, kişisel profilinden İstanbul'da polislik yaptığını anlaşılan bir kullanıcı, videoyu paylaşacak olan kullanıcılara Taksim'de iki gecelik eğlence ısmarlayacağını grubun sayfasından paylaşmıştır³⁰. Olayın ardından fotoğrafta yer alan Fenerbahçe taraftarı beş öğrenci ise okulda tehdit edildiklerini, sınavlara girmelerine izin verilmediğini ve can güvenliklerinin bulunmadıklarını ileri sürerek savcılığa şikayet başvurusunda bulunmuşlardır³¹.

Bu örneklerden de yola çıkarak, toplumda belirli grupların kendilerini ve kendi ırk, inanç, cinsiyet vb. özelliklerini daha üstün ya da daha doğru görerek saçtıkları

²⁸ Oğuz Atak'ı Hatırlamak.

²⁹ KTÜ Öğrencisi Fenerbahçelilerden Suç Duyurusu, Radikal, 4 Nisan 2012. <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1083939&CategoryID=84> (e.t.: 24 Mayıs 2012)

³⁰ Nefret Tohumları Fide Verdi, Radikal, 5 Nisan 2012.

³¹ KTÜ Öğrencisi Fenerbahçelilerden Suç Duyurusu.

tehditler başka grupların kendilerini ifade etmelerini, dahası yaşamalarını engellediğini görülmektedir. Nefret söyleminin ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilerek yasaklanmaması ve cezasız bırakılması, demokratik toplumun özünü tehlikeye sokabilir ve yaşam hakkı, düşünce, vicdan, din özgürlüğü, ayrımcılık yasağı gibi başka temel hak ve özgürlüklerin kullanımını önleyebilir. Ayrıca nefret söyleminin suça dönüşme potansiyelinin yüksek olması da önlenmesi gerektiğini destekler niteliktedir.

B- Nefret suçu

1. Nefret suçu tanımı ve kavramın ortaya çıkışı

Nefret suçu, yapısı itibari ile hukuki ve politik tanımına ihtiyaç duyan bir kavramdır. Aynı zamanda nefret kavramı çok kişisel bir duygu olduğundan, nefret suçu sosyolojik ve kültürel veriler ile değerler doğrultusunda da değerlendirilmeli tanımlanmalıdır³². Evrensel olarak kabul görmüş bir nefret suçu tanımı bulunmamaktadır. En çok referans verilen ve en yaygın kabul gören tanım, hükümetlerarası bir örgüt olan AGİT'in 'Combating Hate Crimes in the OSCE Region: An Overview of Statistics, Legislation and National Initiatives' (AGİT Bölgesinde Nefret Suçları ile Mücadele Etmek: İstatistiklere, Mevzuata ve Ulusal Önceliklere Genel Bakış) raporunda yaptığı tanımıdır. Raporda, nefret suçu "mağdurun, mülkün ya da işlenen bir suçun hedefinin, gerçek veya hissedilen ırk, ulusal ya da etnik köken, dil, renk, din, cinsiyet, yaş, zihinsel ya da fiziksel engellilik, cinsel yönelim veya diğer benzer faktörlere dayalı olarak benzer özellikler taşıyan bir grupla gerçek ya da öyle algılanan bağı, bağlılığı, aidiyeti, desteği ya da üyeliği nedeniyle seçildiği, kişilere veya mala karşı suçları da kapsayacak şekilde işlenen her türlü suçtur"³³ olarak tanımlanmıştır. Bu tanım

³² KAYMAK, S. 254.

³³ Combating Hate Crimes in the OSCE Region: An Overview of Statistics, Legislation and National Initiatives, OSCE ODIHR, 2005. <http://www.osce.org/odihr/16405> (e.t.: 20 Ekim 2011)

AGİT katılımcısı ülkeler için herhangi bir bağlayıcılık içermese de, nefret suçlarıyla ilgili çalışmalar açısından rehber niteliği taşımaktadır³⁴.

Bu tanımdan yola çıkarak, nefret suçundan bahsedebilmek için iki temel unsurun varlığına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Unsurlardan biri ceza yasalarına göre işlenmiş bir suçun varlığı; diğeri ise suçun fail tarafından önyargı saiki ile işlenmiş olmasıdır. Birinci unsur ceza kanunları kapsamında suç oluşturan ve şiddet içeren bir eylemin varlığıdır. Bu eylemler ulusal yasalarda farklılık göstermekle birlikte, çoğunlukla fiziksel saldırı, şiddet ya da saldırı tehdidi, taciz, cinayet, mülke ya da eşyaya zarar verme, ırkçı, nefret sözleri içeren ya da saldırgan duvar yazıları, kundaklama, saldırgan poster ya da broşürler, kamusal alanlarda zorbalık yapma, hakaret vb. şekillerde gerçekleşebilir. Kişinin bedenine yapılan saldırıların yanı sıra, nefretin yöneltildiği kişi ya da kişilerin ait olduğu grup için özel anlamı olan mülklere yapılan saldırılarda nefret suçu kapsamında değerlendirilmektedir³⁵. İbadet yerleri, mezarlıklar, iş yerleri bu mülklere örnek olarak verilebilir. İkinci unsur ise önyargı saikidir. Buna göre nefret suçlarında, suç eylemi belirli önyargılar sebebiyle gerçekleştirilmektedir. Diğer suç türlerinden farklı olarak, nefret suçlarında saldırganlar kurbanlarını belirli özellikleri nedeniyle ya da kurbanlarının ait olduğu veya ait olduğunu düşündükleri grupların belirli özellikleri nedeniyle, kasıtlı olarak hedef seçmişlerdir. Bu özellikler ırk, etnik kimlik, cinsiyet kimlikleri, cinsel yönelim, din, yaşlılık, engellilik, farklı siyasi görüşler vb. olabilir.

“Önyargı suçları” olarak da ifade edilen nefret suçları, içerdikleri önyargı saiki ve/veya nefret saiki sebebiyle sıradan suçlardan ayrılır. Önyargı, kişilerin belirli bir kişiye ya da gruba yönelik sahip olduğu peşin hükümlere dayalı olumsuz fikirler ya da hoşgörüsüzlük olarak ifade edilebilir³⁶. Nefret suçlarında fail suçu,

³⁴ ATAMAN, “Nefret Suçlarını Farklı...”, S. 47.

³⁵ ATAMAN, “Nefret Suçlarının Bugünü”, içinde der. Ali EROĞ, Anti-Homofobi Kitabı Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma, Kaos GL, Ankara Eylül 2009, S. 55.

³⁶ Cengiz ALĞAN ve Levent ŞENSEVER, Ulusal Basında Nefret Suçları 10 Yıl, 10 Örnek, Sosyal Değişim Derneği, İstanbul Nisan 2011, S. 7.

mağdurun bir özelliğine duyduğu önyargı ve nefret yüzünden işler ve mağdurun ve mağdurun ait olduğu grubun kimliğini ortadan kaldırmak ister. Üstelik işledikleri suçla karşı tarafa istenmediklerine ve mağdurun ait olduğu grubun tamamını ortadan kaldırmak istediklerine dair güçlü bir mesaj verirler³⁷. Bir diğer deyişle, nefret suçlarının hedefi sadece saldırının yöneltildiği kişi değil, o kişinin dâhil olduğu tüm gruptur. Böylelikle de nefret suçları, hem mağdurlar hem de toplumun geneli üzerinde daha kalıcı, daha yaygın ve daha olumsuz etkilere sebep olur³⁸. Mağdur kişi, kimliği sebebiyle uğradığı saldırının tekrarlanmasından ve/veya saldırının şiddetinin artmasından korku duyarken; mağdurla aynı özelliklere sahip diğer grup üyeleri bir sonraki kurbanın kendileri olacağı fikriyle kendilerini savunmasız hisseder³⁹. Bu durum da nefret suçlarının sadece mağdurları değil, daha geniş grupları travmatize etmesine sebep olur⁴⁰.

Her ne kadar nefret suçlarına insanlık tarihinin her döneminde şahit olunsa da, nefret suçlarından bir tanım doğrultusunda bahsedilmesi ve bu suçları engellemeye yönelik girişimler ilk olarak 1960'lı yıllarda ABD'de gelişmiştir. Bu ilk girişimler ABD'de ırkçılık, antisemitizm ve milliyetçilik karşıtı bakış açısıyla Yahudi ve Siyahlara yönelik saldırıların önlenmesine yönelik organize edilmiştir⁴¹. Bu saldırılara karşı toplumda oluşan duyarlılık ve tepki, nefret suçlarının tanımlanması ve önlenmesi ihtiyacını doğurmuş ve bunların tartışılması için bir fırsat doğurmuştur. Nefret suçu kavramı, uluslararası literatürde yine ilk kez ABD New York şehrinde beyaz bir grup öğrencinin Afro-Amerikalı bir kişiye ırkı nedeniyle yapmış oldukları saldırıyı anlatmak için 1986 yılında

³⁷ Jesse LARNER, "Hate Crime/Thought Crime", Dissent, Spring 2010, Vol. 57 Issue 2, <http://www.dissentmagazine.org/article/?article=2449>. (e.t. 28.04.2012)

³⁸ Melek GÖREGENLİ, "Nefret Suçları Kimin Sorunu?", KaosGL Dergisi, Mart-Nisan 2009, Sayı 105.

³⁹ ALĞAN VE ŞENSEVER, S. 8

⁴⁰ Nefret suçu mağdurları ve yakınları ile yapılan psikolojik araştırmalar da bunu kanıtlamaktadır. Araştırmalara göre, nefret suçlarının etkileri çoğunlukla suçun işlendiği andan sonra ortaya çıkmaktadır. Ayrıca mağdurlar ve mağdur yakınlarında; kendilerini daha az güvende hissetme, benlik saygılarını yitirme, depresyon, toplumdan uzaklaşma, intihar gibi olumsuz sonuçlar da tespit edilmektedir. Bkz. GÖREGENLİ, "Ayrımcılığın Şiddeti: Nefret Suçları". der. EROL, S. 51 ve ALĞAN ve ŞENSEVER, S. 8.

⁴¹ ATAMAN, "Nefret Suçlarını ...", içinde der. İNCEOĞLU, S. 59.

kullanılmıştır⁴². Ortaya çıktığı ilk yıllarda, nefret suçları sadece ırk, din ve inanç temelli nefreti içeren saldırıları kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Zaman içerisinde nefret suçlarına bakışın değişmesiyle, kavramın ifade ettikleri ve kullanım alanı da sürekli olarak gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Özellikle de 1990'lı yılların ardından, cinsel yönelim, ulusal köken, engellilik durumu, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, yaş, din, etnik köken gibi başka önyargı durumları sebebiyle işlenen şiddet eylemlerini de kapsar hale gelmiştir⁴³. Kavramın Avrupa ülkelerinde kullanılması ve yaygınlaşması ise daha çok 1980'li 1990'lı yıllarında başlarında gerçekleşmiştir. Örneğin Birleşik Krallık'ta nefret suçu kavramı 1983 yılından itibaren kullanılmaya başlanmıştır⁴⁴.

Nefret suçları tanımı ve kavramın ortaya çıkış sürecinin ardından son olarak nefret suçu ile nefret söylemi arasındaki farkı aktarmak önemli olacaktır. Bir önceki bölümde bahsedildiği üzere nefret söylemi, nefret suçlarının gerçekleşmesinden önce, gerçekleşmesi sırasında ya da gerçekleştikten sonra onu motive edici bir unsur olarak değerlendirilebilir. Ancak nefret söyleminde, nefret suçunun birinci unsuru olan cezai eylemin her zaman sağlanamadığını hatırlatmak gerekir⁴⁵. Ceza yasalarına göre işlenmiş bir suçun eksikliği, nefret söylemini nefret suçundan ayıran temel özelliktir. Nefret suçlarında, önyargı saiki kaldırıldığında bile ortada bir suç fiili bulunurken; nefret söyleminde esas olan nefret unsurudur ve nefret ortadan kalktığında ortada çoğunlukla suç fiili kalmaz.

2. Nefret suçu ile mücadele yöntemleri

Nefret söylemi ve nefret suçu ile ilgili genel bilgilerin ardından, bu bölümde Dünya'da ve Türkiye'de nefret suçlarıyla mücadelede kullanılan iki ana yöntem üzerine odaklanılacaktır. Yöntemlerin ilki yasal mevzuat, ikincisi ise STK'lar aracılığıyla mücadeleyi kapsamaktadır.

⁴² BİNARK, S. 13.

⁴³ ALĞAN ve ŞENSEVER, S. 9.

⁴⁴ ALĞAN ve ŞENSEVER, S. 9.

⁴⁵ ATAMAN, "Nefret Suçlarını ...", içinde der. İNCEOĞLU, S. 56.

a) Yasal mevzuat aracılığıyla mücadele

Nefret suçları her ne kadar tarihin her döneminde işlenmiş olsa da, kavram olarak ortaya çıkışı ve devletlerin bununla ilgili yasal mevzuatlar hazırlamaları görece yenidir. Nefret suçlarına karşı tepkilerin oluşması ve yaşanan vakaların görünürlüklerinin artması ile birlikte daha sık dile getirilmesi sonucunda, sıradan suçlardan farklı olarak nefret suçlarını kapsayan özel yasal mevzuatlara duyulan ihtiyaç da artmıştır. Yasal mevzuatın detaylarına girmeden önce, nefret suçlarının aslında salt bir yasal terim olmadığını, bir olguyu ifade ettiğini paylaşmak gerekir⁴⁶. Bu nedenle de, bir ülkede nefret suçları ile ilgili yasal mevzuatın olmaması, o ülkede nefret suçlarının işlenmediği anlamına gelmemektedir.

Dünyadaki farklı uygulama örneklerine bakıldığında, nefret suçları yasal mevzuatı için sıklıkla kullanılan beş farklı yöntem gözlemlenmektedir. Diğer suçlardan bağımsız olarak nefret suçunun tanımlanması ve özel olarak nefret suçları ile ilgili yasal mevzuatın oluşturulması modellerden ilkinin oluşturur. İkinci model ise, ayrı bir yasal mevzuat oluşturmadan, önyargı saikinın mevcut ceza yasalarında ağırlaştırıcı etmen olarak eklenmesinden ibarettir. Bir diğer deyişle önyargı saiki, suçun yargılanmasında ceza artırımına gidilmesini sağlayacaktır. Ağırlaştırıcı etmen, ceza yasalarında belirlenecek suçlarla ilgili maddelerin her birine ayrı ayrı eklenebilirken; genel ağırlaştırıcı etmen olarak giriş bölümünde de yer alabilir. Üçüncü model, özel hukukta nefret suçlarına karşı tazminat vb. yaptırımlar öngören yasaların oluşturulmasıdır. Dördüncü model, arabuluculuk gibi alternatif uyuşmazlık çözümlerinin yapılandırılmasını içerir. Beşinci ve son olarak da kamu kurumlarının nefret suçları ile ilgili istatistikî verileri toplamasına ilişkin prosedürleri öngören yasalar da pratikte uygulanan yöntemlerdendir. Nefret suçlarını düzenleyen yasal mevzuatlarda yer alan tanımlara bakıldığında, nefret suçlarının çoğunlukla her ülkede farklı ölçütler çerçevesinde tanımlandığı görülmektedir. Her ne kadar ırk, etnik köken, din ve inanç dayalı önyargılar

⁴⁶ OSCE ODIHR, Preventing and Responding Hate Crime, A Resource Guide for NGOs in the OSCE Region, 2009. S. 16. <http://www.osce.org/odihr/39821?download=true> (et: 26 Mayıs 2012)

sebebiyle işlenen suçlar çoğu ülkede nefret suçları olarak ele alınsa da; cinsel yönelim, cinsiyet kimlikleri, engellilik, sağlık durumu -ör. HIV pozitif-, toplumsal cinsiyet gibi önyargılara dayalı suçlar birçok ülkede nefret suçları kategorisinde ele alınmamaktadır.

Yasal uygulamaların detaylarına girmeden önce nefret suçlarını düzenleyen yasal mevzuatın ayrımcılık karşıtı mevzuattan farkını açıklamak da önemlidir. Her ne kadar nefret suçları, bir kişiye ya da gruba sahip olduğu bir özellik sebebiyle farklı bir muamele yapılması anlamına gelen ayrımcılığın bir parçası olarak ele alınabilse de; yasal mevzuat anlamında ayrımcılık daha çok özel hukuk çerçevesinde değerlendirilmektedir⁴⁷. Bu nedenle de doğrudan ceza mevzuatı kapsamında değerlendirilmesi gereken nefret suçları ayrımcılık karşıtı uygulamalardan farklılaşmaktadır. Ancak yine de bazı durumlarda, özellikle de ayrı nefret suçları yasası olmayan ülkelerde ayrımcılık karşıtı mevzuatın, nefret suçları yargılamalarında kullanıldığı da unutulmamalıdır. Bir diğer yandan da her ne kadar ayrımcılık, sahip olunan önyargılar çerçevesinde, belirli özelliklere sahip bir gruba ait olan ya da ait olduğu düşünülen bir bireye karşı farklı, ayrımcı tutum ve tavırlar içerse de, her ayrımcı davranış bir suç fiili oluşturmamaktadır. Örneğin birini eşcinsel olduğu gerekçesiyle işe almamak ayrımcılık suçudur ve yargı önünde ayrımcılık karşıtı mevzuat çerçevesinde değerlendirilebilir. Ancak bu bir nefret suçu değildir. Çünkü nefret suçunun iki ögesinden biri olan ceza kanunlara göre işlenmiş bir suç bulunmamaktadır. Önyargı saiki olan “eşcinsel olunması” çıkarıldığı zaman ortada kalan “işe almamak” bir suç fiili değildir. Bu nedenle ayrımcılık ve nefret suçları ile farklı yasal mevzuatlar aracılığıyla mücadele etmek daha doğru olacaktır.

Bu genel bilgilerin ardından, dünyada uygulanan farklı örnekler ve Türkiye’deki mevcut durumu aktarmak önemli olacaktır. ABD’deki nefret suçları yasal mevzuatı ile başlamak gerekirse ABD, nefret suçlarının yasal alanda düzenlenmesi ile ilgili çalışmaların başladığı ülkedir. Bu çalışmalar süreçte hem

⁴⁷ ALĞAN ve ŞENSEVER, S. 11.

nitelik olarak derinleşmiş, kavramın kapsadığı alanın da gelişmesiyle farklı türlerdeki önyargı suçlarını da kapsar hale gelmiş; hem de uygulama alanı açısından başta Avrupa ülkeleri olmak üzere farklı ülkelere de yayılmıştır. Bu yaygınlaşma sürecinde uluslararası örgütler ile STK'ların desteklediği toplumsal hareketler de önemli rol oynamıştır.

Nefret suçlarının yasal mevzuata girişi, 1978 yılında ABD'nin Kaliforniya eyaletinde gerçekleşmiştir. Eyalet yasaları gereği, önyargı saiki ile işlenen ve ölümle sonuçlanan suçlar diğer suçlardan farklı olarak değerlendirilmeye başlamış; bu suçlarda ceza artırımına gidilmiştir⁴⁸. Kaliforniya'nın ardından, 1981'de Washington ve 1982'de Alaska eyaletleri kendi nefret suçları yasalarını onaylamıştır. 1990'lı yıllara kadar, birçok eyalet kendi nefret suçları yasalarını oluşturup, kabul etmiştir. Süreç içerisinde, sadece ırk, ten rengi, ulusal köken temelli önyargı suçları değil; inanç, medeni durum, toplumsal cinsiyet vb. temelli önyargı suçları da nefret suçları yasaları kapsamında değerlendirmeye alınmaya başlamıştır⁴⁹. ABD'de eyalet uygulamaları dışında federal düzeyde ilk uygulama için 1990 yılını beklemek gerekmiştir. 23 Nisan 1990'da 'Nefret Suçları İstatistik Yasası' yürürlüğe girmiştir. Bu yasa aynı zamanda bir devlet tarafından kabul edilen ilk nefret suçları yasası olmuştur. Kabul edilen yasa, Adalet Bakanlığı ve ABD Federal Soruşturma Bürosu (Federal Bureau of Investigation - "FBI") aracılığıyla federal düzeyde nefret suçlarına yönelik veri toplanmasını ve raporlama yapılması öngörülmektedir. Bu yasa, nefret suçlarının cezalandırılması ile ilgili olarak herhangi bir prosedür içermemekle birlikte; sadece ırk, din, cinsel yönelim ve etnik kökene dayalı nefret suçlarının takibini amaçlamaktadır⁵⁰. Bu yasa kapsamında FBI her sene, ABD'de işlenen nefret suçlarına yönelik bir rapor yayınlamaktadır. Bu yasayı takiben her eyalet özelinde nefret suçları ile ilgili daha detaylı çalışmalar yürütülmeye başlamıştır. Eyaletler düzeyinde yürütülen çalışmalarda standart bir format sağlanamamıştır; her eyaletin yasal mevzuat

⁴⁸ ALĞAN ve ŞENSEVER, S. 12.

⁴⁹ ALĞAN ve ŞENSEVER, S. 13.

⁵⁰ ALĞAN ve ŞENSEVER, S. 13.

oluşturma ve veri toplama usulleri birbirinden farklı olmuştur⁵¹. Ayrıca her eyaletin nefret suçları dâhilinde değerlendirdiği önyargı türleri de çeşitlilik göstermektedir. Örneğin cinsel yönelim ya da engellilik sebebiyle işlenen nefret suçları her eyalette takip edilmemekte ya da nefret suçu olarak sınıflandırılmamaktadır. Federal düzeyde kabul edilen ikinci yasa 1994'te yürürlüğe giren 'Nefret Suçlarında Ağırlaştırıcı Hükümler Yasası' olmuştur. Sadece federal düzeyde açılan davalar için geçerli olan bu yasa, davaların çoğunun eyaletlerin kendi mahkemelerinde açılması sebebiyle fazla kullanım fırsatı bulamamıştır⁵². 2007 yılında ABD Başkanı Barack Obama'nın onayıyla yürürlüğe giren 'Nefret Suçlarını Önlemede Yerel Yasaların Güçlendirilmesi Yasası' ise ABD'de kabul edilen üçüncü nefret suçları yasası olmuştur⁵³. Bu yasa ile hem toplumsal cinsiyet, engellilik, cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri temelli önyargı suçları nefret suçları kapsamına alınmış; hem de nefret suçlarının yargıya taşınması için federal düzeyde korunan bir hakkın ihlal edilmiş olması önkoşulu kaldırılmıştır. Aynı zamanda 'Matthew Shepard Yasası' olarak da bilinen yasa adını, Wyoming'de 1998 yılında iki kişi tarafından, eşcinsel olduğu için vahşice öldürülen 21 yaşındaki nefret suçu mağduru Matthew Shepard'dan almaktadır⁵⁴.

ABD'yi takiben, Avrupa ülkelerindeki çalışmalara bakılırsa; çalışmaların bir kısmı ülkeler özelinde yürütülürken; bir kısmı uluslararası ya da hükümetler arası örgütler tarafından düzenlenmektedir. Avrupa için ülke özelindeki uygulamaları vermek yerine, nefret suçlarına genel yaklaşımı yansıtabilmek adına uluslararası ve hükümetler arası örgütlerin çalışmalarına yer verilecektir. Avrupa çapında öncelikli olarak, AGİT'in Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (Office for Democratic Institutions and Human Rights - "ODIHR") aracılığıyla yürüttüğü çalışmalar ön plana çıkmaktadır. AGİT'te insan hakları ile ilgili çalışmaları koordine eden ODIHR, nefret suçlarına ilişkin çalışmalarını Hoşgörü ve Ayrımcılık Karşıtı Departmanı altında yürütmektedir. Çalışmalar, nefret

⁵¹ ALĞAN ve ŞENSEVER, S. 13.

⁵² ALĞAN ve ŞENSEVER, S. 13.

⁵³ ALĞAN ve ŞENSEVER, S. 13.

⁵⁴ Detaylı bilgi için bkz. Matthew Shepard Foundation, <http://www.matthewshepard.org/our-story>

suçlarının izlenmesi ve raporlanması, gerekli yasal düzenlemelerin ulusal düzeyde yapılması için katılımcı ülkelerin teşvik edilmesi, nefret suçları ile mücadele konusunda katılımcı ülkelere olumlu tavsiyeler verilmesi ve bu ülkelerde farkındalık yaratılmasına yöneliktir⁵⁵. Büro, 2006 yılından itibaren her yıl, ‘Olaylar ve Tepkiler’ isimli bir rapor yayınlamaktadır. Raporlar, Avrupa çapında yaşanan nefret suçu vakalarını takip edebilmek açısından temel kaynak niteliği kazanmıştır. Büronun ayrıca Avrupa’da ayrımcılık, hoşgörüsüzlük ve nefret suçları ile ilgili yapılan yasal düzenlemeleri takip etmek ve bunların paylaşımını sağlamak için TANDIS (Tolerance and Non-Discrimination Information System - Hoşgörü ve Ayrımcılık Karşıtı Bilgi Sistemi) ve nefret suçları dâhil olmak üzere tüm ODIHR çalışma alanlarına ilişkin AGİT katılımcı ülkelerinin yasal mevzuatlarına erişim sağlanabilen Legislation-line (Yasama-hattı) isimli internet sayfaları bulunmaktadır⁵⁶. AGİT katılımcısı 56 ülkenin 48’inde nefret suçları ile ilgili özel bir yasa bulunmaktadır ve içinde Türkiye ve Almanya’nın bulunduğu 8 ülkede herhangi bir yasal düzenleme mevcut değildir⁵⁷.

Avrupa’da nefret suçları ile mücadele eden ve çalışmalar yürüten bir diğer kurum ise Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Avrupa Komisyonu (European Commission Against Racism and Intolerance - “ECRI”)’dur. ECRI, AK’ye üye devletlerinin katılımıyla ırkçılık, ayrımcılık yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlükle mücadele etmek amacıyla 1993’te kurulan ve her üye devletten katılan toplam 47 uzmandan oluşan bağımsız bir insan hakları denetleme kuruludur. ECRI, hem üye ülkeler hakkında periyodik olarak kapsamlı izleme raporları hazırlamakta, hem de çalışma alanları ile ilgili genel politika tavsiyeleri yayınlamaktadır. ECRI’nin nefret suçları ile ilgili olarak hazırladığı iki genel politika tavsiyesi ön plana çıkmaktadır. 2002 yılında yayınlanan 7 No’lu Genel Politika Tavsiyesi ile ECRI, tüm AK üye ülkelerinin, ırkçılık ile mücadele amacıyla ulusal ceza mevzuatlarında ırkçı önyargılarla işlenmiş suçlara yönelik

⁵⁵ ATAMAN, “Nefret Suçlarını...” içinde der. İNCEOĞLU, S. 66.

⁵⁶ OSCE ODIHR, “Preventing...”, S. 12.

⁵⁷ ŞENSEVER F. Levent, “ Uluslararası Hukukta Nefret Suçları”, Güncel Hukuk, Mart 2012 3-99, S. 26.

ağırlaştırıcı etmenlerin eklenmesini tavsiye etmiştir⁵⁸. 2007 tarihli 11 No'lu Genel Politika Tavsiyesi⁵⁹ ile ise ırkçı saiklerle işlenmiş nefret suçlarının kolluk kuvvetlerince daha iyi bir şekilde kayıt altına alınmasını tavsiye etmiştir⁶⁰. Yeni medyada işlenen nefret suçlarını düzenlemeye yönelik 2003 yılında kabul edilen ve 2006 tarihinde yürürlüğe giren AK Siber Suç Sözleşmesi Ek Protokol'ü de Avrupa çapında yürütülen önemli çalışmalardan biridir⁶¹. Ek protokol; bilgisayar sistemleri aracılığıyla işlenen ırkçılık ve yabancı düşmanlığı suçlarının cezalandırılması ve internet aracılığıyla yayılabilen nefret suçlarının önlenmesi⁶² açısından önemli bir yere sahiptir. Ek Protokol, henüz Türkiye tarafından imzalanmamıştır.

Avrupa Birliği ("AB") bünyesinde de çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. 2008 tarihli AB ırkçılıkla ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele Çerçeve Kararı ile AB ülkelerinde ırkçı ve yabancı düşmanlığı saikleriyle işlenen suçlarda, bu saiklerin ceza yasalarında ağırlaştırıcı faktörler olarak ele alınması önerilmiş; üye ülkeler de bu kararı iç hukuklarına aktarmakla yükümlü hale gelmiştir⁶³. Ayrıca 2007'de, 1997'de kurulan Avrupa ırkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi'nin yerini alan Temel Haklar Ajansı⁶⁴, ırkçılık ve Yabancı Düşmanlığına ilişkin Avrupa Bilgi Ağı sistemi (RAXEN) tarafından toplanan verilere dayanarak; ırkçılık, antisemitizm veya islamofobi vakalarının nedenleri, sonuçları ve

⁵⁸ Tavsiye kararının tamamı için bkz.

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N7/ecri03-8%20recommendation%20nr%207.pdf

⁵⁹ Tavsiye kararının tamamı için bkz.

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N11/e-RPG%2011%20-%20A4.pdf

⁶⁰ Bazı AGİT ülkeleri nefret suçları hakkında düzenli olarak istatistiki bilgiler toplamakta ve yayımlamaktadır. BİNARK, S. 14.

⁶¹ WEBER, S. 6.

⁶² BİNARK, S. 17.

⁶³ European Union, Council Framework Decision 2008/913/JHA of 28 November 2008 on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008F0913:EN:NOT> (e.t.: 28 Mayıs 2012)

⁶⁴ WEBER, S. 83.

etkilerini incelemekle yükümlüdür⁶⁵. Bunlara ek olarak Ajans, üye ülkelere ayrımcılık, ırkçılık vb. konularda tavsiyelerde bulunulması, sivil toplum içerisinde temel haklara ilişkin farkındalığın artırılması amaçlı çeşitli çalışmaları da koordine etmektedir. AB, nefret suçları ile ilgili olarak çalışmalarını farklı uluslararası örgütler bünyesinde de ortaya koymaktadır. 2 Aralık 2009'da Atina'da gerçekleşen 17. AGİT Bakanlar Kurulu'nun kapanış toplantısında AB Başkanlığını yürüten İsveç, cinsel yönelim ve cinsiyet kimlik temelli önyargılar sebebiyle işlenen suçların, nefret suçu kapsamında değerlendirilmesi konusuna önem verdiklerini vurgulamıştır⁶⁶.

Türkiye'de ise doğrudan nefret suçları ile ilgili yasal mevzuat ve nefret suçlarının tanımı, hangi suçların bu kapsamda değerlendirilebileceği ve nasıl cezalandırılacağına dair hükümler bulunmamaktadır⁶⁷. Uygulamada ise bazı yasal düzenlemeleri nefret suçu ile mücadele açısından tartışmak gerekir. Bu bağlamda Türkiye'deki mücadeleyi görebilmek adına bu yasaları sıralamak ve tartışmak önemlidir⁶⁸. Türkiye'de Anayasa ve Türk Ceza Kanunu ("TCK")'nda bulunan ayrımcılık karşıtı düzenlemeler ile TCK'nın genel ceza düzenlemeleri nefret suçları ve nefret söylemi ile mücadele de sıklıkla adı geçen düzenlemelerdir. Anayasa 10. madde, herkesin 'dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin' eşit olduğunu belirtmektedir. Bu madde her ne kadar pratikte kullanılabilecek hükümler içermese de temel alarak, önyargılar sebebiyle işlenen suçlarda atıfta bulunabilir.

Nefret suçlarıyla mücadelede kullanılabilecek düzenlemelerden ilki, TCK'da hakaret suçunu düzenleyen 125. maddedir. Maddenin 3. fıkrasının b bendinde,

⁶⁵ ALĞAN ve ŞENSEVER, S. 15.

⁶⁶ BİNARK, S. 14 ve EU Closing Statement at the 17th OSCE Ministerial Council, Athens, 2 Aralık 2009, <http://www.osce.org/cio/40688>.

⁶⁷ Asuman Aytekin İNCEOĞLU, "Nefret Suçu Kavramı ve Türk Ceza Mevzuatı Açısından Değerlendirilmesi", içinde der. İNCEOĞLU, S. 116.

⁶⁸ Hakan ATAMAN ve Orhan Kemal CENGİZ, Türkiye'de Nefret Suçları, İnsan Hakları Gündemi Derneği, Ankara, 2009, S. 6.

hakaret suçunun ‘dini, siyasî, sosyal, felsefî inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamasından, değiştirmesinden, yaymaya çalışmasından, mensup olduğu dinin emir ve yasaklarına uygun davranmasından dolayı⁶⁹ işlenmesi halinde ceza ağırlaştırılmıştır. Bu maddeye göre, suç dini, siyasi, sosyal, inanç ve düşünce temelli önyargılar sebebiyle oluştuğunda ceza artırıma gidilmektedir. Bu bağlamda nefret suçlarıyla mücadelede doğrudan kullanılabilir.

Nefret suçlarıyla ile mücadelede adı geçen ikinci madde TCK’nın 153. maddesidir⁷⁰. Madde, ibadethanelere ve mezarlıklara zarar verme suçunu düzenlemektedir. İbadethanelere, buralardaki eşyalara, mezarlara, mezarlıklardaki tesislere zarar verme durumunu düzenleyen maddenin 3. fıkrası uyarınca, zarar nitelikli fiillerin ilgili dini inanışı benimseyen toplum kesimini tahkir maksadıyla işlenmesi hâlinde ceza artırımını öngörülmektedir. Bir diğer deyişle, inanca dayalı sebeplerle işlendiği takdirde bu suçların cezalandırılmasında önyargı saiki ağırlaştırıcı bir etmen olarak sunulmaktadır. Bu bağlamda, bu maddede nefret suçlarıyla mücadelede kullanılabilir niteliktedir.

TCK’da ‘inanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme’ suçunu düzenleyen 115. madde⁷¹ nefret suçlarıyla mücadelede anılan maddelerden biri olsa da doğrudan nefret suçlarını düzenlememektedir. Nefret suçundan bahsedebilmek için maddede belirtilen fiillerin önyargı saiki ile işlenmesi gerekmektedir. Ancak suç önyargı saiki içermeyen de işlenebilir. Bu kapsamda 115. maddeyi ihlal eden her suç nefret suçu olamayacağından⁷², yargı mensuplarının vaka özelinde hükmü yorumlaması gerekecektir.

⁶⁹ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, Madde 125, TC Resmi Gazete, No: 25611, 12 Ekim 2004. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/10/20041012.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/10/20041012.htm> (e.t.: 15 Nisan 2012)

⁷⁰ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, Madde 153.

⁷¹ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, Madde 115.

⁷² İNCEOĞLU, “Nefret Suçu Kavramı...”, S. 116.

Nefret suçları açısından tartışılması gereken bir diğer madde ise TCK'da kamu barışına karşı suçlar başlığı altında verilen 216. maddedir. Halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama suçlarını düzenleyen madde uyarınca, 'halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimi aleyhine kamu güvenliğini tehlikeye sokacak şekilde kin ve düşmanlığa alenen tahrik etmek, halkın bir kesimini, sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet, bölge farklılığına veya benimsediği dinî değerlere dayanarak alenen aşağılamak'⁷³ suç olarak kabul edilmiştir. Bireyleri sahip oldukları bazı özellikler sebebiyle aşağılamak ve bu özelliklere karşı başkalarının düşmanlığını teşvik etmek gibi eylemlerin cezalandırılmasını içeren madde, nefret suçlarıyla değil; nefret söylemi ile mücadelede kullanılabilir niteliktedir⁷⁴. Ancak uygulamada bu maddenin ruhuna aykırı şekilde, nefret söyleminin yargılanmasından daha çok insan hakları alanında çalışmalar yürüten kişilere karşı kullanıldığını eklemek önemlidir. 216. maddenin ruhuna aykırı bir şekilde kullanıldığı davaların en öne çıkanları Baskın Oran ve İbrahim Kaboğlu'na karşı, hazırladıkları 'Azınlık Raporu'nda "halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama" gerekçesiyle açılan davadır⁷⁵. Buna karşılık, 216. maddenin ruhuna uygun bir şekilde kullanıldığı ve insan hakları perspektifi açısından da olumlu olarak yorumlanabilecek örnekler de yok değildir. Türk Buduncular Derneği'nin İzmir'de Kürtlere yönelik aşağılayıcı basın açıklamalarına karşı Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği tarafından açılan dava önemli bir örnektir. Mart 2011'de Denizli-Çivril'de bir Kürt aileye karşı "*Bunlar PKK'lı. Biz kovmazsak Kürtler köyü ele geçirecek*" şeklinde propaganda yaparak ailenin ilçeden kaçmasına neden olan 16 kişi hakkında açılan kamu davası⁷⁶ ve 2004 yılında Erzurum'da bir hastanede, hastalarına "*Pis Kürtler! Hepiniz*

⁷³ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, Madde 216.

⁷⁴ KARAN, "Nefret Suçlarından...", S. 58.

⁷⁵ İbrahim Kaboğlu ve Baskın Oran yargılanmayacak, Radikal, 04.03.2009
<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=924524&CategoryID=77> (e.t. 28.04.2012)

⁷⁶ KILIÇ Taner, "Nefret Suçları Hakkında Dikkat kesilmek Neden Önemlidir?", 1 Temmuz 2008.
http://www.rightsagenda.org/index.php?option=com_content&view=article&id=174:takmanefret-suclar-hakknda-dikkat-kesilmek-nicin-onemli&catid=59:takmamilliyetcilikveirkcilik&Itemid=81 (e.t. 28.04.2012)

PKK'lısınız! Hepinizi öldürmek gerekir!" diyen doktora açılan davalar örnek olarak verilebilir⁷⁷.

Görüldüğü üzere, Türkiye'de nefret suçları ile mücadele kullanılabilecek pek fazla düzenleme bulunmamaktadır. Üstelik, Türk yargısında nefret suçlarıyla mücadele açısından insan haklarına dayanan bir içtihat olduğu da söylenemez. Bu bağlamda, Türkiye'de nefret suçları ile ilgili ayrı bir yasanın hazırlanması ya da geniş bir yasal reformun yapılması öncelikli olarak ele alınmalıdır.

Mevzuatın dışında yargı uygulamaları açısından, Türkiye'de nefret suçları kapsamında değerlendirilebilecek en yakın karar olan Eryaman davası önemli kararlardan biridir. 7-12 Nisan arasında Ankara'nın Eryaman semtinde travesti ve transseksüellere yönelik saldırıları düzenleyen dört kişinin yargılandığı dava da Ankara 11. Ceza Mahkemesi sanıkları çete kurma suçundan hapse mahkûm etmiştir⁷⁸. Mahkeme mahkumiyet kararı ile nefret suçlarına da gönderme yapmıştır: 'Sanıklar kendilerinin ve çevrelerindeki insanların 'önyargılarının tetiklediği' düşüncelerle çevrelerinde yaşamakta olan ve kendilerini transseksüel bireyler olarak tarif eden müdahillere karşı belli bir karar doğrultusunda yoğun ve sürekli saldırılarda bulunmuşlar, onları yaşadıkları hayat alanından ayrılmaya zorlamışlardır⁷⁹'. AGİT'in nefret suçları tanımına benzer ifadeler ile Eryaman'da yaşanan saldırıların, failerin önyargılarıyla beslendiğini, travesti ve transseksüel bireylerin yaşamlarına kast eden yoğun ve sürekli saldırılar yaşandığı kabul edilmiştir. Türkiye'de nefret suçları yargılaması olarak yorumlanmaya en yakın karar olan Eryaman davasında aynı zamanda ceza ertelemesine de gidilmeyerek, bu ve benzeri suçlara karşı kesin yaptırımların benimseneceğine dair bir mesaj da vermiştir. Ancak nefret suçlarında Eryaman gibi olumlu kararların sayısı oldukça azdır. Yargılamalarda, önyargı sebebiyle işlenen suçlarda önyargıların haksız

⁷⁷ ORAN Başkan, "Maksimum Rezillik: Nefret suçu ve Nefret Suçunun Önkoşulu: Nefret Söylemi" içinde der. İNCEOĞLU, S. 42.

⁷⁸ ATAMAN VE CENGİZ, S. 5.

⁷⁹ LGBT Cinayetlerini Önlemek İçin Ne Yapıyorsunuz?, Bianet, 7 Mayıs 2009.

<http://bianet.org/bianet/siyaset/114350-lgbt-cinayetlerini-onlemek-icin-ne-yapiyorsunuz> (e.t. 28.04.2012)

tahrik indirimine sebep olması, en önemli sorunlardan biridir. Özellikle LGBTT bireylere yönelik işlenen nefret suçlarında karşılaşılan bu sorun yasal mücadeleyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Yasal mevzuat ya da yargı kararlarının yanı sıra, Türkiye taraf olduğu sözleşmeler aracılığıyla da nefret suçları açısından birkaç yükümlülük üstlenmiştir. Türkiye, taraf olunan sözleşmelerde öngörülen denetim mekanizmaları aracılığıyla nefret suçları, nefret söylemi, ırkçılık, ayrımcılık vb. konularda izlenmekte ve raporlanmaktadır. Raporlarda, bir yandan Türkiye’de yaşanan çeşitli nefret suçları, ayrımcılık, ırkçılık vb. vakaları yansıtılmakta; diğer bir yandan ise bahsi geçen konularda Türkiye’ye yönelik tavsiyeler yer almaktadır. Tavsiyeler genel olarak, nefret suçları ile mücadele açısından adımlar atılması, taraf olunmayan sözleşmelerin onaylanması, onaylanan sözleşmelerde yer alan ancak yetkisi kabul edilmeyen denetim organlarına yetkinin tanınması, kabul edilen sözleşmelerde var olan çekincelerin kaldırılmasını içermektedir. Raporlardan en dikkat çekici olanları, daha önce bahsedilen ECRI tarafından Türkiye için hazırlanan ülke raporlarıdır. ECRI ülke raporları kapsamında Türkiye için, 1999, 2001, 2005 ve 2010 tarihlerinde dört adet rapor yayınlamıştır⁸⁰. ECRI raporları Türkiye’deki durum tespiti açısından önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Ülke raporları, bir yandan Türkiye’de yaşanan ırkçı ve hoşgörü karşıtı uygulamaları açığa çıkarırken; bir yandan da çeşitli tavsiyeler sunmaktadır. Irkçılık ve hoşgörüsüzlükle mücadele eden uzman bir kurumun oluşturulması, kolluk kuvvetlerine, yargı mensuplarına ve medya profesyonellerine yönelik insan hakları eğitimlerinin düzenlenmesi, okullardaki insan hakları eğitimlerinin güçlendirilmesi ile ırkçılık ve hoşgörüsüzlükle mücadele için yasaların güçlendirilmesi öne çıkan tavsiyelerdendir. ECRI raporlarında nefret suçları ile ilgili de açık ve net tavsiyeler bulunmaktadır. Nefret suçlarının yargılanması için gerekli yasal reformların yapılması, ceza adalet sisteminde görevli meslek mensuplarına

⁸⁰ ECRI Türkiye Ülke Raporları’nın dördüne ulaşmak için bkz. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Turkey/Turkey_CBC_en.asp.

yönelik eğitimlerin düzenlenmesi, uluslararası alanda uygulanan çalışmalara yönelik araştırmalar yürütülmesi bunlara örnek olarak verilebilir.

b) STK'lar aracılığıyla mücadele

Yasal mevzuatla beraber STK'lar aracılığıyla da yoğun bir şekilde nefret suçları ile mücadele edilmektedir. Öncelikle STK'ların faaliyet gösterdiği sivil toplumdan bahsetmek gerekirse; sivil toplum, bir yandan, kültürel hayatın ve entellektüel gelişimin desteklendiği, yurttaşlık bilincinin geliştirildiği ve pozitif sosyal normların aktarıldığı sosyal bir alanken; diğer yandan devlete ve tüm tüzel kişiliklere karşı denge sağlayan önemli kuvvet, şeffaflık, hesap verebilirlik ve tüm diğer iyi yönetim ilkelerini sağlayan bir politik bir sütundur⁸¹. Devletin yurttaşlık alanında yetersiz kaldığı alanlarda sivil toplum, bireylerin seslerinin duyurulması, siyasi ve sosyal hakların kuvvetlendirilmesi, karar mekanizmalarında söz sahibi olunması konularında katılımı sağlayacak güçtür. STK'larda bu alanda mücadele eden topluluklardan biridir. Nefret suçları ile mücadele konusunda faaliyet gösteren hak temelli STK'lar, demokratikleşme ve kalkınmada önemli rol oynayan aktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede de hak temelli STK'lar, başta insan hakları mücadeleleri olmak üzere odağında insan ve toplum olan birçok çatışmalı alanda, bazen devlete rehberlik eden, bazen devletle birlikte çalışan, bazen de devlete muhalefet eden bir sorumluluk üstlenmektedir.

Nefret suçları ile mücadeleye ilişkin dünya çapındaki çalışmalar incelendiğinde nefret suçları ile mücadele eden STK'ların genel olarak iki farklı şekilde faaliyet gösterdiğini söylenebilir. Bir grup STK sadece kurulduğu ülke özelinde yaşanan vakalara ilişkin faaliyetler yürütürken; bir grup STK nefret suçu, ayrımcılık, nefret söylemi, ırkçılık vb. konularla ilgili olarak uluslararası alanda faaliyet göstermektedir. İkinci grup STK'lar, aynı anda birden fazla ülkede bulunan devlet kurumları ve STK'lar ile birlikte çalışarak daha yaygın bir mücadele

⁸¹ Michael EDWARDS, Civil Society, Polity Press, United Kingdom, 2004, S. 14.

yürütmektedir. Bahsi geçen her iki türdeki STK'ların da çoğunlukla raporlama, izleme, kampanyacılık, savunma, eğitim, ağ oluşturma, lobicilik gibi yöntemler kullandığı görülmektedir. Farklı ülkelerde bulunan STK'lar tarafından yürütülen nefret suçları ile mücadele çalışmalarından örnekler vermek, dünya çapında yürütülen bu çalışmalar hakkında fikir sahibi olunmasını sağlayacaktır. Bu kapsamda Ukrayna, Polonya, İngiltere ve ABD'den birer STK faaliyeti örnek olarak aktarılacaktır.

Ukrayna'da, önyargı, nefret söylemi ve nefret suçu ile ilgili araştırmalar ve çalışmalar ilk olarak, 2006'da yaşanan ve Ukrayna'da medyaya yansıyan ilk nefret suçu olarak bilinen vakanın ardından başlamıştır. 2007'e yılına kadar ülkede ırkçılık, yabancı düşmanlığı ya da nefret suçları olmadığını savunan devletin bu duyarsızlığı ve ilgisizliği, ülke genelindeki STKların ve aktivistlerin nefret suçları ile mücadele üzerine düşünmelerini tetiklemiştir⁸². Ukrayna'da nefret suçlarının çoğunlukla yabancılara, göçmenlere, sığınmacılara yönelik olarak işlendiğini tespit eden STK'lar, uluslararası kurumların da katılımıyla çeşitli toplantılar düzenlemeye başlamıştır. Bu toplantıların ardından, 2007 Nisan'da Ukrayna'daki yerel STK'ların yanı sıra Uluslararası Göç Örgütü, BM Mülteci Yüksek Komiserliği ve Uluslararası Af Örgütü Ukrayna Temsilciliği'nin dahil olduğu bir platform kurulmuştur. 'Çeşitlilik İnisiyatifi' olarak adlandırılan platformun, 2012 itibarıyla yerel ve uluslararası STK'lar, şirketler, hükümet birimleri, elçilik temsilcileri ve bireylerden oluşan altmış beşin üzerinde üyesi bulunmaktadır⁸³. Platformun çalışmaları sonrasında, Ukrayna devleti nefret suçlarının ülkedeki varlığını kabul etmiş ve bununla mücadele etmek için çeşitli çalışmalar başlatmıştır. Platform, devletin nefret suçları algısında büyük değişiklikler yaratmış ve devlet bünyesinde nefret suçları ile mücadele amaçlı farklı birimlerin kurulmasını sağlamıştır. Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan 'Nefret Suçlarından Sorumlu Muteber Elçi' kadrosuyla Ukrayna'daki elçiliklerin kendi yurttaşlarına yönelik işlenen nefret suçlarını takip etme fırsatı sağlamıştır.

⁸² FEDOROVYCH Iryna, "Nefret Suçu ile Mücadelede Ağ Oluşturma: Ukrayna'dan Bir STK Deneyimi", içinde der. ÇAVDAR ve YILDIRIM, S. 271.

⁸³ Diversity Initiative İnternet Sayfası. <http://diversipedia.org.ua/eng/about.html>

Cumhurbaşkanlığı bünyesinde kurulan ve birçok devlet kurumunun, STK'ların aktif olduğu 'Hükümetler arası Nefret Şiddeti Çalışma Grubu' ile yeni bir işbirliği platformu oluşturmuştur. Ukrayna ceza hukuku mevzuatında nefret söylemini cezalandıran değişiklik yapılmış; ancak nefret suçları bu değişikliklerin kapsamı dışında bırakılmıştır. Ukrayna, AGİT ile polis teşkilatının eğitilmesi ile ilgili bir anlaşma imzalamış ancak bütçe sıkıntısı ve hükümetin isteksizliği nedeniyle eğitimler henüz gerçekleştirilmemiştir⁸⁴. Çeşitlilik İnisiyatifi aynı zamanda toplumun tamamında farkındalık yaratmak için 2007 yılından başkent Kiev'de bir protesto yürüyüşü gerçekleştirmiştir. Protesto yürüyüşü ile ilgili basında yer alan nefret söylemi içerikli haberlerin ardından, İnisiyatif bu sefer de

Ukrayna'nın en büyük haber ajansı UNIAN ile iletişime geçmiş ve tüm muhabirlerine yönelik insan hakları eğitimi verilmesi konusunda anlaşma sağlamıştır. Bunun ardından Çeşitlilik İnisiyatifi, gazetecilik öğrencilerine yönelik nefret suçları ve mülteci haklarını da kapsayan bir insan hakları eğitimi hazırlamış ve uygulamıştır⁸⁵. Çeşitlilik İnisiyatifi'nin çabalarıyla Ukrayna'da nefret suçları ile mücadele açısından büyük bir değişim yaşandığı görülmektedir. Bir yandan devlet nezdinde kurumsal ve yasal anlamda önemle adımlar atılmış; diğer yandan ise toplum genelinde farkındalık ve bilinçlendirme çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Ulusal ve uluslar arası farklı kurumların bir araya gelmesiyle oluşan inisiyatif, aynı zaman farklı deneyimlerin paylaşılmasına da imkan vermiştir.

Polonya merkezli 'Faşizm: Bir Daha Asla' 1992 yılında gayriresmi bir organizasyon olarak kurulmuş, 1996'ta resmileşmiştir. Asıl amacı faşizmin ve ırkçılığın yayılmasını önlemek olan Faşizm: Bir Daha Asla, 1994 yılından beri 'Bir Daha Asla' isimli yılda bir ya da iki kez çıkan bir dergi yayınlamaktadır. Dergi nefret suçları ile Polonya'da ve Avrupa'da faaliyet gösteren aşırı sağcı ve

⁸⁴ Ukrayna'da nefret suçları ile mücadelede devletin kurumları bünyesinde atılan adımların detayları için bkz. Human Rights First, Ukraine Hate Crime Survey, S. 17. <http://www.humanrightsfirst.org/wp-content/uploads/pdf/fd-080924-ukraine-web.pdf> (e.t.: 28.04.2012)

⁸⁵ FEDOROVYCH, S. 273-275.

ırkçı gruplara ilişkin analizler içermektedir. Polonya’da yaşanan ırkçı, ayrımcı, nefret suçu vakalarını izleyen Faşizm: Bir Daha Asla, tüm vakaları ‘Kahverengi Kitap’ adlı raporunda toplamakta ve kamuoyu ile paylaşmaktadır. Polonya’da da devlet tarafından koordine edilen bir veri toplama mekanizması olmadığı için Faşizm: Bir Daha Asla, vakaları medya taramaları, gönüllü çalışanların saha çalışmaları ve ilişki içinde olunan azınlık gruplarının bireysel başvuruları aracılığıyla izleme yapmaktadır. Ayrıca Polonya’da ırkçılık, nefret suçları, yabancı düşmanlığı ve bunlarla ilişkili diğer temalara ilişkin olarak yayınlar da üretmektedir; bugüne kadar yaklaşık 2.000 adet kitap, makale, televizyon ve radyo programı hazırlamıştır. Buna ek olarak birçok alanda ırkçılık, nefret ve yabancı düşmanlığı karşıtı kampanyalar düzenlemektedir. Ön plana çıkan kampanyalara, Neo-nazi faaliyetlerinin yasaklanması maddesinin Polonya Anayasası’na eklenmesi amaçlı yürütülen kampanya, internette ırkçılık ve anti-semitizm ile mücadele amaçlı ‘İrkçılığı Sil’ kampanyası, tanınmış müzisyenler tarafından desteklenen “İrkçılığa Karşı Müzik” kampanyası, spor taraftarları arasında ırkçılık karşıtı düşüncelerin oluşması amaçlı ‘İrkçılığı Statlardan Atalım’ kampanyası örnek olarak verilebilir⁸⁶.

Londra merkezli International Minority Rights Group (Uluslararası Azınlık Hakları Grubu) içinde Türkiye’nin de bulunduğu altmışa yakın ülkede yüz altmış aşkın STK’yla, etnik, dinsel ve dilsel azınlık, yerli halklar, LGBTT bireyler, kadınlar ve engelliler gibi çeşitli dezavantajlı gruplar ile birlikte çalışmaktadır⁸⁷. Grubun nefret suçları ve nefret söylemi ile ilgili yürüttüğü temel çalışmalardan biri; ülkedeki etnik, dinsel ve dilsel azınlıkların karşılaştıkları sorunların toplandığı ülke raporlarının hazırlanmasıdır. İlgili ülkenin dilinde ve İngilizce olmak üzere çift dilde hazırlanan bu raporlar aracılığıyla yapılan izleme çalışmaları, ulusal ve uluslararası birçok STK’ya, milletvekillerine,

⁸⁶ MASZKOWSKI Rafal, “ ‘Bir Daha Asla’ Çalışmaları ve Bir Örnek: Radyo Maryja” içinde der. ÇAVDAR ve YILDIRIM, S. 282-283 ve ‘Bir Daha Asla’ İnternet Sayfası http://www.nigdywiecej.org/index.php?option=com_content&task=view&id=237&Itemid=50 (e.t.: 28 Mayıs 2012)

⁸⁷ International Minority Rights Group İnternet Sayfası, <http://www.minorityrights.org/548/our-work/our-work.html> (e.t.: 28 Mayıs 2012)

büyükelçiliklere, devlet kurumlarına gönderilmekte ve konu ile ilgili duyarlılığın arttırılması hedeflenmektedir⁸⁸.

ABD Alabama eyaleti Montgomery’de bulunan Southern Poverty Law Center (“SPLC” - Güney Yoksulluk Hukuk Merkezi) nefret suçları ile mücadele eden STK’lardan farklı bir diğer örnektir. SPLC, ilk olarak 1971 yılında ABD’deki ayrımcılık karşıtı davalarla ilgilenen bir hukuk bürosu olarak kurulmuş, daha sonra STK olarak faaliyet göstermeye devam etmiştir⁸⁹. SPLC, Amerika genelinde faaliyet gösteren nefret gruplarını izleme ve bunların faaliyetlerini internet üzerinden yayınlanan raporlarıyla kolluk kuvvetlerine, medyaya ve halka iletme amaçlı çalışmalar yürütmektedir. Aynı zamanda örgütlü nefret gruplarıyla yasal yollar aracılığıyla mücadele etmektedirler. Açtıkları ya da üstlendikleri davaların sonucunda, birçok nefret grubunun dağılmasını ve kapatılmasını sağlamış, birçok suçun arkasında gizlenen nefret grubu bağlarını ortaya çıkarmış, nefrete dayalı birçok kampanyanın sonlanmasını sağlamıştır. Bunun yanı sıra kolluk kuvvetleri için ücretsiz olarak eğitimler düzenlemekte ve nefret suçları, ayrımcılık, ırkçılık vb. konularda yayımlar hazırlamaktadır⁹⁰. SPLC’nin en ilgi çekici çalışması ise internet sayfalarında yer verdikleri ABD nefret suçları haritasıdır. ABD’de faaliyet gösteren nefret gruplarını, hangi eyalette faaliyet gösterdiklerini ve hangi nefret odaklı faaliyet gösterdiklerini (Neo-nazi, LGBTT düşmanı vb.) deşifre ettikleri bu harita yoluyla SPLC, hem kamuoyunda nefret gruplarının bilinirliğini artırmakta; hem de bunlara karşı mücadele etmek isteyen çeşitli STK’lar ve girişimler için bilgi sağlamaktadır⁹¹.

Dünya’da farklı örneklerin ardından, detaylı faaliyetler incelenmeden Türkiye’deki genel işleyiş hakkında bilgi vermek de anlamlı olacaktır. Türkiye tarihinin nefret suçları ile dolu olmasına rağmen, nefret suçlarına karşı verilen

⁸⁸ KAYA Nurcan, “Raporlama ve Savunuculuk Yoluyla Nefret Suçlarıyla Mücadele” içinde der. ÇAVDAR ve YILDIRIM, S. 263.

⁸⁹ KILIÇ, “Nefret Suçları ile Mücadelede Bir Örnek: Güney Yoksulluk Hukuk Merkezi (SPLC)”, içinde der. İNCEOĞLU, S. 175.

⁹⁰ SPLC’nin çalışmaları hakkında detaylı bilgi almak için bkz. <http://www.splcenter.org>

⁹¹ Hate Map, <http://www.splcenter.org/get-informed/hate-map>

mücadeleler ve toplumsal hareketler Türkiye’de yeni yeni şekillenmeye başlamıştır. Toplumsal sorunlara çözüm çabasının olduğu iletişim ve müzakere alanı⁹² olarak tanımlanan sivil toplumdaki aktörlerin, nefret suçlarına karşı hareketliliğini tetikleyen ilk örnekler her ne kadar LGBTT bireylere yönelik işlenen suçlarla ortaya çıksa da; asıl hızlanmanın Malatya Zirve Yayınevi ve Hrant Dink gibi toplumda şok etkisi yaratan cinayetlerin ardından yaşandığı söylenebilir. Özellikle bu cinayetlerin ardından, önyargılardan kaynaklanan nefret suçları daha açık tartışılmaya başlamıştır. Devletin konuya mesafeli yaklaşması ve herhangi bir strateji ya da önleyici mekanizmalar geliştirmemesi, nefret suçlarıyla mücadelede STK’ların rolünü ön plana çıkarmıştır. Mücadele kapsamında, STK’lar farklı amaç ve araçlarla faaliyetlerini yürütmektedir. Hizmet, savunuyu, farkındalık yaratma, izleme, raporlama, lobicilik, kampanya yürütme en çok rastlanan çalışmalardandır. Uygulama alanında da farklı şekillerde yapılandıkları görülür: STK’ların bir kısmı sadece belirli mağdur gruplarına yönelik işlenen nefret suçları için mücadele ederken; bir kısmı her türlü nefret suçları ile mücadeleye yönelik çalışmalar yürütmektedir. Benzer şekilde bazı STK’ların çalışma alanı doğrudan nefret suçları ile mücadeledir. Bazıları ise insan hakları alanında çalışmalar yürütür ve nefret suçları ile mücadele çalışma alanlarından sadece bir tanesini oluşturur. Bazı STK’lar ise doğrudan nefret suçları ile mücadele üzerine bir çalışma yürütmemekle birlikte, hali hazırda yürüttükleri çalışmalarının ilgili bölümlerinde nefret suçlarına referans vermekte, mücadele kapsamında kullanılabilecek önerilerde bulunmaktadır. Ayrıca, Türkiye’de hak temelli faaliyet gösteren STK’ların net görev tanımlarının olmaması sebebiyle, nefret suçları ile mücadele üzerine yapılan bir araştırmada sadece nefret suçları odaklı çalışan kuruluşları değil; nefret söylemi, ayrımcılık, ırkçılık vb. alanlarda mücadele kuruluşların çalışmalarına da yer vermek gerekmektedir. Bu nedenle de bu tez çalışmasında sadece nefret suçları ile sınırlı kalınmamış, nefret suçları ile doğrudan ilişkili olan temaların da dahil edildiği daha geniş bir başlık üzerinden STK’ların çalışmaları ele alınmıştır.

⁹² Fuat E. KEYMAN, Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkansızlıklar İçinde Bir Vaha, Sivil Toplumu Geliştirme Merkezi, Kasım 2006, S. 9.

Faaliyetlerin hedef kitlesi odaklı bir değerlendirme yapmak gerekirse de, birçok STK'nın öncelikli olarak mağdur kitlelerine yönelik çalışmalar yürüttüğü görülmektedir. Mücadele çoğunlukla LGBTT bireyler, Ermeniler, Protestanlar, Kürtler, Romanlar gibi kırılgan gruplar adına yürütülmekle birlikte, neredeyse her faaliyet toplumun genelinde bilinçlendirme ve farkındalık yaratma hedefini de içermektedir. Nefret suçlarında STK'ların rollerini değerlendirebilmek için, STK faaliyetlerine yönelik bu genel bakışın ardından faaliyetlerin detaylarını öğrenmek gerekmektedir.

III. Türkiye’de nefret suçları ile mücadelede STK’ların rolleri

Bu bölümün ilk kısmında Türkiye’de nefret suçları ile mücadele eden STK’ların bir kısmının faaliyetleri detaylandırılacaktır; ikinci kısmında ise mücadelede eksiklikler ve çözüm önerileri üzerinden ele alınan STK’ların mücadeledeki rolleri değerlendirilecektir.

A. Faaliyetler

Çalışmanın bu bölümünde, seçilen STK’larda profesyonel ya da gönüllü olarak çalışmalar yürüten kişilerle yapılan yüz yüze ya da telefon görüşmelerinden ve e-posta yazışmalarından, görüşme yapılan ya da yapılamayan STK’ların kurumsal ya da yürüttükleri projelerin internet sayfaları taramalarından, nefret suçları konusunda düzenlenen seminer, konferans, bilgilendirme toplantılarından ve STK’lar tarafından hazırlanmış başta çeşitli raporlar olmak üzere diğer yazılı kaynaklardan faydalanılmıştır.

Çalışma için; Ankara Roman Gençlik Derneği, Alternatif Bilişim Derneği, Uluslararası Hrant Dink Vakfı, İnsan Hakları Araştırma Derneği (“İHAD”), İnsan Hakları Gündemi Derneği, Lambda İstanbul LGBT Dayanışma Derneği, Pozitif Yaşam Derneği, Sosyal Değişim Derneği, Protestan Kiliseler Derneği ve

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Temsilciği'nden temsilciler ile görüşülmüştür. Bu STK'larla birlikte, Irkçılığa ve Milliyetçiliğe DurDe! Girişimi, Kaos GL Derneği, Pembe Hayat Derneği ve Siyah Pembe Üçgen İzmir Derneği'nin faaliyetleri de internet sayfaları aracılığıyla takip edilmiş; ihtiyaç duyulan noktalarda e-posta yoluyla bilgi alınmıştır⁹³.

Bu bölümde STK'ların faaliyetleri, STK'lar bazında değil, faaliyetlerin niteliği bazında sınıflandırılmıştır. Türkiye'de faaliyet gösteren STK'lara bakıldığında, izleme ve raporlama, savunuculuk ve lobicilik, kampanya, hizmet, işbirlikleri ve ağ oluşturma, yazılı kaynak üretme en sık görülen faaliyetlerdir. Bu kategoriler altında toparlanamayan çalışmalar ise diğer faaliyetler başlığı altına eklenmiştir.

1. İzleme ve raporlama

İzleme ve raporlama, nefret suçları ile mücadelede STK'ların en sık başvurduğu yöntemler arasında yer almaktadır. Uluslararası İnsan Hakları Bilgi ve Dokümantasyon Sistemleri isimli küresel insan hakları örgütleri ağına göre izleme, 'bir durumun ya da tekil bir olayın sonrasında ne yapılması gerektiğini belirlemek üzere yakından gözlemlenmesidir'⁹⁴. Ağ, izleme faaliyetine ilişkin, belirli unsurları da sıralamıştır: İzlemenin uzun bir zamana yayılması, büyük miktarda veri toplama veya alma ihtiyacı olması, durumun yakından gözlemlenmesi, gelişmelerin sürekli ya da periyodik olarak incelenmesi ya da araştırılması ve belgelenmesi⁹⁵. İzlenen olay ya da durumun, objektif biçimde değerlendirilmesi -özellikle neyin yanlış olduğunun belirlenmesi- için de belirli standartlar oluşturulmalıdır. Raporlama ise izleme sonucunda elde edilen verilerin kaydedilmesidir. İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi'nin Ayrımcılık

⁹³ Çalışmada yer alacak STK'ların seçiminde hem yürüttükleri nefret suçları ile mücadele çalışmalarına hem de erişilebilirliklerine önem verilmiştir. Örneğin Edirne Roman Derneği'ne, program uyumsuzlukları yüzünden yüz yüze görüşme yapılamamış ve Derneğin telefon görüşmesini kabul etmemesi sebebiyle çalışmada yer verilememiştir.

⁹⁴ Manuel GUZMAN ve Bert VERSTAPPEN, İzleme Nedir?, İnsan Hakları İzleme ve Dokümantasyon Dizisi 1, Huridocs, (Çeviren İnsan Hakları Ortak Platformu), S. 4. <http://www.ihop.org.tr/dosya/huridocs/izlemenedir.pdf> (e.t.: 28 Mayıs 2012)

⁹⁵ GUZMAN ve VERSTAPPEN, S. 4.

Yasağı Rehberi'ne göre, insan hakları alanında izleme ve raporlama faaliyetleri, 'insan hak ve özgürlüklerini ihlal etmeme, koruma ve sağlama yükümlülüklerini tam olarak yerine getirip getirmediğine, bu çerçevede gerekli tüm tedbirleri alıp almadıklarına, alınan tedbirlerin yeterli ve etkili olup olmadığına, daha başka ne tür tedbirler alınması gerektiğine, alınan veya alınmayan tedbirlerin kimleri ne yönde etkilediğine veya insan haklarına saygı konusunda değişimin hangi yönde olduğuna ilişkin sistemli bilgi toplanmasını, bu bilgilerin doğruluğunun çeşitli araçlarla test edilmesini ve geniş anlamda, savunu faaliyetlerinde kullanılabilecek hale getirilmesini' ifade eder⁹⁶. Bu kapsamda nefret suçları konusunda izleme ve raporlama faaliyetlerinin, yukarıdaki adımların nefret suçları çerçevesinde değerlendirilmesi ile oluşturulacağı söylenebilir.

Türkiye'de faaliyet gösteren STK'ların büyük bir kısmı, nefret suçlarına ilişkin izleme yapmakta; izlenen vakaların toplandığı ve mevcut sistem çerçevesinde analizlerinin yapıldığı raporlar hazırlamaktadır. STK'lar çoğunlukla kendi hedef kitlesi olan mağdur gruplarına yönelik işlenmiş nefret suçlarını izlemektedir. STK'ların izleme çalışmaları sonucunda hazırlanan raporlar, çoğunlukla 'hak ihlalleri raporu', 'hak ihlalleri izleme raporu' gibi isimlerle yayınlanmaktadır. İncelenen STK'ların büyük bir kısmı, son iki-üç yıldır raporlarında nefret suçlarına ayrı bir başlık açtığı gözlemlenmiştir. Henüz 'nefret suçları' başlığı altında raporlama yapmayan STK'ların bir kısmı ise yapılan görüşmelerde, ilerleyen dönemlerde yayınlanacak raporlarında nefret suçları için ayrı bir başlık açmayı planladıklarını paylaşmıştır⁹⁷. İncelenen STK'lardan izleme ve raporlama yapanlar, birden fazla LGBTT örgütünün dahil olduğu LGBTT Hakları Platformu⁹⁸, Pozitif Yaşam Derneği, Protestan Kiliseler Derneği, Uluslararası

⁹⁶ GÜL İdil Işıl ve KARAN Ulaş, Ayrımcılık Yasağı Eğitim Rehberi, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Şubat 2011, S. 58.

⁹⁷ Örneğin; Pozitif Yaşam Derneği.

⁹⁸ LGBTT Hakları Platformu'nu oluşturan örgütler, Hevjin LGBTT Diyarbakır Oluşumu, Kaos GL Derneği, Lambdaistanbul LGBTT Dayanışma Derneği, MorEL LGBTT Oluşumu, Pembe Hayat LGBTT Dayanışma Derneği, Siyah Pembe Üçgen İzmir-LGBTT Derneği'dir. LGBTT Hakları Platformu Ayrımcılığı Raporlaştırdı, Bianet, 28 Ocak 2009.

<http://bianet.org/biamag/bianet/112197-lgbt-haklari-platfomu-ayrimciligi-raporlastirdi> (e.t.: 28 Mayıs 2012)

Hrant Dink Vakfı'dır. Yapılan görüşmelerde İHAD ve Alternatif Bilişim Derneği'nin de izleme ve raporlama amaçlı projeler üzerine çalıştıkları öğrenilmiştir. Henüz hayata geçirilmemiş olan bu projelerden de bahsedilecektir.

Protestan Kiliseler Derneği'nin Hristiyanların maruz kaldıkları hak ihlallerine ilişkin izleme ve raporlama ihtiyacı, 18 Nisan 2007 yılında Malatya'da yaşanan ve 'Zirve Yayınevi cinayetleri'⁹⁹ olarak bilinen olayın ardından doğmuştur. Bu cinayetin ardından Protestan Kiliseler Derneği, Protestanlara yönelik işlenen şiddet eylemlerini devlet ve toplumla paylaşmak ve güvenilir veriler oluşturmak amacıyla bu raporları oluşturmaya başlamıştır. 2007'de hazırlanan ilk raporda, açıkça belirtildiği üzere raporlamanın amacı, 'Türkiye'deki Protestan Cemaatinin maruz kaldığı hak ihlallerini duyurmak, birinci elden sağlıklı bilgileri kamuoyu ile paylaşmak, inanç ve ifade özgürlüğünün gelişmesi için çaba sarf eden gruplara veri sağlamak, ileride hak ihlallerinin yaşanmaması için hükümetin ve diğer resmi kuruluşların dikkatini çekmektir'¹⁰⁰. Dernek, 2007-2011 yılları arasında toplam beş adet yıllık rapor hazırlamış ve raporların hepsi Derneğin kurumsal internet sayfası aracılığıyla kamuoyu ile paylaşmıştır¹⁰¹. Raporlarda, Hristiyanlara yönelik işlenen nefret suçlarının yanı sıra misyonerlik suçlamaları, ibadet yeri ve din adamı yetiştirme sorunları gibi Protestanların farklı alanlarda karşılaştıkları sıkıntılar da yer almaktadır. Nefret suçları son üç raporda, 'nefret suçları' ve 'nefret suçları kapsamında sözlü fiziksel saldırılar' başlıkları altında sunulurken; eski raporlarda 'hak ihlalleri', 'yaşam hakkına yönelik ihlaller' gibi daha genel başlıklar altında sunulmaktaydı. Nefret suçlarının kamuoyunda daha sık konuşulmaya başlandığı son dönemlerin, raporlardaki dili de olumlu bir şekilde etkilediği görülmektedir. Raporlarda yer alan vakalar çoğunlukla mağdurların ya da mağdur yakınlarının bildirimleri ve medya taramaları aracılığıyla

⁹⁹ Malatya'da 18 Nisan 2007'de incil basını yapan Zirve Yayınevi'nde çalışan misyoner Alman uyruklu Tilman Ekkehart Geske ile Necati Aydın ve Uğur Yüksel Protestan olmaları sebebiyle boğazları kesilerek öldürülmüştür. Zirve Yayınevi cinayetleri ile ilgili detaylı bilgi için bkz. SAYMAZ İsmail, Nefret Malatya: Bir Millî Mutabakat Cinayeti, Kalkedon, Ekim 2011.

¹⁰⁰ Protestan Kiliseler Derneği, 2007 Yılı İçerisinde Türkiye'deki Protestan Cemaatinin Maruz Kaldığı Hak İhlalleri Raporu, Ocak 2008. http://www.protestankiliseler.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1137&Itemid=459 (e.t. 28.04.2012)

¹⁰¹ Raporların tamamına ulaşmak için bkz. <http://www.protestankiliseler.org/index.php/raporlar>.

izlenmektedir. Ayrıca bir anket aracılığı ile Protestan cemaatinden veri toplanmasına ilişkin bir çalışma da yürütülmüştür. Tüm bunlara karşılık yapılan görüşmede Dernek temsilcisi; raporlarda yer alan vaka sayısının, yaşanan gerçek vaka sayısını göstermediğini ifade etmiştir. Bazı vakaların mağdurların nefret suçunun ne olduğunu bilmemeleri, yaşadıkları olayı önemsememeleri, önyargı sebebiyle işlendiğini düşünmemeleri, şikâyet etmekten çeşitli nedenlerle korkmaları ya da çekinmeleri nedeniyle bildirmediikleri tespit edilmiştir. Hazırlanan raporlar sadece izleme sonuçları belgelemekle kalmamakta; aynı zamanda nefret suçları ile mücadele adına atılabilecek adımlarla ilgili değerlendirmeler ve öneriler de içermektedir. Raporlarda tüm vakalar Türkiye'deki yasal mevzuat ile uluslararası insan hakları sözleşmeleri ışığında değerlendirilmektedir. Raporların sonunda ise raporlanan sorunların çözümüne ilişkin hükümete ve ilgili devlet kurumlarına yönelik tavsiyelere yer verilmektedir. Böylelikle tespit edilen sorunların bir sonraki raporlama dönemine kadar düzeltilebilmesi ya da vakaların azaltılması adına gerekli önlemlerin alınması hedeflenmektedir. Protestan Kiliseler Derneği tarafından hazırlanan raporlar, AGİT ODIHR tarafından hazırlanan 'AGİT Bölgesinde Nefret Suçları: Olaylar ve Tepkiler' raporları içinde önemli bir referans oluşturmaktadır¹⁰².

LGBTT Bireylerin İnsan Haklarını İzleme ve Hukuk Komisyonu (daha sonra LGBTT Hakları Platformu olarak adı değişecek) adı altında birleşen LGBTT örgütleri de 2007 yılından beri LGBTT bireylere yönelik hak ihlallerini izlemekte ve 'LGBTT Bireylerin İnsan Hakları Raporu' adı altında yıllık raporlar hazırlamaktadır. Platform, 2007 yılından beri toplam dört adet rapor hazırlamıştır¹⁰³. Raporlarda, yaşam hakkına yönelik ihlaller olan nefret cinayetleri ile işkence ve kötü muamele içeren diğer nefret suçlarına yer verilmektedir. Vakalar, medya taraması ile mağdur ve mağdur yakınlarının ilgili STK'lara başvurusu ile tespit edilmektedir. Görüşmelerde, Protestan Kiliseleri Derneği'nin

¹⁰² Bkz. OSCE ODIHR, Hate Crimes in the OSCE Region – Incidents and Responses Annual Report for 2009, Warsaw, November 2010, S. 75.

<http://www.osce.org/odihr/73636?download=true> (e.t.: 28 Mayıs 2010)

¹⁰³ Raporların tamamına Kaos GL Derneği'nden e-mail aracılığıyla ulaşılmıştır.

belirtmiş olduğu sıkıntının, LGBTT bireylere yönelik işlenen nefret suçu vakaları için de geçerli olduğu öğrenilmiştir. Raporlarda yer verilen vakalar çoğunlukla gerçekleşen vaka sayılarının altında kalmaktadır.

Pozitif Yaşam Derneği ise 2007 yılından beri her yıl 'Türkiye'de HIV ile Yaşayanların Yaşadıkları Hak İhlalleri Raporu'nu yayınlamaktadır. Dernek hazırladığı raporlar ile HIV ile yaşayanların maruz kaldıkları hak ihlalleri sıralarken, ihlallerdeki değişimleri nitel ve nicel olarak da incelemeyi amaçlamaktadır¹⁰⁴. Raporlarda, derneğin Pozitif Yaşam Destek Merkezi'ne raporlama dönemi içinde hukuk, sosyal vb. konularda danışmanlık hizmeti için başvuran HIV ile yaşayan kişilerin maruz kaldığı hak ihlallerine ve HIV/AIDS ile ilişkili medya haberlerinin taraması sonucu tespit edilen hak ihlallerine yer verilmektedir. 2008 ve 2009'da yayınlanan diğer raporlardan farklı olarak 2007 yılında hazırlanan ilk rapor daha geniş bir dönemi kapsamaktadır. Bu ilk raporda Türkiye'de ilk HIV vakasının görüldüğü 1985 yılından 2007 yılına kadar geçen zamanda yaşanan ihlallerin tümüne yer verilmiştir¹⁰⁵. Dernek, 2007 yılından beri üç rapor hazırlamıştır ve tüm raporlar Pozitif Yaşam Derneği'nin kurumsal internet sayfasından erişime açıktır¹⁰⁶. Yapılan görüşmede, 2010 yılı izleme raporunun hazırlık aşamasında olduğu ve kısa süre içerisinde yayınlanacağı bilgisi öğrenilmiştir. Görüşmede ayrıca 2011 yılı raporu itibari ile hak ihlalleri sınıflandırmalarında nefret suçları için ayrı bir başlık açılmasının planlandığı da paylaşılmıştır. Raporlarda belirtildiği üzere, tüm vakalar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, TCK, Biyotıp Sözleşmesi ve Hasta Hakları Yönetmeliği bakımından incelenmektedir. Raporlarda ayrıca destek

¹⁰⁴ Pozitif Yaşam Derneği, Türkiye'de HIV ile Yaşayanların Yaşadıkları Hak İhlalleri Raporu (Ağustos 2008-Aralık 2009 Dönemi), Aralık 2009, S. 3.

http://pozitifyasam.org/assets/files/Hak_ihlalleri%20Raporu_kasim2010.pdf (e.t.: 28 Mayıs 2012)

¹⁰⁵ Pozitif Yaşam Derneği, Türkiye'de HIV ile Yaşayanların Yaşadıkları Hak İhlalleri, 2007, S. 1. İlk rapor, 1985 ile 2007 tarihleri arasında medyada çıkan haberlerden, AIDS Savaşım Derneği'ne iletilen şikayetlerden, HIV'le yaşayanların hayatlarının anlatıldığı kitaplardan, HIV pozitif e-mail grubunda paylaşılan e-maillerden ve doğrudan Pozitif Yaşam Derneği'ne aktarılan vaka örneklerinden yola çıkarak hazırlanmıştır. <http://pozitifyasam.org/tr/tamamlanan-projeler/turkiyede-hiv-pozitiflerin-yasadiklari-hak-ihlalleri-raporu.html> (e.t.: 28 Mayıs 2012)

¹⁰⁶ Raporlara ulaşmak için bkz. <http://pozitifyasam.org/tr/tamamlanan-projeler/turkiyede-hiv-pozitiflerin-yasadiklari-hak-ihlalleri-raporu.html>

merkezinin desteğiyle nasıl bir yol izlendiği, hangi hukuki prosedürlerin başlatıldığı, var ise vakaların hukuki alanda nasıl sonuçlandığına ilişkin notlar ve öneriler içeren bir değerlendirme kısmı da bulunmaktadır. Kapsamlı raporların dışında Pozitif Yaşam Derneği, medyada HIV ve AIDS ile ilgili nefret söylemi içeren haberleri de izlemekte ve internet sayfasında yayınlamaktadır. Derneğin internet sayfasında bulunan ‘Medyada Nefret Söylemi ve/ya Suçları: HIV/AIDS’ bölümünde medyada yer alan haberler, analizleri ile birlikte sunulmakta ve HIV/AIDS ile ilgili yanlış bilinen bilgilerin doğrusu da bu analizlerde yer almaktadır¹⁰⁷.

Bir diğer örnek ise Uluslararası Hrant Dink Vakfı tarafından nefret söyleminin izlenmesine ve raporlanmasına yönelik çalışmadır. Vakfın 2008 yılında başlattığı ‘Medya İzleme: Nefret Söylemi Projesi’ kapsamında izleme, basılı ulusal ve yerel medyanın anahtar kelimeler çerçevesinde taranması ve her gün dört gazete olmak üzere dönüşümlü olarak haftada 24 gazetenin elden okunması ile yapılmaktadır¹⁰⁸. Bu okumalar sırasında nefret söylemi içerdii düşünölen haber ve köşe yazıları, bir değerlendirmeyle birlikte projenin internet sayfası olan ‘www.nefretsoylemi.org’ sayfasında yayınlanmaktadır. Her dört ayda bir ise toplanan haberlerin genel analizinin ve bulguların istatistikleriyle birlikte yer aldığı medya izleme raporları yayınlamaktadır. Bugüne kadar toplam 7 adet rapor yayınlanmıştır¹⁰⁹. Projenin bir diğer önemli izleme ayağı da gönüllü bireyler tarafından yürütölmektedir. Gönüllü olan bireyler gazetelerde kendi taramalarını yaparak, nefret söylemi içerdiiğini düşündükleri haber, köşe yazısı vb. tüm medya ürünlerini, bireysel değerlendirmeleriyle birlikte projenin internet sayfasına yükleyebilmektedir. Böyle bir yapı, toplumun her kesiminin katılımını sağlamakla birlikte önemli bir farkındalık çalışmasını da ortaya koymaktadır. Ayrıca bireylerin gazeteleri medya okuryazarlığı çerçevesinde insan hakları odaklı bir gözle değerlendirmesine de fırsat vermektedir.

¹⁰⁷ <http://pozitifyasam.org/tr/medyada-nefret-soylemi-ve-ya-suclari-hiv-aids.html>

¹⁰⁸ <http://www.nefretsoylemi.org/metodoloji.asp> (e.t.: 28 Mayıs 2012)

¹⁰⁹ Raporlara ulaşmak için bkz. http://www.nefretsoylemi.org/rapor_aciklamalar.asp#

İHAD, milletvekillerinin Meclis'te yaptıkları konuşmaları nefret söylemi açısından izleme ve izlemeler sonucunda altı aylık ve bir yıllık dönemlerle raporlar hazırlamaya yönelik bir proje başlatmıştır. İHAD ile yapılan görüşmede, izlemenin ilk raporunun 2012 yılının Mayıs - Haziran ayında çıkmasının planlandığı öğrenilmiştir.

Henüz gerçekleşmemiş bir diğer izleme çalışma ise Alternatif Bilişim Derneği'nin belirli internet sitelerinin ve sosyal medya sitelerinin izlenmesine yönelik çalışmadır. Belirlenecek bir gün boyunca, seçilmiş sitelerin gönüllüler tarafından izlenmesi ve buralarda görülen nefret söylemi içeren ifadelerin raporlanması planlanmaktadır. Dernek ile yapılan görüşmede, böyle bir izleme ve raporlama çalışmasını geçtiğimiz yıllarda başlatmak istediklerini; ancak yeterli gönüllü sayısına ulaşamadıkları için ertelenmek durumunda kaldıkları da öğrenilmiştir.

Sosyal Değişim Derneği ise diğer STK'lar gibi aktif bir izleme yapmamakta; ancak 'Nefret Suçları İzleme Merkezi' kurmayı amaçlamaktadır. Resmi bir veri toplama sürecinin olmadığı, hatta mevcut verilerin gizlendiği ya da erişiminin engellendiği Türkiye'de oluşturulacak bir izleme merkezi ile, STK'lara izleme ve raporlamaya yönelik teknik bilgilerin aktarılması ve bu yolla STK'ların güçlenmelerinin sağlanması hedeflenmektedir. Merkezin kurulmasına yönelik ilk adım, Sosyal Değişim Derneği tarafından nefret suçlarının izlenmesi amaçlı STK eğitimi ile atılmıştır. Merkezin tam olarak ne zaman kurulacağına ve faaliyete geçeceğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

2. Savunuculuk ve Lobicilik

İzleme ve raporlamanın tamamlayıcısı niteliğinde olarak savunuculuk ve lobicilik, nefret suçları ile mücadelede sıklıkla başvurulan yöntemlerdendir. Savunuculuk, STK'ların ortak bir çıkar için herhangi bir kamu politikasını ve karar vericileri etkileme girişimi ve böylelikle de yasaları veya politikaları toplumdan dışlanmış

kesimler lehine değiştirmek için verilen mcadeledir¹¹⁰. Lobcilik ise, savunuculuğun doğrudan yasaları etkilemeye odaklanan biimidir¹¹¹. Nefret suçları ile mücadele eden STK'ların, savunu ve lobi faaliyetlerini çoğunlukla birlikte yürüttüğü gözlemlenmiştir. Ayrıca izleme ve raporlama yapan kuruluşların neredeyse tamamı savunu ve lobi faaliyetleri yürütmektedir. İzleme sonucunda ortaya çıkan raporların, savunuculuk ve lobcilik kapsamında başta milletvekilleri, yerel yönetimler gibi politika oluşturanlarla ve karar alma sürecindeki diğer kurumlarla paylaşılması etkili olmaktadır¹¹².

Bir nceki bölümde izleme ve raporlama çalışmalarından bahsettiğimiz STK'lar -Protestan Kiliseler Derneği, LGBTT Hakları Platformu ye kuruluşları, Pozitif Yaşam Derneği- hazırladıkları raporları ilgili devlet kurumlarına sunarak, kurumlar bünyesinde farkındalık yaratılması ve raporlarında yer verdikleri önerilerin hayata geçirilmesi için savunu ve lobi yapmaktadır. Ayrıca raporları milletvekilleriyle de paylaşarak, yasa yapım süreçlerinde raporlarda yer verdikleri verilerin ve önerilerin kullanılmasını sağlamayı hedeflemektedir. STK'lar ayrıca hazırladıkları raporları, Türkiye üzerinde etkili olabilecek ECRI ve AGİT gibi uluslararası kurumlarla da paylaşarak uluslararası baskı gruplarının oluşmasını sağlamaktadır.

Ankara Roman Gençlik Derneği, Romanlara karşı var olan önyargı ve nefrete karşı mücadele etmek ve Roman yurttaşların toplumsal hayata katılımını sağlamak için çeşitli savunu faaliyetleri yürütmektedir. Yapılan görüşmede aktarıldığı üzere, Derneğin Roman yurttaşların çoğu önyargı kaynaklı işsizlik sorunu ile ilgili olarak İzmir'de yürüttüğü toplantılar için şehirdeki İş Bulma Kurumu, alışma ve Sosyal Güvenlik Birimleri ile görüşmeler yürütmektedir. Ayrıca Romanların yaşadıkları çoğu ayrımcılık temelli sorunların tespiti ve çözüm üretilmesi adına 2009'dan beri farklı illerdeki valilikler ve belediyelerle görüşülmektedir.

¹¹⁰ AKSAKOğLU Yiğit, Sivil Toplum rgtleri için Savunuculuk Rehberi, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Ekim 2009, S. 7.

¹¹¹ AKSAKOğLU, S. 8.

¹¹² GUZMAN ve VERSTAPPEN, S. 7.

Kampanya başlığı altında daha detaylı bahsedilecek olan Sosyal Değişim Derneği'nin Nefret Suçları Yasa Kampanyası, Türkiye'de nefret suçları ile mücadelede yürütülen en kapsamlı lobi faaliyetidir. Kampanya kapsamında oluşturulan ve çeşitli STK'lar ile bireylerin katılımından oluşan 'Nefret Suçları Yasası Platformu' hükümet, iktidar partisi milletvekilleri ve muhalefet partileri milletvekilleri ile iletişime geçerek nefret suçları yasasına neden ihtiyaç duyulduğunu anlatmakta ve bu süreçte destek talep etmektedir. Bunlara ek olarak, Kampanya başlığında detaylarıyla aktarılacak olan, Meclis bünyesinde farkındalık yaratıcı ve nefret suçları ile ilgili yasa oluşturma çalışmalarını teşvik edici çeşitli çalışmalar da yapılmaktadır.

Savunu faaliyetlerine, Kaos GL Derneği'nin Ekim 2011'de yayınladığı 'Nefret Suçları Politika Belgesi' de örnek olarak verilebilir. Kaos GL Derneği Yönetim Kurulu tarafından Avukat Elif Ceylan Özsoy desteğiyle hazırlanan belge ile Türkiye Devleti'ne bir çağrı yapılmaktadır¹¹³. Belgede, devletin, belirli grupları hedef alan nefret suçlarına ilişkin kesin bir duruş benimsemesinin önemli olduğunu ve bunun için nefret suçlarına ilişkin acil olarak bir yasal mevzuatın oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır¹¹⁴. LGBTT bireylerin haklarının savunulması adına doğrudan devletin karar alma mekanizmalarında yer alan görevlilere hitap edilen bu belge LGBTT bireylerin haklarının savunusu açısından önemlidir.

İHAD'ın 'Nefret Suçlarının Önlenmesinde Sivil Toplumun Gücünü Kullanmak' projesinin devamında başlattığı 'Nefret Suçlarının Önlenmesi İçin Yasal Düzenlemeye Yönelik Savunuculuk' projesi de öne çıkan savunusu faaliyetlerinden biridir. İHAD'ın dört ilde gerçekleştirdiği toplantılarda yasa yapıcılar, yerel kanaat önderleri ve STK temsilcilerinin; milletvekilleri ve milletvekili danışmanları ile birlikte çalışarak bir nefret suçları yasa taslağı oluşturma

¹¹³ Metnin tamamı için bkz. <http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=10007>

¹¹⁴ <http://www.demokrathaber.net/yasam/kaos-gl-nefret-suclari-politika-belgesini-acikladi-h4971.html>

sağlamıştır. Çalışmada ayrıca nefret suçlarının cezasızlığının önlenmesi için yasal süreç takiplerinin işlevsel hale getirilmesi üzerine de çalışılmıştır. Ankara, Mersin, Şanlıurfa ve Bursa'da gerçekleştirilen¹¹⁵ toplantıların sonuçları, oluşturulan nefret suçları yasa taslağı ile birlikte basılarak kamuoyu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi ("TBMM")'nin ilgili komisyonları ile paylaşılmıştır.

Protestan Kiliseler Derneği de hazırladıkları yıllık hak ihlalleri raporları aracılığıyla savunu faaliyetleri yürütmektedir. Yapılan görüşmede ilk raporun TBMM İnsan Hakları Komisyonu'na sunulduğu; araştırma niteliğindeki 'Tehdit mi Yoksa Tehdit Altında mı?: Türkiye'deki Protestanların Yasal ve Sosyal Sorunları – 2010'¹¹⁶ raporunun ise farkındalık yaratmak ve mağduriyetleri göz önüne sermek amacıyla tüm milletvekilleri ile paylaşıldığı iletilmiştir.

3. Kampanya

Kampanya, Türkiye'de nefret suçları ile mücadelede örneğine çok az rastlanan yöntemlerdendir. Kampanya, hak temelli örgütler için önemli farkındalık yaratma, bilinç kazandırma, ses duyurma ve iletişim araçlarından biri olarak tanımlanır¹¹⁷. Kampanyanın esas amacı bir değişim yaratmaktır¹¹⁸ ve kampanya ele alınan sorunun geniş kitlelere aktarılması ve daha fazla kişinin desteğinin alınması için etkili bir araçtır. Alınan kamuoyu desteği, karar vericileri etkilemek için de

¹¹⁵ İHAD ile yapılan görüşmede, şehirlerin gündeme gelen çeşitli nefret suçu vakaları doğrultusunda belirlendiği öğrenilmiştir. Mersin 2010 yılında Kürt'lere yönelik gerçekleşen yoğun saldırılar, Şanlıurfa içinde bulunduğu dezantajlı durum, Bursa ise Mart 2010 yılında oynanan Bursaspor- Diyarbakırspor maçı esnasında ve sonrasında yaşanan şiddet olayları sebebiyle seçilmiştir. Hatta çalışmanın başında toplantılar için seçilen Sakarya şehri Bursaspor-Diyarbakırspor maçının olayları ertesinde Bursa şehri ile değiştirilmiştir. Ankara ise milletvekillerine ve danışmanlarına erişimin kolay olması sebebiyle seçilmiştir.

¹¹⁶ Rapor, Protestanların temel insan hakları içinde yer alan 'inanç ve düşünce özgürlüğü' alanında yaşadıkları hak ihlallerini sıralamaktadır. Nefret söylemi ve nefret suçların ilişkin de detaylı bölümler bulunmaktadır.

https://docs.google.com/viewer?url=http://protestankiliseler.com/data/Protestan_Kiliseleri_2010_Raporu_Tur.pdf&pli=1 (e.t. 28 Mayıs 2012)

¹¹⁷ ATAMAN ve YAMAK Banu, Sivil Toplum Örgütleri için Kampanya Hazırlama Rehberi Dünya'dan ve Türkiye'den İyi Kampanya Örnekler, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Eylül 2009, S. 7

¹¹⁸ ATAMAN ve YAMAK, S. 15.

kullanılır. İmza toplama, mektup, faks ve e-posta dünyada görülen en yaygın kampanya yöntemleri arasında yer alır¹¹⁹.

Sosyal Değişim Derneği'nin yürütmekte olduğu 'Nefret Suçları Yasa Kampanyası' Türkiye'de doğrudan nefret suçları konusunda yürütülen ilk ve tek kampanya örneğidir. Türkiye için bir nefret suçları yasası oluşturulması hedefleyen kampanya kapsamında, birden fazla faaliyet eş zamanlı olarak kullanılarak farklı kitlelere ulaşılması hedeflenmektedir. Lobi faaliyetleri, bilgilendirme toplantıları, e-posta grupları oluşturma, internet sayfası hazırlama, imza toplama, bildiriler hazırlama, farklı STK'ların ve bireylerin katılımı ile platform oluşturma ve eğitimler düzenleme kampanya kapsamında yapılmaya başlanan ya da yapılması hedeflenen faaliyetler arasındadır.

'Nefretme Sen de Başkasın' sloganıyla 26 Ocak 2012'de basına tanıtılan 'Nefret Suçları Yasa Platformu' kampanyanın en kapsamlı ayağını oluşturmaktadır. Mayıs 2012 itibarı ile 60 STK'nın katıldığı Platform¹²⁰, Türkiye için bir nefret suçu tanımının oluşturulması, yasal mevzuat için taslak oluşturulması, savunı ve lobi faaliyetlerinin yürütülmesi gibi çalışmaları üstlenmektedir. Platform için 'www.nefretme.net' internet sayfası hazırlanmıştır. İnternet sayfası konuyla ilgili yaşanan tüm gelişmeleri aktaran bir araç olarak kullanılmakta ve sürekli olarak güncellenmektedir. Ayrıca internet sayfasına ilgilenen herkes üye olabilmekte ve kurulan alt yapı aracılığıyla aktif olarak çalışmalara katılabilmektedir Bir diğer deyişle, internet sayfası toplumdaki ilgili her bireyin katılımcılığı destekleyen bir yapıdadır. Çeşitli iller -örneğin İzmir Platform Koordinasyon Grubu- ya da temalar -örneğin Hukuk Çalışma Grubu- özelinde oluşturulan çalışma gruplarına, üyeler çevirim içi dahil olabilmekte, tartışmalar ile çalışmalara katılabilmekte, yazı, fotoğraf ve video ekleyebilmekte, diğer üyelerle yazışabilmekte ve görüş bildirebilmektedir. Platformun da desteğiyle yürütülen öncelikli çalışmalardan biri de hukukçular, akademisyenler ve STK temsilcilerinden oluşan bir danışma

¹¹⁹ AKSAKOĞLU, S. 7.

¹²⁰ Platform katılımcısı tüm STK'ları görmek için bkz. <http://nefretme.net/page/kampanya-cagri-metnine-destek-veren-kurum-ve-bireyler>

kurulu eşliğinde hazırlanan ‘Nefret Suçları Yasası Taslağı’dır. Yasa taslağı çalışmalarında öncelik, Türkiye için bir nefret suçu tanımının oluşturulmasına verilmiştir. Platform katılımcısı STK’ların deneyimleri doğrultusunda AGİT’in tanımı üzerinden tartışmalar yürütülmüş ve Türkiye’de yaşanan nefret suçları göz önünde bulundurularak, AGİT’in mevcut tanımına “sağlık durumu, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinin” eklenmesine karar verilmiştir¹²¹. Sağlık durumu konusunda, HIV pozitif bireylerin yaşadıkları göz önüne alarak Pozitif Yaşam Derneği’nin; cinsel yönelim ile cinsiyet kimliklerinin eklenmesinde ise LGBTTT bireylerin maruz kaldıkları hak ihlalleri göz önünde bulundurularak LGBTTT örgütlerinin rolü önemli olmuştur¹²². Yasa tasarısı taslağı çalışmaları halen devam etmektedir.

Milletvekilleri ve parti temsilcileri ile görüşmeler yapmak, TBMM’de, ilgili Meclis komisyon toplantılarında ya da ilgili resmi kurumlarda sunumlar yapmak ve Meclis’te tüm partilerden milletvekillerine açık yuvarlak masa toplantısı, panel, forum gerçekleştirmek kampanyanın savunması ve lobi alanında yürüttüğü faaliyetlerdir¹²³. Bunlara ek olarak nefret suçları ile mücadelede TBMM’ye çeşitli öneriler de iletilmektedir. Meclis bünyesinde çeşitli komisyon ve kurumların nefret suçları ile ilgili alt komisyonlar kurması, varolan komisyonların mevcut gündemlerine nefret suçlarını eklemesi, milletvekillerinin gündem dışı konuşmalar, soru ve araştırma önergeleri, meclis genel görüşmesi önerisi vermesi, gerek seçmenler gerek ise Meclis bünyesinde nefret suçları ile ilgili bilgilendirici demeçler verilmesi, nefret suçları ile ilgili partiler arası ortak çalışma gruplarının oluşturulması, nefret suçlarına ilişkin yasa taslağı oluşturulması ve bu süreçte STK’lar ile birlikte ilerlenmesi yapılan öneriler arasında yer almaktadır¹²⁴.

¹²¹ Yasa taslağı için oluşturulan nefret suçları tanımı tartışmalarında STK’lar aktif rol almıştır. Sağlık durumu konusunda, HIV pozitif bireylerin yaşadıkları göz önüne alarak Pozitif Yaşam Derneği’nin; cinsel yönelim ile cinsiyet kimliklerinin eklenmesinde ise LGBTTT bireylerin maruz kaldıkları hak ihlalleri göz önünde bulundurularak LGBTTT örgütlerinin rolü önemli olmuştur.

¹²² Sosyal Değişim Derneği’nin 4 Şubat 2012’de düzenlediği ‘Hukuk Açısından Nefret Suçları’ başlıklı sadece hukukçulara açık olan toplantıda, Nefret Suçları Yasası Platformu adına konuşan Levent Şensever tarafından belirtilmiştir.

¹²³ http://nefretme.net/xn/detail/2247291:Note:18181?xg_source=activity

¹²⁴ http://nefretme.net/xn/detail/2247291:Note:18181?xg_source=activity

Kampanya kapsamında, bugüne kadar çok fazla sayıda görüşme yapılmıştır. Meclis Başkanı Cemil Çiçek, Adalet Bakanı Sadullah Ergin, Cumhuriyet Halk Partisi'nden Kemal Kılıçdaroğlu, Melda Onur, Rıza Türmen, Adalet ve Kalkınma Partisi'nden Oya Eronat, Naci Bostancı ve Barış ve Demokrasi Partisi'nden Ertuğrul Kürkçü görüşme yapılan isimlerden sadece bir kaçıdır. Milletvekillerinin yanı sıra; Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlık Teşkilatı çalışanları, partilerin gençlik ve kadın kolları başkanlıkları, milletvekili danışmanları ve çeşitli bakanlık çalışanları ile de görüşmeler yapılmıştır¹²⁵. Kampanya kapsamında, 'Nefret Suçları Yasası İstiyorum' adıyla bir imza toplama süreci de yürütülmektedir. İmza toplama için hazırlanan metin hem platformun internet sayfası hem de platform üyesi STK'ların internet sayfaları aracılığıyla yaygınlaştırılmaktadır. Sosyal medya da kampanya için önemli ve etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Twitter ve Facebook aracılığı ile kampanya için oluşturulan sayfalarda duyurular yayınlamakta, gelişmeler an be an duyurulmaktadır. Takipçilerin desteğiyle de bu duyuruların yaygınlaştırılması sağlanmaktadır. Kampanya kapsamında seminer ve bilgilendirme toplantıları da yürütülmektedir. Ekim 2011'de, başta alanda çalışan STK'ların hukukçuları olmak üzere tüm hukukçulara açık olan 'Türkiye'de Nefret Suçları Yasası - Strateji Arayışı Toplantısı Uluslararası Deneyimler ve Katkıları' başlıklı seminer gerçekleştirilmiştir. Nefret suçu çalışmalarında deneyimli uluslararası STK çalışanları ile Türkiye'de bu alanda çalışan hukukçuların sunumlar yaptığı seminer ile hukukçular bilgilendirilmiştir; aynı zamanda da STK'lar bünyesinde ortak stratejiler geliştirilmesi konusunda önemli bir adım atılmıştır. Ayrıca eğitim başlığı altında bahsedilecek olan meslek gruplarına ve üniversitelere yönelik eğitimler ile farkındalık yaratma ve bilgilendirme çalışmaları yürütülmektedir. Kampanya kapsamında sıklıkla gönüllü destek vermek isteyen ekiplerle toplantılar da organize edilmektedir. Bu toplantılarda, kampanyanın görünürlüğüne artırılması için ne türlü çalışmalar yapılabileceği, kampanya faaliyetlerinin nasıl yaygınlaştırılabileceği gibi başlıklar tartışılmakta ve gönüllülerden uygulama önerileri alınmaktadır. Bunlara ek olarak,

¹²⁵ Görüşme yapılan hükümet temsilcileri, parlamenter ve diğer kişilerin tam listesi için bkz. http://nefretme.net/xn/detail/2247291:Note:18181?xg_source=activity

tanıtım amaçlı farklı çalışmalara da dahil olunmaktadır. 27 Mart Dünya Tiyatrolar Günü'nde aktivist tiyatrocılardan oluşan 'Entegre Sokak Tiyatrosu' grubunun Beyoğlu'nda sokakta yaptığı nefret suçları temalı tiyatro gösterimleri desteklenmiş ve sokakta kurulan stant aracılığı ile kampanya tanıtılmış, destek toplanmış ve mücadelenin sokağa taşınmasına fırsat verilmiştir¹²⁶.

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Temsilciliği tarafından 'LGBT Bireylerin Hakları İmza Kampanyası' nefret suçları ile mücadele konusunda bahsedebilececek bir diğer kampanyadır. İmza kampanyası, Sosyal Değişim Derneği'nin kampanyasında olduğu gibi doğrudan nefret suçlarına yönelik olmasa da, nefret suçu mağduriyetlerini görünür kılmak ve bunların giderilmesini sağlayacak bir ayrımcılık yasası talebini dile getirmek amaçlıdır. Kampanya kapsamında hazırlanan imza metninde; başta medya çalışanları ve kamu görevlilerinin açıklamalarıyla teşvik edilen hoşgörü karşıtı ortamın homofobi ve transfobiyi yaydığını ve bu ortamda da LGBT bireylere yönelik cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri temelli nefret suçlarının işlendiğinin altı çizilmektedir¹²⁷. Türkiye Devleti Başbakanı'na hitaben yazılan mektup Uluslararası Af Örgütü Türkiye Temsilciliği'nin internet sitesi aracılığıyla katılımcıların imzasına sunulmuştur.

4. Hizmet

Nefret suçları ile mücadelede STK'ların kullandığı yöntemlerden bir diğeri olan hizmet; çoğunlukla hukuki destek, eğitim faaliyetleri ve psikolojik destek çalışmalarını kapsamaktadır. Hizmetlerin amacı, mağdur ve mağdur yakınlarının güçlenmesini sağlamak, hak ihlalleri karşısında mücadelelerini desteklemek ve kamuoyu genelinde bilinçlendirmeyi sağlamaktır.

Hukuki destek anlamında STK'lar farklı boyutlarda hizmetler vermektedir. Bir yandan teknik destekler -avukat sağlama, prosedürlerin aktarılması vb.- aracılığıyla doğrudan mağdurların güçlenmesine ve mücadelesine katkı

¹²⁶ İmza Kampanyası Sokağa Çıkıyor. <http://nefretme.net/events/nefret-suclari-imza-kampanyasi-sokaga-cikiyor> (e.t.: 28 Mayıs 2012)

¹²⁷ Mektubun tam metni için bkz. <http://www.amnesty.org.tr/ai/lgbt-imza-kampanyasi>

sağlanırken; diğer yandan ise müdahillik başvuruları ve suç duyuruları ile yaşanan vakaların görünür kılınması ve mağdurların yalnız olmadığının kamuoyuna gösterilmesi hedeflenmektedir.

Özel sebeplerden dolayı yargıya başvuramayan ya da başvurmak istemeyen mağdurlar adına savcılığa şikâyetle bulunmak hukuki alanda verilen desteklerden biridir. STK'lar tarafından hazırlanan hak ihlalleri raporlarında da detaylı bir şekilde bahsedildiği üzere, mağdurlar bazen faillerden korktukları, bazen şikâyet sürecinde gerek aile ve yakınlarından gerekse resmi kurumlardan görecekları tepkilerden çekindikleri, bazense hiçbir şeyin değişmeyeceği düşüncesiyle yaşadıkları mağduriyetleri ilgili mercilere bildirmemektedirler. Bu nedenle de STK'lar başta kendi hedef kitlelerinin uğradıkları mağduriyetler olmak üzere nefret suçlarını yakın bir şekilde takip etmekte ve tespit ettikleri vakalarda mağdurlara destek vermekte ya da doğrudan kendileri şikâyet başvuruları yapmaktadır. Özellikle LGBTT örgütleri bu konuda oldukça etkin bir şekilde çalışmaktadır; birçok fail adına savcılığa suç duyurusunda bulunmaktadırlar. LGBTT örgütleri tarafından hazırlanan raporlardan bir örnek vermek gerekirse, Lambdaistanbul Lezbiyen Gey Biseksüel Transeksüel Travesti Dayanışma Derneği, 10 Ağustos 2006 tarihinde Bursa'da LGBTT bireylere karşı saldırıları planlayan Bursasporlu Esnaf Derneği Başkanı Fevzinur Dünder hakkında suç duyurusunda bulunmuştur¹²⁸. Suç duyuruları aynı zamanda yaşanan nefret suçları ya da nefret söylemi vakalarının görünürlüğünü artırmak, kamuoyunda bir farkındalık yaratmak ve mağdur dışında mağdurla aynı özelliklere sahip grupları da etkileyen nefret suçlarıyla mücadelede dayanışmayı sağlamak adına önemli bir araçtır. 26 Mart 2012'de Taksim'de gerçekleşen Hocalı Mitingi'nde yaşananların ardından Irkçılığa ve Milliyetçiliğe DurDe! Girişimi'nin İnsan Hakları Derneği ile savcılığa yapmış olduğu şikâyet de bunun en güncel örneklerinden biridir. İki kurum, Hocalı Mitingi düzenleme komitesi ve mitingde konuşma yapan İçişleri Bakanı İdris Naim Şener hakkında TCK'nın 216. maddesi ve AİHS'in 14.

¹²⁸ LGBTT Bireylerin İnsan Haklarını İzleme ve Hukuk Komisyonu, 2007 LGBT Bireylerin İnsan Hakları Raporu, 2008, S. 25.

maddesi uyarınca soruşturma açılmasına ilişkin savcılığa başvurmuş ve bunu Ankara’da bir basın toplantısı ile açıklamışlardır¹²⁹.

STK’lar hukuk merkezleri ya da gönüllü avukatları aracılığıyla mağdurlara karşılaştıkları hak ihlallerinde takip edebilecekleri hukuki prosedürleri aktarmak, gerek polis birimleri gerekse de savcılık nezdinde yaşanacak şikayet sürecinde mağdurlara eşlik etmek, avukat desteği sağlamak ve adli süreçte maddi destek sağlamak gibi çeşitli hizmetleri de üstlenmektedir. Pozitif Yaşam Derneği bünyesinde 2006 yılında kurulan Pozitif Yaşam Destek Merkezi’nde verilen hukuki danışmanlık hizmetleri ile HIV ile yaşayanlara ve yakınlarına, temel insan hakları, hasta hakları, hak arama yolları, olanakları gibi temel konularda bilgilendirme çalışmaları yapılmaktadır¹³⁰. Merkezde dava takibi için herhangi bir maddi destek sağlanamaması ya da dava takipleri için kapsayıcı mekanizmalar bulunmaması üzerine Dernek, 2008 yılında ‘HIV ile Yasayan Kişilerin Hukuki Sistemi Kullanımlarının Güçlendirilmesi - Hukuk Poliklinikleri Projesi’ni hayata geçirmiştir. Proje kapsamında, Derneğe başvuran bireylerin eğitimler ile HIV/AIDS ile ilgili yasal süreçlerde ve hakları konusunda güçlenmeleri sağlanmıştır. Buna ek olarak, istedikleri takdirde maruz kaldıkları ihlalin yargıya taşınması sürecinde de hukuki danışmalık, dava takibi için avukat yönlendirmesinin yapılması gibi çeşitli destekler verilmektedir¹³¹. Protestan Kiliseler Derneği de, Protestanlara yönelik işlenen nefret suçlarına ilişkin davalarının takibini ve maddi yükünü üstlenmektedir. Örneğin Malatya’da yaşanan Zirve Yayınevi cinayetlerinin davası Dernek avukatı Orhan Kemal Cengiz tarafından yürütülmektedir. LGBTT dernekleri de yine gönüllü avukatlarının aracılığıyla kendilerine başvuran bireylere hak ihlalleriyle mücadelelerinde destek vermektedir.

¹²⁹ <http://www.durde.org/2012/02/nocali-mitingi-hakinda-suc-duyurusu/> (e.t.: 26 Ekim 2012)

¹³⁰ <http://pozitifyasam.org.tr/hukuk-danismanligi.html> (e.t.: 26 Ekim 2012)

¹³¹ Pozitif Yaşam Derneği, Türkiye’de HIV İle Yasayanların Yasadıkları Hak İhlalleri Raporu (Ağustos 2008-Aralık 2009-Dönemi), Aralık 2009, S. 3.

Hukuki destek anlamında, mağdurların başlattıkları ceza davalarına STK'ların yaptığı müdahillik başvuruları da önemlidir. Müdahillik talepleri, suçun hedefinin sadece mağdur değil, onun ait olduğu ya da ait olduğuna inanılan grup olduğu nefret suçlarında oldukça önemlidir. Müdahillik talebi, yaşanan olayın ve çözümünün toplumun bütünü ilgilendirdiğini ve mağdurun yaşananlar karşısında yalnız olmadığını göstermektedir. Türkiye'deki uygulamaya bakıldığında, nefret suçları ile ilgili davalarda özellikle STK'lar ve barolar gibi meslek örgütlerinin müdahillik taleplerinin sıklıkla reddedildiği görülmektedir. Suçtan zarar görme, müdahillik talebinin değerlendirilmesinde öncelikli olarak ele alınmaktadır ve uygulamada nefret suçlarında da suçtan zarar görme ilkesi oldukça dar bir şekilde yorumlanmaktadır. Birçok STK ve hukukçu ise suçtan doğrudan zarar görme ilkesinin, nefret suçları gibi dezavantajlı gruplara yönelik işlenen suçlarda daha geniş yorumlanması gerektiğini düşünmektedir¹³². Çünkü daha öncede sıklıkla bahsedildiği üzere nefret suçları aslında toplumun tamamında ve özellikle mağdurun ait olduğu grup üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle de nefret suçları ile mücadele sadece mağdurlar tarafından değil; ilgili STK'lar ya da benzeri kurumlar ile birlikte toplu bir şekilde yürütülürse daha yüksek fayda sağlanacağı düşünülmektedir. Uygulamada nefret suçları ile ilişkili davalarda müdahillik talebinin onaylandığı sadece birkaç örnek bulunmaktadır. Festus Okey¹³³, Ayşe Paşalı, Ahmet Yıldız¹³⁴ cinayetleri başta olmak üzere birçok davada, STK'ların müdahillik talepleri suçtan zarar görmedikleri hükmüyle reddedilmiştir. Ancak çok yakın tarihte, 26 Mart 2012'de, İzmir Ağır Ceza

¹³² Festus Okey'e Çok Görülen "Müdahillik" Nasıl Olmalı?, Bianet, 2 Mayıs 2011.

<http://bianet.org/bianet/toplum/129708-festus-okeye-cok-gorulen-mudahillik-nasil-olmali>

¹³³ Festus Okey davasına İstanbul ve Ankara Baroları, Helsinki Yurttaşlar Derneği, Yeryüzüne Özgürlük Derneği ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın toplamda 100'ü aşkın kişi müdahillik talebinde bulundu. Taleplerin reddedilmesinin yanı sıra, başvuru sahiplerine 'adil yargılamayı etkileme ve mahkeme hakaretten' dava açılmıştır. Festus Okey Mahkemesi HSYK'ya Şikayet Edildi, Bianet 8 Şubat 2011 <http://bianet.org/bianet/bianet/127763-festus-okey-mahkemesi-hsykya-sikayet-edildi> (e.t.: 28 Mayıs 2012) ve Festus Okey Davasına Müdahil Olmak Suçmuş! KARACA Ekin, Bianet, 26 Nisan 2011. <http://bianet.org/bianet/bianet/129558-festus-okey-davasina-mudahil-olmak-sucmus> (e.t.: 28 Mayıs 2012)

¹³⁴ 2008'de Üsküdar'da öldürülen Ahmet Yıldız'ın eşcinsel olduğunu açıklaması nedeniyle babası tarafından öldürüldüğü iddia edilmektedir. Lambdaistanbul LGBTT Dayanışma Derneği'nin davaya müdahillik talebini mahkeme tarafından suçtan zarar görmedikleri gerekçesiyle reddedilmiştir. Ahmet Yıldız Davası Yarın, Bianet, 26 Ocak 2012.

<http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/135735-ahmet-yildiz-davasi-yarin> (e.t. 28 Mayıs 2012)

Mahkemesi'nin verdiği karar, müdahillik başvuruları ile ilgili olumlu bir gelişmedir. 2010 yılında İzmir'de üç kadının öldürülmesine ilişkin davada mahkeme İzmir Siyah Pembe Üçgen LGBTT Derneği'nin müdahillik talebini onaylamıştır¹³⁵. Müdahillik konusunda verilen bu karar, olumlu bir içtihat oluşturulması adına STK'lara ümit vermiştir.

Eğitim yoluyla verilen hizmetler de çeşitlilik göstermektedir. Mağdurlara, STK'lara, meslek gruplarına, gençlere ya da çocuklara yönelik eğitimler, seminerler, paneller, konferanslar, toplantılar, atölye çalışmaları bu başlık altında sıralanacaktır. Eğitim odaklı hizmetlerin bir kısmı doğrudan mağdur kesimlere yönelik hazırlanmaktadır. Mağdurların yaşadıkları hak ihlalleri konusunda bilinçlenmelerini ve mücadele konusunda güçlenmelerini hedeflemektedir. Bir kısmı ise toplumun her kesiminden bireyin nefret suçları hakkında farkındalıklarını artırmak, onları bilinçlendirmek ve bilgilendirmek amacıyla gerçekleştirilmektedir. Eğitim hizmetlerinin içerikleri ve uygulamaları, ilgili STK'ların ihtiyaçlarına ve yürüttükleri faaliyetlerin hedeflerine göre farklılaşmaktadır. Çalışmaların bir kısmı isteyen her katılımcıya açık olarak gerçekleştirilirken; bir kısmı ise belirli grupların -STK temsilcileri, meslek grupları, mağdur grupları, kurum-kuruluş türleri vb.- güçlendirilmesine yönelik gerçekleştirilmektedir.

Pozitif Yaşam Derneği HIV ile yaşayan bireylere yönelik eğitimler gerçekleştirilmektedir. Dernek HIV ile yaşayan bireylerin, yaşadıkları hak ihlallerini şikâyet etmekte çekindiklerini tespiti üzerine, HIV ile yaşayan bireylere yönelik insan hakları eğitimleri düzenlemeye başlamıştır. Eğitimler bireylerin, yaşadıklarının hak ihlallerini fark etmelerini, hak ihlallerini ilgili mercilere şikâyet etme konusunda kendilerini güçlü hissetmelerini ve şikâyet prosedürleri hakkında bilgilенmelerini hedeflemektedir. Hizmetlerin sonucu, hizmetlerin yapılandırıldığı dönemi takip eden raporlama dönemlerinde artan hak ihlali başvuru sayıları ile de

¹³⁵ Mahkeme LGBTT Derneği'nin Müdahillik Talebini Kabul Etti, 26 Mart 2011. <http://pembehayat.org/mahkeme-lgbt-derneginin-mudahillik-talebini-kabul-etti/>

görülmüştür¹³⁶. Ankara Roman Gençlik Derneği'nin Ankara'daki Roman mahallelerinde yürüttüğü ve Romanlar ile Roman olmayanlar arasındaki önyargıların kırılmasını amaçlayan atölye çalışmaları, bölgede Romanlara yönelik işlenen nefret suçlarının azalması açısından önem teşkil etmektedir. Ankara Yahyalı ve Kale mahallelerindeki 12-25 yaş arasındaki gençlere yönelik başlayan çalışmalar, katılmak isteyen gençlerin bakmakla yükümlü oldukları kardeşlerini getirmek zorunda kalmaları ile daha geniş bir yaş grubuna hitap etmeye başlamıştır. Dernek ayrıca Roman gençlere yönelik Mersin'de bir gençlik kampı da düzenlemiştir. Ankara Roman Gençlik Derneği yapılan görüşmede, ilerleyen dönemlerde çocuklar ve gençlere yönelik yaş gruplarına göre farklılaştırılmış ve Roman halkının güçlendirilmesini amaçlayan insan hakları eğitimleri düzenlemeyi planladıklarını da paylaşmıştır. Kaos GL Derneği'nin uzun bir süre 'Çarşamba Seminerleri' adıyla yürüttüğü, 2012-2013 dönemi itibari ile 'Kaos Akademi' olarak devam etmesi hedeflenen seminer programı da nefret suçları, nefret söylemi, ayrımcılık, medya vb. konulara sahip içeriği ile bireylerin bilinçlenmesi ve farkındalık kazanması açısından önemlidir¹³⁷. Heteroseksizm ve homofobi konularında sosyoloji, hukuk, teori, psikoloji gibi farklı boyutlar içeren çalışmalar içeren seminer programları herkese açık ve ücretsizdir. Seminerler sayesinde toplumda farkındalık yaratılması ve LGBTT bireylerin güçlenmesi hedeflenmektedir. Alternatif Bilişim Derneği'nin yeni medya profesyonellerine¹³⁸ yönelik olarak hazırladıkları eğitim programı, öncelikli olarak medyadan nefret dilinin kaldırılmasını ve medyada kullanılan dilin insan hakları odaklı dönüşümünü hedeflemektedir. Dernek özellikle ana medya akımlarında çalışan yeni medya editörlerinin, sosyal medya kullanıcıları ile burada çeşitli grupları yöneten kişilerin ve e-posta grup liderlerinin eğitilmesini önemsemektedir.

¹³⁶ Pozitif Yaşam Derneği, Türkiye'de HIV ile Yaşayanların Yasadıkları Hak İhlalleri Raporu (Temmuz 2007-Temmuz 2007 Dönemi), Ağustos 2008, S. 3.

¹³⁷ Kaos GL Derneği tarafından düzenlenen Çarşamba Seminerlerinin tüm programı için bkz. <http://kaosgl.org/sayfa.php?id=10927> (e.t.: 26 Ekim 2012)

¹³⁸ Alternatif Bilişim Derneği tarafından, medya çalışanları arasında basın ve okur yorumu editörlerine verilen isim.

Sosyal Değişim Derneği'nin medya çalışanları ve hukukçulara yönelik olarak düzenlediği bilgilendirme toplantıları, 'Nefret Suçları Yasa Kampanyası'nın etki alanını genişletmeyi, nefret suçları konusunda ilgili meslek gruplarının farkındalığını artırmayı ve deneyim paylaşımının sağlanmasını hedeflemiştir. Ocak 2012'de gerçekleştirilen toplantılar ilgili meslek grubu mensupları için ücretsiz olarak düzenlenmiştir. Bu toplantıların devamı niteliğinde, Sosyal Değişim Derneği üniversitelerde öğrencilere yönelik olarak toplantı serileri düzenlemeyi planlamaktadır. Gençlerin nefret suçları hakkında bilgilenmesini ve nefret suçları kavramının gençler arasında tartışılmasını sağlamayı hedefleyen toplantıların 2012 yılı içerisinde başlatılması hedeflenmektedir. Sosyal Değişim Derneği'nin İrkçılığa ve Milliyetçiliğe DurDe! Girişimi ile birlikte Nisan 2011'de düzenlediği 'Uluslararası Nefret Suçları Konferansı', Türkiye'de nefret suçları üzerine düzenlenen büyük çaplı birkaç konferanstan biridir. Konferans, nefret suçları ve nefret söylemi konularında bilgilendirme yapmak, farklı kaynaklardan beslenen nefret suçları üzerine tartışmak ve bunları besleyen koşulları sorgulamak ve nefret suçları ile nefret söylemi ile mücadelede yerel ve uluslararası deneyimleri paylaşmak adına önemli bir paylaşım ortamı sağlamıştır. Konferansa davet edilen STK'ların ve konuşmacıların zenginliği deneyim paylaşımı konusunda olumlu bir etki yaratmıştır. Konferansta nefret suçları ile ilgili farklı konularda (nefretin yayılmasında medyanın rolü, nefret suçları yasası ihtiyacı, cinsel yönelim, etnik kimlik vb. sebepli nefret suçları) sunumların yapıldığı oturumların yanı sıra çeşitli atölyeler de düzenlenmiştir. Farklı STK'ların ve aktivistlerin desteğiyle gerçekleştirilen atölyelerde yine konferansın oturumları gibi farklı temalarda (HIV ile yaşayan bireylerin, başörtüsü kullanan muhafazakar bireylerin yaşadıkları ile empati kurma vb.) yürütülmüştür. Konferans boyunca nefret suçları, ayrımcılık, nefret söylemi, ırkçılık vb. konulara karşı mücadele eden STK'lar da stant açarak tanıtım yapmış; kitap, broşür, basılı rapor, afiş vb. materyallerini ücretsiz olarak katılımcılara dağıtarak bilgilendirme yapmışlardır. 22-27 Mayıs 2012 arasında gerçekleştirilen ve Avrupa'nın farklı ülkelerinden gençler arasında diyalogun gelişmesini, deneyim paylaşımını, nefret suçları ve insan hakları konularında farkındalığın artmasına katkı sağlamayı hedefleyen

'İnsan Hakları İçin Haritalama' konferansı Dernek'in son çalışmasıdır¹³⁹. Hollanda merkezli United for International Action (Uluslararası Eylem için Birleşim) ile işbirliği içinde yurtdışından gençlerin de katılımıyla gerçekleştirilen konferans, bir önceki gibi paneller, atölyeler, forumlar gibi farklı çalışmalar içermektedir. Yapılan görüşmede Sosyal Değişim Derneği, polis ve avukatlara yönelik kapsamlı eğitim projesi hazırlamak istediklerini, bu eğitimlerin öncelikleri arasında olduğunu; ancak mali kaynak sıkıntısı içinde olduklarını paylaştı. Mali kaynak bulunduğu takdirde farklı işbirliklerinin de desteğiyle böyle bir çalışmayı hayata geçireceklerini aktarmıştır.

İHAD, 'Nefret Suçlarının Önlenmesinde Sivil Toplumun Gücünü Kullanmak Projesi' kapsamında 2009-2010 arasında dinsel ve etnik kökenli nefret suçlarının önlenmesi amacıyla yürüttüğü faaliyetlerle; ayrımcılık ve nefret suçlarının engellenmesinde sivil inisiyatifi harekete geçirmeyi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda dini, etnik ve kültürel grupların sivil temsilcilerini buluşturan, mevcut sorunları ve önyargıların tartışmaya açılmasını sağlayan ve çözüm üretme odaklı toplantılar düzenlenmiştir. Yedi coğrafi bölgede ikişer günlük yuvarlak masa toplantıları halinde yürütülen çalışmanın çıktıları da basılarak kamuoyuyla paylaşılmıştır. Bunun dışında, İHAD 28 Eylül 2011'de Ankara'da nefret suçları ile ilgili bir panel organize etmiştir. Nefret suçları ile mücadele konusunda milletvekillerinin ve danışmanlarının bilgilенmesini amaçlayan panele, konuya duyarlı milletvekillerinin dışında birçok milletvekilinin katılımı farkındalık yaratılması ve bilinç kazandırılması açısından önemli bir fırsat sağlamıştır. İHGD de 2010 yılında, Türkiye'de nefret suçları ile mücadele çalışmalarının güçlenmesine katkı sağlamak ve bu alanda çalışan farklı STK'lar ile devlet kurumlarının çözümleri birlikte oluşturmaya fırsat sağlamak amacıyla 'Nefret Suçlarıyla Mücadele Toplantıları' adı altında bir dizi faaliyet yürütmüştür. Çalışmaların ilk ayağını 'Nefret Suçlarının Önlenmesinde Yargıların ve Sivil Toplumun Rolü' başlıklı toplantı oluşturmuştur. Ekim 2010'da yapılan ve

¹³⁹ Uluslararası İnsan Hakları Konferansı, <http://www.sosvaldegisim.org/2012/05/uluslararasi-insan-haklari-konferansi/#more-1299> (e.t.: 26 Ekim 2012)

yurtdışından yargıç ve STK temsilcilerinin konuşmacı olarak katıldığı bu toplantıya, Türkiye’den de birçok STK ve hükümet kuruluşu temsilcileri katılmıştır. Kasım 2010’da ise yine uluslararası STK ile hükümetler arası örgüt temsilcilerinin, Türkiye’den uzmanların, STK temsilcilerinin ve akademisyenlerin katılımı ile ‘Nefret Suçu Kavramı, Nefret Söylemi ve Nefret Suçlarıyla Mücadele’ başlıklı bir konferans ve toplantıyı takiben bir yuvarlak masa toplantısı gerçekleştirilmiştir. Uluslararası Hrant Dink Vakfı’nın, nefret suçları ve nefret söylemi ile ilgili gerçekleştirdiği ilk konferans 9-11 Nisan 2010’da yapılan ‘İnciten sözler, yaralayan fiiller: Nefret Suçları ve Nefret Söylemi Konferansı’ olmuştur. Aktivist, hukukçu, akademisyen, sosyolog, gazeteci, siyaset bilimci gibi farklı mesleklerden uluslararası ve Türkiye’den katılımcıların konuşmacı olarak katıldığı konferans, Türkiye ve dünya çapından örneklerle nefret söylemi ve nefret suçları üzerine kavramsal bilgilerin aktarılmasını, tartışılmasını ve deneyim paylaşımlarının yaşanmasını hedeflemiştir. Vakfın 2011 yılında Malatya ve Afyon’da yerel gazete ve STK temsilcilerine yönelik nefret söylemine karşı duyarlılık ve farkındalık yaratmak üzere yürüttüğü pilot atölye çalışmaları da yerelde yürütülen faaliyetlere büyük katkı sağlamıştır. Mart 2012’de basın özgürlüğü alanında çalışan uluslararası bir kuruluş olan Article 19’dan hukukçu Sejal Parmar’ın katılımıyla İstanbul Bilgi Üniversitesi ve Kadir Has Üniversitesi’nde özellikle iletişim fakültesi öğrencilerine yönelik gerçekleştirilen iki konferans da farkındalık yaratılması açısından faydalı olmuştur. Vakıf ayrıca Vakıf, Ekim 2012’de Teun Van Dijk ve Raphael Cohen Almagor’un katılacağı bir diğer konferansın hazırlık çalışmalarını da sürdürmektedir. Ayrıca Vakıf, 2012 yılı içerisinde akademisyen ve STK temsilcilerinden oluşan beş kişilik danışma kurulu ile üniversitelerin iletişim fakültelerinde okutulmak üzere bir ders programı oluşturma hazırlığı içindedir. Oluşturulacak ders programı üniversitelerin kullanımına sunulacaktır. Gönüllü üniversitelerde yapılacak uygulamalar değerlendirilip bir kaynak kitap olarak basılması da planlanmaktadır.

STK’ların kurumsal gelişimleri için de eğitimler düzenlenmektedir. Sosyal Değişim Derneği’nin Temmuz 2011’de düzenlediği ‘Türkiye’de Sivil Toplum

Örgütleri için Nefret Suçları Semineri' başlıklı eğitimi buna örnek olarak verilebilir. AGİT, ODIHR ve Karalama Karşıtı Birlik kurumlarından 3 uzman tarafından verilen ve nefret suçları izlemesi yapan ya da yapmayı planlayan STK'lerden temsilcilere açık olan eğitim, STK'ların gelişimi ve nefret suçları ile mücadele adına izleme çalışmalarında güçlenmelerinin sağlanması açısından da önemli bir örnektir.

Hukuki ve eğitim alanında yürütülen çalışmaların yanı sıra özellikle mağdurlara ve mağdurların dahil olduğu grupların diğer üyelerine yönelik sunulan psikolojik danışmanlık hizmetleri de büyük ölçüde önem taşımaktadır. Sadece mağdur üzerinde değil, mağdurun dahil olduğu grubun tamamında endişe ve korkuya sebep olan nefret suçlarının; bireyler üzerinde oldukça olumsuz etkiler (evden çıkamama, intihar etme, alkol ya da madde bağımlılığı vb.) olduğu çeşitli raporlarda belirtilmiştir. Bu nedenle mağdurlara yönelik hizmetler veren STK'ların psikolojik danışmanlık hizmetleri yürütmesi önemlidir. Ancak Türkiye'de mağdurlara yönelik kapsamlı psikolojik danışmanlık hizmeti sunan STK'ların sayısı oldukça azdır. Hizmeti verebilen STK'ların hizmetleri ise oldukça sınırlıdır. Hizmet veren STK'lardan ilki Kaos GL Derneği'dir. Dernek, 2012 yılında ücretsiz danışmanlık hizmetleri başlatmıştır. Bu danışmanlık hizmetleri kapsamında LGBTT bireylerin, cinsel yönelimleri ya da cinsiyet kimlikleri nedeniyle yaşadıkları sorunlar ile uğradıkları ayrımcı davranışlar üzerine paylaşımda bulunmaları ve danışmanlık hizmeti almaları hedeflenmektedir¹⁴⁰. Danışmanlık hizmeti sunan bir diğer STK ise Pozitif Yaşam Derneği'dir. Dernek bünyesinde bulunan Pozitif Yaşam Destek Merkezi aracılığıyla HIV ile yaşayan bireylere hukuki desteğin yanı sıra psikolojik ve psikiyatrik danışmanlık ile akran danışmanlığı ve sosyal hizmet danışmanlığı konularında da destek sağlamaktadır¹⁴¹. Sosyal Değişim Derneği ise yapılan görüşmede uzun vadede kurmayı hedefledikleri izleme merkezi kapsamında bir

¹⁴⁰ Kaos GL Ücretsiz Danışmanlık Hizmeti Başlatıyor. 21 Mart 2012. <http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=10891>

¹⁴¹ Pozitif Yaşam Derneği, Türkiye'de HIV ile Yaşayanların Yasadıkları Hak İhlalleri Raporu (Ağustos 2008-Aralık 2009 Dönemi), Aralık 2009, S. 3.

destek hattı oluşturulabileceklerini aktarmıştır. Dernek ayrıca rehabilitasyon amaçlı bir merkez kurmanın, şimdilik zor olduğunu da paylaşmıştır.

5. İşbirlikleri ve ağ oluşturma

İşbirlikleri ve ağ oluşturma Türkiye’de etkin olarak kullanılamayan yöntemlerden biri olarak göze çarpar. Her ne kadar STK’lar kendi aralarında küçük çaplı işbirliklerini rahatlıkla oluştursa da, işbirliklerinden yola çıkarak oluşturulan ancak daha sistematik ve planlı bir yapılanma olan ağ oluşturma Türkiye’de nadir olarak rastlandığı söylenebilir. Nefret suçları ile mücadele eden STK’ların kendi aralarında kurdukları farklı boyutlarda işbirlikleri bulunmaktadır. Üstelik bu işbirlikleri son bir yılda sayıca artmış ve nitelik olarak da çeşitlilik göstermeye başlamıştır. STK’ların devlet kurumları ile herhangi bir işbirliğine ise şimdilik rastlanmamıştır.

Görüşme yapılan STK’lar, sivil toplumda gerçekleştirilen toplantılara mümkün olduğunca katılım sağlamaya çalıştıklarını, ürettikleri çalışmalar, hazırladıkları raporları ve topladıkları verileri birbirleriyle paylaşmaya özen gösterdiklerini aktarmıştır. Eğitimler konusunda da işbirlikleri yürütülmektedir. Alternatif Bilişim Derneği, Habitat Kalkınma ve Yönetişim Derneği bünyesinde yürütülen Uluslararası Genç Liderler Akademisi - Ayrımcılık ve Yeni Medyada Nefret Söylemi eğitimlerinde gönüllü eğitmen olarak destek vermekteler. Ankara Roman Gençlik Derneği de özellikle Irkçılığa ve Milliyetçiliğe DurDe! Girişim ve Sosyal Değişim Derneği ile sıklıkla ortak çalışmalar yürüttüğünü paylaşmıştır.

Türkiye’de doğrudan nefret suçları ile mücadelede amaçlı bir tek ağ bulunmaktadır. Sosyal Değişim Derneği’nin ‘Nefret Suçları Yasası Kampanyası’ kapsamında oluşturulan ‘Nefret Suçları Yasası Platformu’ buna örnektir. Ağ kapsamında katılımcı STK’ların katkısı da birbirinden farklıdır. Ağ katılımcısı olan STK’larla yapılan görüşmelerde, bazı STK’ların kendi uzmanlıkları doğrultusunda belirli alanlarda daha kapsamlı destek verdiği, bazılarının ise daha

pasif bir pozisyon aldıkları öğrenilmiştir. Örneğin Pozitif Yaşam Derneği basın bültenlerinin hazırlanması, dağıtılması, özel haber alınması konusunda daha aktif olduklarını paylaşmıştır. Buna karşılık Uluslararası Hrant Dink Vakfı kendi çalışmalarını nefret söylemi üzerine yoğunlaştırdıkları için platformda çok aktif olmadıklarını ifade etmiştir. 2007 yılında kurulan ve 2011 yılına kadar aktif olarak çalışmalar yürüten LGBT Hakları Platformu'ndan da doğrudan nefret suçları ile mücadeleye yönelik çalışmasa da, hazırladıkları raporlar itibari ile bu alanda çalışmalar üreten bir ağ olarak yeniden bahsetmek gerekir. LGBTT Hakları Platformu'nu oluşturan örgütler, Hevjin LGBTT Diyarbakır Oluşumu, Kaos GL Derneği, Lambda İstanbul LGBTT Dayanışma Derneği, MorEL LGBTT Oluşumu, Pembe Hayat LGBTT Dayanışma Derneği, Siyah Pembe Üçgen İzmir LGBTT Derneği'dir. Ancak platformun katılımcı örgütler arasında yaşanan anlaşmazlık sebebiyle 2011'de dağıldığı Lambda İstanbul LGBTT Dayanışma Derneği avukatı Fırat Söyle ile yapılan görüşmede öğrenilmiştir. Yeni bir ağ kurma planı ise Ankara Roman Gençlik Derneği ile yapılan görüşmede öğrenilmiştir. Dernek Türkiye'deki tüm Roman derneklerini kapsayan ve Romanlara yönelik deneyim paylaşımlarının yapılacağı Roman yurttaşların maruz kaldıkları hak ihlallerine yönelik çalışmaların ve toplantıların yapılacağı bir ağ kurulmasına yönelik çalışmalara başlamıştır.

Türkiye'de yürütülen işbirliği ya da ağ oluşturma faaliyetlerinin dışında, bazı STK'lar farklı uluslararası STK ve ağlar ile de iletişim içindedir. Örneğin Sosyal Değişim Derneği, AGİT ODIHR, Human Rights First (Önce İnsan Hakları), Anti-Defamation League (Hakaret Karşısı Lig) ve Media Diversity Institution (Medya Çeşitliliği Enstitüsü) ile iletişim halindedir. Ankara Roman Gençliği de birçok uluslararası kurumdan uzman desteği almakta ve Roma Virtual Network (Roman Sanal Ağı) ve Roma Daily New (Roman Günlük Haberler) uluslararası ağlarına üyedir. Derneğin, European Roma Rights Center'a (Avrupa Roman Hakları Merkezi) üyelik çalışmaları ise devam etmektedir. Daha önce bahsedildiği üzere, Protestan Kiliseleri Derneği de AGİT ODIHR birimi ile iletişim halindedir ve hazırladıkları raporları düzenli olarak birimle paylaşmaktadır.

6. Yazılı kaynak oluşturma

STK'ların, akademisyenler ve çeşitli meslek mensuplarının katkılarıyla araştırma, yayın hazırlama ve çeviri gibi yazılı kaynak oluşturma çalışmaları Türkiye'deki büyük bir eksikliğe yanıt vermektedir. Bundan yaklaşık üç-dört yıl öncesine kadar, Türkiye'de nefret suçları ile ilgili yazılı kaynak sayısı oldukça azken; son yıllarda STK'ların yürüttükleri projeler sayesinde bu sayıda önemli bir artış görülmüştür. Bu artış da Türkiye'de nefret suçları farkındalığının artmasına da ön ayak olmuştur. Çalışma kapsamında incelenen STK'ların neredeyse tamamının kitap, makale, araştırma vb. bir yazılı bir kaynak ürettiği ve kamuoyu ile paylaştığı söylenebilir. STK'lar ayrıca başta uluslararası ve hükümetler arası örgütlerin hazırladığı kılavuz ve raporlar olmak üzere çeşitli uluslararası kaynağın Türkçe'ye çevrilmesine de destek verilmektedir. STK projeleri ile oluşturulan ve nefret suçları üzerine mevcut kaynakların büyük kısmını oluşturan kaynakların büyük bir kısmı para ile satın alınmamakta; STK'lardan ücretsiz olarak temin edilebilmekte ya da internet sayfaları aracılığıyla erişilebilmektedir.

Öncelik nefret suçları üzerine yapılan araştırmalara verilirse, Uluslararası Af Örgütü Türkiye Temsilciliği'nin 2011 yılında hazırladığı 'Ne bir Hastalık Ne de Bir Suç' Türkiye'de Lezbiyen, Gey, Bisekseül ve Trans Bireyler Eşitlik İstiyor'¹⁴², araştırmasından bahsedilebilir. 2011'in Ocak ve Haziran aylarında Ankara, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul ve İzmir olmak üzere beş şehirde yapılan araştırma kapsamında, 70'ten fazla lezbiyen, gey, biseksüel ve trans birey ile aileleri, avukatlar, aktivistlerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma, bir yandan Türkiye'de yaşayan LGBTT bireylerin maruz kaldıkları cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli tüm hak ihlallerini sıralarken, bir diğer yandan da hükümeti bu konuyla ilgili bakış açısını değiştirmeye, yaşanan hak ihlalleri, nefret suçları ve ayrımcılıklara karşı gerekli ve etkin önlemleri almaya ve bunları sağlayacak bir

¹⁴² Uluslararası Af Örgütü Türkiye Temsilciliği, 'Ne bir Hastalık ne de Bir Suç' Türkiye'de Lezbiyen, Gey, Bisekseül ve Trans Bireyler Eşitlik İstiyor, Birleşik Krallık 2011. <http://www.amnesty.org/es/library/asset/EUR44/001/2011/en/cc847907-217a-4ae2-a106-da4bbd6f4b72/eur440012011tr.pdf> (e.t.: 28 Mayıs 2012)

yasa çıkarmaya çağırılmaktadır¹⁴³. Araştırmada, başta nefret cinayetleri olmak üzere çeşitli nefret suçu vakalarına ayrı bir bölüm bulunmaktadır. Bir diğer araştırma örneği ise İHAD'ın gündemin aciliyetine göre hazırladığı tematik raporlardır. Raporlar, yaşanan nefret suçunun bilinirliğinin artmasını ve kamuoyunun konuyla ilgili doğru, kapsamlı bilgiye ulaşmasını sağlamaktadır. Örneğin, İHAD, Manisa Selendi'de Roman yurttaşların yaşadıkları nefret saldırılarının ardından, 'Manisa: Romanlara Yönelik Ayrımcılık Nefret Suçuna Dönüştü' başlıklı bir araştırma dosyası hazırlamıştır. Dosya, Selendi'de yaşanan olayları, devletin müdahalesini, medyada çıkan haberler olmak üzere detaylı bir araştırmadan oluşmaktadır¹⁴⁴. Doğrudan nefret suçları ile ilgili olmasa da yazılı basında ırkçı-ayırıcı söylemlerin yaygınlaşma biçimini ortaya koymak üzere Eser Köker ve Ülkü Doğanay tarafından yürütülen ve İHOP yayınlarından çıkan 'İrkçi Değilim Ama... Yazılı Basında İrkçi-Ayırıcı Söylemler' araştırma kitabı da önemli kaynaklardan biridir. Son dönemlerde daha sık dile getirilen medyanın rolünü ve medya tarafından her gün yeniden üretilen nefret dolu, ırkçı ve ayrımcı söylemlere ilişkin detaylı bir araştırma olan kitap, aynı zamanda çözüm önerilerine de ışık tutmaktadır¹⁴⁵.

Sosyal Değişim Derneği'nin, 20 gazetenin internet sitesinin 1998-2008 arası dönemlerinin taranmasına dayalı çalışmasının sonucunda ortaya çıkan 'Nefret Suçları: 10 Yıl 10 Örnek'¹⁴⁶, ilk örnek olarak verilebilir. 2009 yılında yapılan araştırma kapsamında, belirtilen tarihler arasında gerçekleşen nefret suçu vakalarının medyada nasıl yansıtıldığına odaklanmıştır. Birçok akademisyen, gazeteci ve sivil toplum çalışanının desteklediği proje sonucunda, konunun kamuoyunun gündemine taşınması ve farkındalık yaratılması öncelikli olarak amaçlanmıştır¹⁴⁷. Kitap içersinde, nefret suçları ve söylemine ilişkin kavramsal

¹⁴³ Uluslararası Af Örgütü Türkiye Temsilciliği, S. 26.

¹⁴⁴ Raporun tamamı için bkz. <http://www.ihad.org.tr/dosya-manisa.php>

¹⁴⁵ Kitabın tamamı için bkz. Eser Köker ve Ülkü Doğanay, İrkçi değilim ama... Yazılı Basında İrkçi-Ayırıcı Söylemler, İnsan Hakları Ortak Platformu, Ankara, Aralık 2010.

¹⁴⁶ Kitabın tamamı için bkz. Cengiz Alğan ve Levent Şensever, Ulusal Basında Nefret Suçları: 10 Yıl, 10 Örnek, Sosyal Değişim Derneği, İstanbul Nisan 2010.

¹⁴⁷ ALĞAN ve ŞENSEVER, S. 4

bilgiler, çalışmanın metodolojik bilgisi, seçilen 10 örnek ve analizleri ile hükümet, okur, medya çalışanları, siyasetçilere ve STK'lara yönelik tavsiyeler bulunmaktadır. Sosyal Değişim Derneği Aralık 2011'de ayrımcılık, nefret söylemi ve nefret suçları odaklı aylık bülten yayınlamaya başlamıştır. Aylık bültende bu başlıklar altında dünyada ve Türkiye'de yapılan çalışmalar, yeni uygulamalar, yaşanan hak ihlalleri gibi çeşitli konulara ilişkin makaleler, haberler ve duyurular yer almaktadır¹⁴⁸. Ayrıca Dernek yapılan görüşmede, Nisan 2011'de gerçekleştirdiği 'Nefret Suçları ve Nefret Söylemi' konferansı notlarından oluşan bir konferans kitapçığının hazırlanması, AGİT'in nefret suçları ile ilgili hazırladığı ülke broşürlerinin Türkiye versiyonu oluşturulması, sokaklarda yürütülecek tanıtım faaliyetlerinde kullanmak üzere nefret suçları broşürünün hazırlanması ve nefret suçları izleme kılavuzunun hazırlanması gibi yapmayı planladığı çalışmaları da paylaşmıştır. Uluslararası Hrant Dink Vakfı tarafından 'İnciten Sözler, Yaralayan Fiiller: Nefret Söylemi ve Nefret Suçları' başlıklı üç günlük konferansta yapılan sunumlardan derlenerek oluşturulan 'Nefret Suçları ve Nefret Söylemi' isimli kitap da kapsamlı kaynaklardan biridir. Kitap, ayrımcılık, nefret söylemi ve nefret suçlarının hukuki, sosyolojik ve siyasi boyutlarına, Türkiye'de yaşanan örnek vakalardan ve ulusal ile uluslararası mekanizma ve standartlara ilişkin makalelerden oluşmaktadır. Nefret suçları ve nefret söylemi ile ilgili kapsamlı bilgiler içeren ilk yayınlardan biridir. İHAD da 'Türkiye'de Nefret Suçları Mücadelesinde Sivil Toplum Rolü Projesi' kapsamında ardı ardına iki yayın hazırlamıştır. 2011 yılında basılan ikinci kitap, ilkinin genişletilmiş baskısıdır. Haziran 2009-Temmuz 2010 arasında yedi farklı coğrafi bölgede, STK çalışanları, akademisyenler ve kanaat önderleri ile gerçekleştirilen yuvarlak masa toplantıları sonucunda nefret suçları ile mücadelede STK'ların rollerinin incelendiği ilk kitap hazırlanmıştır. İlk kitabın yayınlanmasının ardından, İHAD Eylül 2010-Eylül 2011 arasında projenin ikinci ayağını tamamlamıştır. 'Nefret Suçlarının Önlenmesine Yönelik Yasal Savunuculuk Projesi' kapsamında Mersin, Şanlıurfa ve Bursa'da STK'ların yanı sıra milletvekili danışmanları ile yasama

¹⁴⁸ Bkz. Sosyal Değişim Derneği Bülteni – Aralık 2011.

<http://www.sosyaldegisim.org/2012/01/sosyal-degisim-dernegi-bulteni-aralik-2011/>

uzmanlarının da katıldığı yuvarlak masa toplantıları gerçekleştirilmiş ve nasıl bir nefret suçları yasasına ihtiyaç duyulduğu konusunda tartışmalar yürütülmüştür. Daha sonra bu toplantı çıktılarından da faydalanılarak; akademisyenler ve hukukçulardan oluşan çalışma grubu eşliğinde bir nefret suçları yasa taslağı oluşturulmuştur. İkinci kitap, birinci kitabın içeriğine ek olarak bu yasa taslağını da içermektedir. İHAD'ın önümüzdeki dönemlerde tamamlamayı planladığı bir diğer çalışması ise nefret söylemi ve kültürler arası diyalog odaklıdır. Nefret söyleminden sıyrılmak ve barış dili ile barış kültürünü oluşturmak amacıyla farklı etnik gruplara mensup yazar ve şairlerle düzenlenecek olan atölyeler sonucunda 'Barışa Şiir' ve 'Barışa Kitap' adıyla iki yayın hazırlanması planlanmaktadır. Projenin ne zaman tamamlanacağına ilişkin bir bilgi verilmemiştir. İHGD de iki farklı çalışma ile Türkiye'de nefret suçları ile mücadeleye ilişkin yazılı kaynak oluşturma çalışmalara katkı sunmuştur. İHGD'den Hakan Ataman ve Orhan Kemal Cengiz tarafından hazırlanan 'Türkiye'de Nefret Suçları', Türkiye'de nefret suçları ile ilişkili ırkçılık, hoşgörüsüzlük, ayrımcılık ve milliyetçilik vb. konunun uzmanı olan akademisyenler, insan hakları savunucuları, araştırmacı ve yazarlarla yapılan bir dizi söyleşiden oluşmaktadır. 'Nefret Suçlarıyla Mücadele Toplantıları Projesi' kapsamında 2010 yılında yapılan iki toplantının notlarından ve katılımcı sunumlarından derlenen 'Nefret Suçlarıyla Mücadele Toplantıları Konuşma Metinleri' de nefret suçları ile mücadele konusunda deneyim paylaşımını yansıtmaları açısından önemli bir kaynaktır. LGBTT Haklar Platformu tarafından LGBT haklarına ilişkin olarak 82 Anayasası ve Yogyakarta Sözleşmesi ışığında yapılan değerlendirmelerin toplandığı yayım ile platform adına Avukat Senem Doğanoglu tarafından hazırlanan LGBTT bireyleri ilgilendiren davaların analizini içeren kitapta LGBTT bireylerin nefret suçları ile mücadelesi açısından önemli yayınlardandır. Her ikisi de LGBTT bireylerin maruz kaldığı ihlallerinin önlenmesine ve sonlanmasına ilişkin olarak çeşitli yasal düzenlemelere duyulan ihtiyacı altını çizmektedir. Son olarak da STK'lar ve akademisyenlerin işbirliğiyle hazırlanan kitaplardan bahsetmek önemlidir. Sosyal medya, internet ve sansür ve hak ihlalleri üzerine ilk olarak Kasım 2009'da gerçekleştirdikleri panelin ardından Alternatif Bilişim Derneği, akademisyenlerin de desteğiyle

çalışmalarını derinleştirmiş ve sonrasında panel notlarına eklenen sosyal medyada nefret söylemi taramaları ile birlikte ‘Yeni Medya’da Nefret Söylemi’ kitabını hazırlamıştır. Sosyal medya da karşılaşılan nefret söylemi vakalarına ilişkin detaylı analizler içeren makalelerden oluşan kitap aynı zaman hem nefret söylemi hem de nefret suçlarına ilişkin teorik ve hukuki bilgileri de kapsamaktadır. Galatasaray Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Yasemin Inceoğlu tarafından derlenen, dünyadan ve Türkiye’den farklı STK temsilcilerinin deneyimlerinin de paylaşıldığı ‘Nefret Suçları ve/veya Nefret Söylemi’ kitabı da benzer şekilde nefret söylemi ve nefret suçunu farklı boyutlarıyla inceleyen makalelerden oluşmaktadır.

Uluslararası kurumların hazırladıkları kılavuz ve benzeri belgelerin çevirileri de kaynak üretimi anlamında önemli yer teşkil eder. Nefret suçları ya da nefret söylemi ile ilgili Türkçe kaynak sayısının azlığı göz önünde bulundurulduğunda yabancı dillerde yazılmış kitap, makale, uluslararası kurumların raporları, kılavuzlar vb. kaynakların Türkçeye çevrilmesi bu alanda çalışma yapan birey ve kurumlar için oldukça değerli bir çalışmadır. İHOP tarafından Avrupa Konseyi’nin izni ile Türkçe’ye çevrilen ve ücretsiz olarak kullanıma açılan Anne Weber’in ‘Nefret Söylemi El Kitabı’ alandaki en önemli çevirilerden biridir. Nefret söylemine ilişkin kavramsal ve hukuki bilgiler içermenin yanı sıra mahkeme kararları çerçevesinde vaka incelemeleri de içeren yayın, nefret söylemi ile ilgili Türkiye’deki en kapsamlı yayınlardan birini oluşturmaktadır. İHOP ayrıca ECRI raporlarının çevirilerini de üstlenerek, kamuoyu ile paylaşmaktadır. Sosyal Değişim Derneği ve Irkçılığa ve Milliyetçiliğe DurDE! Girişimi de gönüllülerinin desteği ile çeviriler yapmaktadır. Başta ODIHR bünyesinde onaylanan tavsiye kararları ve bildiriler olmak üzere çeşitli kılavuz ve raporların çevirisi bu iki STK tarafından koordine edilmektedir.

7. Diğer faaliyetler

Bu bölümde daha önce detaylandırılan altı başlığa dahil edilemeyen faaliyetlere yer verilecektir. 'Nefret Suçları Karşıtı Buluşma', Sosyal Değişim Derneği ve Irkçılığa ve Milliyetçiliğe DurDe! Girişimi tarafından 19-20 Kasım 2011 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenmiştir. Türkiye'de nefret suçları olgusunu besleyen koşulları sorgulamak ve nefret suçları ile nefret söylemi konusunda yerel ve uluslararası deneyimleri paylaşmak amacıyla düzenlenen buluşma kapsamında açılış toplantıları, konser programı, nefret suçları, nefret söylemi, ifade özgürlüğü, uluslararası deneyim paylaşımı vb konularda birden fazla oturum, slayt ve film gösterimleri, söyleşiler, karikatür sergisi gibi çok yönlü faaliyet aynı anda yürütülmüştür. Diğer etkinliklerde olduğu gibi buna da katılım herkese açık ve ücretsiz olmuştur. Benzer nitelikte değerlendirebileceğimiz bir diğer örnek de 'Baki Koşar Nefret Suçları ile Mücadele Haftası'dır. Siyah Pembe Üçgen Derneği tarafından İzmir'de organize edilen ve 2012 yılında dördüncüsü gerçekleştirilen etkinlikler dizisi, 2007 yılında nefret cinayeti sonucunda hayatını kaybeden eşcinsel gazeteci Abdülbaki Koşar adına düzenlenmektedir. Mücadele haftası kapsamında transfobi ve homofobiye karşı yürüyüş, bu temalarla ilgili paneller, film ve tiyatro gösterimleri, sergi vb. çeşitli faaliyetler düzenlenmektedir. Ayrıca nefret suçları ile mücadeleyi güçlendirmek adına 'Nefret Suçları ile Mücadele' ödülleri verilmektedir.

Bunun dışında STK'lar önceden planlanmayan ve yaşanan vakaların ertesinde kendiliğinden şekillenen faaliyetlerde hazırlamaktadır. Yaşanan ve basında yer bulan nefret suçu vakalarının ardından düzenlenen yürüyüş ve basın açıklamaları en çok karşılaşılan örneklerdendir. Bu faaliyetler en sık LGBTT dernekleri tarafından, yaşanan nefret cinayetlerinin ardından vakit kaybetmeden tepkilerini göstermek amacıyla organize edilmektedir.

B. Sorunlar ve çözüm önerileri

Bir önceki bölümde detaylarıyla verilen STK faaliyetleri aracılığıyla, STK'ların nefret suçları ile mücadelede geniş yelpazede çalışmalar ürettiği ve aktif rol aldığı

söylenebilir. Farklı yöntemler ve amaçlarla çalışmalar yürüten STK'lar bir yandan devlete üzerine düşen sorumlulukları hatırlatıp, onu sorumluluklarını üzerine almaya zorlarken; bir yandan ise devletin çalışmalarını yürütmesini beklemeden toplumu ve mağdurları güçlendirmeye çalışmaktadır. Bir diğer deyişle STK'lar hiçbir yazılı kuralı ya da örneği olmayan nefret suçları ile mücadele alanında yeni bir düzen yaratmaya çalışmaktadır. Bu çalışmalar her ne kadar önemli olsa da; gerek devlet sisteminden kaynaklanan eksiklikler gerekse STK'ların kurumsal sorunları sebebiyle mevcut faaliyetlerin etkisi de sınırlı kalmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'de nefret suçları ile mücadelede STK'ların rolü tartışılırken; nefret suçları ile mücadele konusunda devletin düzenlediği bir sistemin olmayışı ile STK'ların kurumsal sıkıntıları birlikte değerlendirilmelidir. Bu bölümde yapılacak değerlendirmede üç farklı kaynak rehber olarak kullanılacaktır. İlk kaynak AGİT'in ODIHR birimi tarafından nefret suçları ile mücadele eden STK'lara yönelik hazırladığı 'Nefret Suçlarının Önlenmesi ve Yanıtlanması AGİT Bölgesi Sivil Toplum Kuruluşları için Kaynak Kılavuz' ("Kılavuz")dur. Kılavuz'a ek olarak Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı'nın ("TÜSEV") Türkiye'de STK'lara yönelik kapsamlı araştırması olan 'Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası' ile STK temsilcileri ile yapılan görüşmeler temel alınacaktır. Her bir araç aracılığıyla nefret suçları ile mücadele alanındaki sorunlar ve çözüm önerileri tespiti aracılığıyla STK'ların rolü üzerine tartışılması hedeflenmektedir.

1. Sistemden kaynaklanan sorunlar

Her ne kadar STK faaliyetleri önemli ve etkili olsa da; nefret suçları ile mücadele konusunda daha kalıcı ve bütüncül çözümler elde etmek adına esas rol, ulusal otoritenin oluşturacağı sistemlere düşmektedir¹⁴⁹. Bu nedenle Türkiye'de nefret suçları mücadelede STK'ların rollerini değerlendirebilmek adına ilk olarak devletin ve ilgili kurumlarının rollerine ve sağladıkları imkanlara odaklanmak gerekmektedir.

¹⁴⁹ OSCE ODIHR, "Preventing...", S. 13.

Bir suç kavramından bahsedildiği için öncelikle yasama sistemi ele alınacaktır. Daha önceki bölümlerde detaylı olarak verildiği üzere, Türkiye’de nefret suçlarına özel bir yasal mevzuat bulunmamaktadır; TCK’nın bazı maddeleri yorumlama yoluyla nefret suçlarının yargılanmasında kullanılabilmekte, ancak bunlar oldukça kısıtlı ve yetersiz kalmaktadır. Üstelik mevcut yasaların yorumlanması aracılığıyla nefret suçları ile mücadele sadece hakim ve savcılarının inisiyatifiyle yürüyebilmekte; genel bir içtihat yaratılamamaktadır. Oysa ki nefret suçları ile mücadele, bireylerin duyarlılıklarına ve seçimlerine bırakılamayacak kadar önemli bir konu olmalıdır. Ayrıca nefret suçlarının yasal olarak tanımlanmamış olması ve yargılanmasına ilişkin özel hükümler olmaması, pratikte nefret suçlarının sıradan suçlar ile aynı şekilde değerlendirilmesine sebep olmaktadır. Hedefin doğrudan mağdurların kişisel özellikleri olduğu nefret suçlarında özel hükümlerin ve ceza artımı gibi yaptırımların olmaması; hem mağdurun hem de onunla aynı özelliklere sahip diğer grup üyelerinin yaşama haklarına yapılan müdahalelerin önlenememesine ve caydırıcılığının sağlanamamasına sebep olmaktadır. Tüm bu gerekçeler, nefret suçları ile ilgili yasal mevzuat ihtiyacını desteklemektedir. Oluşturulacak yasal mevzuat, nefret suçlarının toplum genelinde kabul görmediğini ve mutlaka cezalandırılması gereken bir hak ihlali olduğunu ilan edecektir. Bu sürecin, başta STK’lar olmak üzere toplumun farklı kesimlerini temsil eden kuruluşlarla birlikte yürütülmesinin; özellikle nefret suçları mağduru dezavantajlı grupların ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına önemli olacağının altı çizilmelidir. Şu anki duruma bakıldığında ise, Meclis’te yürütülen herhangi bir taslak hazırlama çalışması bulunmamaktadır. STK ayağında ise iki farklı taslak hazırlama çalışması yürütülmektedir. Sosyal Değişim Derneği’nin taslak hazırlıkları halen devam etmekte olup; İHAD’ın taslağı hazırlanmış ve başta milletvekilleri olmak üzere kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bunlara ek olarak, nefret suçları yeni anayasa hazırlıklarında da gündeme gelmiştir. Nefret Suçları Yasası Platformu katılımcıları ile azınlık dininin temsilcilerinin sunduğu önerilerin de katkısıyla, anayasa hazırlık sürecinin ilk aşaması olan Meclis Anayasa Uzlaşma Komisyonu’nda nefret suçlarının ayrımcılık kapsamında yer alması ve cezalandırılması görüşünün benimsenmesi olumlu bir adım olarak

değerlendirilebilir¹⁵⁰. Ancak nefret suçlarının Anayasa'da yer alması yeterli olmayacağı; mücadelenin etkin kılınması için detaylı bir mevzuatın hazırlanması gerekeceği unutulmamalıdır. Farklı ülkelerde uygulanan örneklerden yola çıkarak da Türkiye için üç farklı yasal mevzuat öngörülebilir: Özel bir nefret suçları yasasının hazırlanması, nefret saikinın TCK'da genel ağırlaştırıcı neden haline gelmesi ve nefret saikinın TCK'da ve ilgili diğer özel ceza yasalarında ayrı ayrı ağırlaştırıcı neden olarak belirlenmesi¹⁵¹.

Yasal mevzuatla yakından ilgili olarak, resmi makamlar aracılığıyla nefret suçlarına ilişkin verilerin toplanmaması da mücadele açısından sistemsal bir eksikliğe işaret etmektedir. Türkiye'de Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından toplanan veriler, kullanılan veri toplama usulleri sebepleriyle nefret saikinın ve nefret suçlarının tespit edilmesine fırsat vermemektedir. Oysa veri toplama, suçların nereelerde ve hangi gruplara karşı daha yoğun işlendiğinin ve koruma mekanizmalarında kimlere öncelik verilmesi gerektiğinin tespiti¹⁵² gibi nefret suçlarına karşı verilecek cevapların belirlenmesi ve önlenmesi amacıyla oluşturulacak politikaların geliştirilmesi açısından önemli göstergeler sağlayacaktır¹⁵³. Bu kapsamda, devletin veri toplama sistemini en marjinal olanlarda dahil olmak üzere farklı nefret suçlarının tespitini sağlayacak şekilde düzenlemesi atılacak adımlardan biridir. Veri toplama konusunda dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta, toplanan verilerin güvenilirliğidir. Mağdurların çeşitli sebeplerle maruz kaldıkları nefret suçlarını ilgili mercilere bildirmemeleri, toplanan verilerin gerçeği yansıtmamasına sebep olur. Bu nedenle de devlet kurumları aracılığıyla, mağdurların maruz kaldıkları suçları bildirmeleri konusunda kendilerini güvende hissetmelerini sağlayarak, verilerin sağlıklı bir şekilde elde edilmesine yönelik politikalar oluşturmalıdır. Kılavuz da belirtilen birkaç nedeni sıralamak gerekirse; mağdurlar hiçbir şeyin değişmeyeceğini düşünme, polise

¹⁵⁰ Nefret suçları yeni anayasa taslağına giriyor, Agos, 12 Mayıs 2012.

<http://www.agos.com.tr/nefret-suclari-yeni-anayasa-taslagina-giriyor-1482.html> (e.t.: 25.05.2012)

¹⁵¹ KURŞUN GÜNAL, "Nefret Suçlarının Yarını", Güncel Hukuk, Mart 2012 3-99, S. 23.

¹⁵² İNCEOĞLU, "Nefret Suçu Kavramı", Güncel Hukuk, Mart 2012 3-99, S. 19.

¹⁵³ OSCE ODIHR, "Preventing..." S. 37.

güvensizlik duyma ya da polisten korkma, şikayet sonrası benzer saldırıların artacağından endişe duyma, hukuki mücadele konusunda bilgisizlik, utanma, yaşanımı inkar etme, cinsel yöneliminin, etnik ve dinsel özelliklerinin ya da politik duruşunun ortaya çıkmasından çekinme, tutuklanmaktan ya da sınır dışı edilmekten korkma gibi çeşitli nedenlerle maruz kaldıkları suçları bildirmemektedirler¹⁵⁴. Devletin yönetiminde veri toplama sistemin eksikliği günümüzde yine STK'lar tarafından doldurulmaya çalışılmaktadır; ancak gazete, radyo, internet, sosyal medya gibi farklı medya araçlarının taranması ve mağdur ya da mağdur yakınları tarafından yapılan başvuruların takibi gibi araçlarla veri toplayan STK'ların izleme çalışmalarının gerçek nefret suçu vakalarını yansıtmaktan çok uzak olduğu söylenebilir. Bu nedenle Adalet Bakanlığı'nın tarafından her türlü önyargı saiki ile işlenen nefret suçlarının takip edilmesi ve raporlanması, hem STK'ların hem de devletin yürüteceği mücadelelerin güçlenmesi açısından önemli olacaktır.

Sistemdeki bir diğer sorun da devlet yönetiminin nefret suçlarına karşı benimsediği politika ve kullandığı dilden kaynaklanmaktadır. Devlet yönetimindekilerin nefret suçlarını ya da nefret söylemini olumlayan ve destekleyen yorumları, nefret suçları ile mücadeleyi olumsuz yönde engellemektedir. Karar alma mekanizmalarının en üst pozisyonlarından bulunan iki bakanın beyanlarından örnek vermek gerekirse, Eski Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf Kasım 2010'da 'eşcinselliğin bir hastalık olduğunu' ve Aralık 2011'de İçişleri Bakanı İdris Naim Şener ise 'eşcinselliğin namussuz, ahlaksız ve gayriinsani olduğunu' paylaşmıştı. Eşcinsel bireyler hakkında ayrımcı ve hakaret içerikli görüş barındıran bu açıklamaların, LGBTT bireylere yönelik nefret suçlarının sıklıkla yaşandığı Türkiye'de bu suçlarla mücadeleyi olumsuz yönde etkileyeceği göz ardı edilmemelidir. Benzer bir örneğe yine Şener tarafından 26 Şubat 2012'de Taksim'de düzenlenen Hocalı mitinginde tanık olunmuştur. 'Hepiniz Ermenisiniz, hepiniz piçsiniz!', 'Bozkurtlar burada, Hrantlar nerede?', 'Bugün Taksim, yarın Erivan', 'Bir gece ansızın

¹⁵⁴ OSCE ODHR, "Preventing..." S. 34-35.

gelebiliriz!’, ‘Hrant’ın Piçleri Yıldırılmaz Bizleri’, ‘Türk’e Kefen Biçenin Ölümü Korkunç Olur’ ifadelerini içeren slogan ve pankartların eşliğinde gerçekleşen mitinge katılan Şener’in konuşması da en az o ifadeler kadar ırkçı ve düşmanca açıklamalar içermektedir. “Hocalı katliamı bize bizden başka dost olmadığını öğretmiştir. Bugün Türk milletinin sadece ve öncelikle tek dostunun kendisi olduğunu öğrendik, Türk milleti yaşadıkça o kanın hesabı yapılacak ve hesabı sorulacaktır...” diyen Şener, Ermenilere karşı nefreti körükleyerek, adeta intikam yeminleri sıralamıştır¹⁵⁵. Olayın ertesinde açıklama yapan Başbakan Tayyip Erdoğan da pankartları açanları kınamak, yaptırım uygulanmasını ya da hukuki süreç başlatılması gerektiğini paylaşmak yerine; yaşananları ‘marjinal ve münferit’ olaylar olarak değerlendirmiş; “Hocalı katliamına dair acımızı, dayanışmamızı gölgelemeye yetmeyecek¹⁵⁶” diyerek Türklerin acısını Ermenilerin acısından üstün kılmış ve Ermenilere yönelik nefreti pekiştirmiştir. Bu örneklerden yola çıkarak, nefret suçları ile gerçek anlamda mücadele edilmesi için; devlet yönetiminin önyargıları kıran, birlikte yaşamayı teşvik eden ve destekleyen, demokratik ve eşitlikçi yönetimi benimseyen, çoğunlukçu değil çoğulcu bir bakış açısı ile her bir yurttaşına eşit mesafede davranması gerektiğinin altı çizilmelidir. Türklük, Müslümanlık, erkeklik, heteroseksüellik gibi kalıplardan uzaklaşılması, bu kalıplar karşısında büyüyen önyargıların bertaraf edilmesi önemlidir. Bu kapsamda da hangi özelliklere sahip olduğuna önem verilmeden bir bireye yöneltilen tüm nefret suçları, nefret söylemi içerikli ifadeler, ırkçı ya da ayrımcı davranışlar kesin bir dille reddedilmelidir. Devlet de temsilcileri aracılığıyla resmi söylemini insan hakları lehine dönüştürmeli ve nefret suçları karşısında çözümleri herhangi bir siyasi, dini, etnik vb. özellik doğrultusunda değil, sadece insan hakları odaklı bakış açısıyla üretmelidir.

Bir diğer sorun da ceza adaleti sisteminden kaynaklanmaktadır. Ceza adalet sistemi suça ilişkin şikayetin kolluk kuvvetlerine ulaştığı ilk andan başlayarak tüm adli süreçleri de içine alacak şekilde yorumlarsa; bu başlık altında polis,

¹⁵⁵ <http://www.durde.org/2012/02/hocali-mitingi-hakkinda-suc-duyurusu/>

¹⁵⁶ <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1080237&CategoryID=78>

jandarma, hâkim ve savcıların nefret suçları ile mücadele adına benimsedikleri tutum üzerine tartışmak gerekmektedir. Bahsi geçen her bir meslek grubunun çalışmalarına baktığımızda, her ne kadar olumlu örnekler olsa da, çoğunlukla nefret suçları ile yeterli derecede özveri ile mücadele edilmediği görülür. Polis ve jandarmanın rolü ile ilgili, STK'lar tarafından hazırlanan hak ihlalleri raporları önemli ipuçları sunmaktadır. Polis ve jandarmanın nefret suçlarının tespiti ve soruşturulması sürecinde etkili yanıtlar ver(e)memesi, yaşanan ihlallerin üzerlerinin kapatılması, gerekli yaptırımların uygulan(a)maması, nefret suçları vakalarında delillerin etkin bir şekilde araştırılmaması/toplanmaması, ipuçlarının itina ile takip edilmemesi, şüphelilerinin tamamının sorgulanmaması, suç saikinin araştırılmaması raporlarda en sık rastlanan sorunlardır. Üstelik mağdur, devletin resmi ideolojisinin benimsediği ve normalleştirdiği grupların dışında, yani LGBTT, HIV pozitif, mülteci, Ermeni vb. ise, suçun önyargılarla değil; haklı ve anlaşılır sebeplerle işlendiği bile savunulmaktadır. Festus Okey cinayeti somutlaştırma açısından anlamlı bir örnek olacaktır. Uyuşturucu madde taşıdığı iddiası ile 20 Ağustos 2007'de gözaltına alınan Afrikalı göçmen Festus Okey aynı gün bir polis memuru tarafından öldürülmüştür. Dış görünüşü nedeniyle uyuşturucu taşıdığına yönelik şüphe ile gözaltına alınmasından cinayet sonrasına kadar yaşananların, Okey'in mülteci olmasından kaynaklandığı açıktır. Ayrıca cinayetin sorumlularından hesap sormak yerine, cinayetin örtbas edilmesi için her yolun denendiği görülmektedir¹⁵⁷. Bir diğer sorun ise, yasalarda nefret suçlarıyla ilgili tanım ya da hükümlerin yokluğu sebebiyle nefret suçlarıyla mücadelenin sadece hakim ve savcıların inisiyatifine bırakılmasından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar mevcut yasaların nefret suçları ile mücadele lehine yorumlanması ve Türkiye'nin taraf olduğu çeşitli insan hakları sözleşmelerine ve AİHM kararların atıflar verilmesi gibi farklı yollar benimsenerek nefret suçlarıyla mücadele yürütülebilse de, uygulamada teklik sağlanamaması ve bunun hâkim ve savcılarının

¹⁵⁷ Okey'in gözaltı tutanağının ölümünden sonra tutulması, kurşun ile yaralandığında üzerinde bulunan ve önemli bir değil olan gömleğin kaybolması, polis şube kameralarının olayın yaşandığı gün çalışmaması, gözaltında çıplak aranması ve yargı aşamasında kimlik tespitinin yaklaşık 4 yıl sürmesi bunlara örnek olarak verilebilir. Serhat KORKMAZ, Festus Okey Davası ve Adalet, 17 Aralık 2011. <http://bianet.org/biamag/insan-haklari/134802-festus-okey-davasi-ve-adalet>

seçimine bırakılması tehlikelidir. Nefret suçlarının cezasız kalması ya da mağdurların kişisel özelliklerinin ceza indirimlerine sebep olması gibi durumlar da mücadeleyi olumsuz yönde etkilemektedir. LGBTT bireylere yönelik nefret suçlarında, cinayeti mağdurun kendilerine eşcinsel demesi ya da eşcinsel ilişki teklif etmesi sonucu işlediğini itiraf eden faillerin yargılanmasında çoğunlukla haksız tahrik indirimine gidilmektedir. Böylelikle mahkemeler LGBTT bireyler aleyhine açıkça taraf olmakta ve onların yaşam haklarını failin ahlak ve namusundan daha değersiz göstermektedir. Abdülbaki Koşar cinayeti de bunun örneklerindendir. İstanbul'da kendisine eşcinsel ilişki teklif ettiği iddiası ile Koşar'ı öldüren Serhat Bağlan'ın ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası da haksız tahrik indirimi ile 16 yıla indirilmiştir¹⁵⁸. Bu kapsamda nefret suçlarının cezasızlığının önlenmesi ya da faillerin bireysel önyargıların haksız tahrik kapsamında değerlendirilmemesinin sağlanması suçtan caydırma için etkili olacaktır. Ceza adaleti sistemi içerisindeki sorunlardan yola çıkarak, öncelikli hedef ceza adaleti sisteminde yer alan tüm meslek gruplarının, başta ayrımcılık, ırkçılık, nefret suçları olmak üzere insan hakları alanında nitelikli eğitimler alması ve güçlendirmesi olmalıdır. Eğitimlerin, bu konularda deneyimli olan üniversitelerin insan hakları merkezleri, barolar birliği gibi meslek birlikleri, STK'lar ile işbirliğinde hazırlanması fayda sağlayacaktır. Eğitimler insan haklarının farklı temalarındaki genel bilgilendirmelerin yanı sıra her mesleğin kendi görevleri doğrultusunda nefret suçları ile daha etkin mücadele etmesini sağlamaya yönelik bölümler de içermelidir. Örneğin polisler için hazırlanacak eğitimlerde, nefret suçlarının tespiti için soruşturma ve kovuşturma sürecinde dikkat edilmesi gerekenler aktarılabilir. Sonrasında kolluk kuvvetlerine yönelik nefret suçlarının nasıl ve ne zaman kayıt altına alınması gerektiği konusunda yazılı ve açık prosedürler ve nefret suçları göstergeleri oluşturulabilir. Göstergelerin amacı soruşturmanın sağlıklı yürütmesi ve olayın nefret suçu olup olmadığını tespit etmeye yarayacak bilgilerin atlanmamasını sağlamak

¹⁵⁸ İşte 'haksız tahrik' indirimleri, 09 Kasım 2009, Sabah.

http://www.sabah.com.tr/Yasam/2009/11/09/iste_haksiz_tahrik_indirimleri

olacaktır¹⁵⁹. Kılavuz nefret suçlarının daha etkin soruşturulmasını sağlayacak olan göstergelerin; mağdurun olaya ilişkin algısını, failin olay sırasındaki davranışlarını, fail ve mağdurun özelliklerini, olayın yaşandığı günün özel bir anlamının olup olmadığını, saldırılan malın niteliğini, olaya örgütlü bir nefret grubunun dâhil olup olmadığını, olay yerinde bırakılan obje, yazılar, vb. mesajları, mağdura önceden iletilmiş tehdidin olup olmadığını araştırmaya odaklı olmasını tavsiye eder¹⁶⁰. Ayrıca polisin göstergeler ve prosedürler aracılığıyla suça yönelik detaylı bir soruşturma yürütmesi, mağdura empati ile yaklaşması ve bir suçun nefret suçu olabileceği yönündeki görüşünü ifade etmesi; nefret suçlarının devlet tarafından ciddiye alınan bir konu olduğuna ilişkin bir mesajı kamuoyuna yayacak¹⁶¹, duyarlılık yaratılmasına fırsat verecek ve caydırıcı etki oluşturacaktır.

2. STK'lerden kaynaklanan sorunlar

Devlet sisteminden kaynaklı sorunların dışında STK'ların kurumsal kapasitelerinden kaynaklı bazı sorunlar da nefret suçları ile mücadele çalışmalarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Bunların ilki ve diğer birçok sorunla doğrudan bağlantılı olan insan kaynaklarındaki eksikliklerdir. İnsan kaynağının yetersizliği STK'ların yaygın ve etkili faaliyet göstermesini engelleyen önemli bir faktördür. TÜSEV'in raporunda yer alan Sivil Toplum Endeksi Projesi ("STEP") metodolojisine göre insan kaynaklarının gelişmişliğini tanımlamak gerekirse; insan kaynağının gelişmişliği

¹⁵⁹ Kılavuza göre, nefret suçlarının daha etkin soruşturulmasını sağlayacak olan göstergeler; mağdurun olaya ilişkin algısı, failin olay sırasındaki davranışları, fail ve mağdurun özellikleri, olayın yaşandığı günün özel bir anlamının olup olmadığı, saldırılan malın niteliği, olaya örgütlü bir nefret grubunun dâhil olup olmadığı, olay yerinde bırakılan objeler, yazılar vb., mağdura önceden iletilmiş tehdidin olup olmadığı gibi başlıkları içerebilir. OSCE ODIHR, "Preventing...", S. 22-24.

¹⁶⁰ OSCE ODIHR, "Preventing...", S. 21.

¹⁶¹ OSCE ODIHR, "Preventing..." S. 27.

profesyonel çalışanlar ile gönüllü çalışanlar arasındaki oran doğrultusunda hesaplanmaktadır. Bu hesaba göre gönüllü çalışan sayısının toplam çalışanların %25'ini aşmayan STK'lar insan kaynakları açısından sürdürülebilir olarak görülmektedir¹⁶². Bu genel bilgi doğrultusunda nefret suçları ile mücadele eden STK'lara bakıldığında, hiçbirinin STEP metodolojisine uygun bir insan kaynağı gelişmişliğine sahip olmadığı görülecektir. Görüşme yapılan STK'lardan örnek vermek gerekirse, çoğunun profesyonel çalışanı yoktur; çalışmalar sadece gönüllüler aracılığıyla yürütülmektedir. Bir kısmında ise sadece bir profesyonel çalışan istihdam edilmektedir. Örneğin, Protestan Kiliseler Derneği'nin sadece bir profesyonel çalışanı bulunmaktadır; çalışmalara destek veren diğer kişiler gönüllü olarak katılmaktadır. İHGD'nin ve Alternatif Bilişim Derneği'nin ise hiç profesyonel çalışanı bulunmamaktadır; ekibin tamamı bir yandan kendi mesleklerine devam ederken; bir yandan da gönüllü olarak derneğin faaliyetlerine destek vermektedir. İHAD'da benzer şekilde bir tam zamanlı ofis görevlisi, bir yarı zamanlı proje çalışanı ve birçok gönüllü çalışanla faaliyetlerini yürütmektedir. İnsan kaynakları eksikliği doğrudan operasyonel alanı etkilemektedir. Ana faaliyetleri destekleyici nitelikte olan internet sayfalarının güncellenmesi, sosyal medya araçlarının kullanılması, medya ile ilişkilerin güçlendirilmesi gibi yan faaliyetlere yeterli insan gücü ayırlanamamaktadır. Bu da çalışmaların görünürlüğünü ve tanınırlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Görüşme yapılan STK'ların büyük kısmında bu sorunu doğrulamıştır. Çoğunun internet sayfaları yaptıkları çalışmaların tamamını yansıtmaktan uzaktır; güncel ve detaylı bilgiler içermemektedir. İnsan kaynağındaki eksiklik, çalışmaların çeşitlendirilmesini, yaygınlaştırılmasını ve farklı işbirlikleri oluşturulmasını da olumsuz yönde etkilemektedir. STK'lar ellerinde bulunan insan kaynağı gücü doğrultusunda kısıtlı alanda faaliyetler yürütebilmektedir.

¹⁶² TÜSEV, Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu II, S. 92.

İnsan kaynağı ile doğrudan bağlantılı olarak ortaya çıkan bir diğer sorun mali kaynak eksikliğidir¹⁶³. Nefret suçları ile mücadele eden STK'ların mali kaynakları, çoğunlukla yurtdışı kaynaklı hibeler aracılığıyla proje bazlı olarak sağlanmaktadır. Proje süresi dolduğunda kaynak da son bulmaktadır. Bu durumda kaynağın devamlılığını sağlayamamak, hem projelerin sürdürülebilirliğini hem de proje için istihdam edilen personelin devamlılığını olumsuz yönde etkilemektedir. Sağlanan fonlar aracılığıyla istihdam edilebilen profesyonel çalışanların, fon kaynağının sona ermesi ile ayrılmak durumunda kalmaktadır¹⁶⁴. Bu durumda yetişmiş insan kaynağının kaybına ve çalışmaların devamlılığın sağlanamamasına neden olur. Bu bağlamda doğrudan nefret suçları ile mücadeleye etmeyen ama nefret suçunun çalışma alanlarından biri olan STK'ların büyük çoğunluğu, nefret suçları ile mücadele faaliyetlerini düzenlemek için ayrı bir personel istihdam etmekte de zorlanmaktadır. Kaynak sıkıntısı sebebiyle STK'larda nefret suçları ile mücadele faaliyetleri farklı pozisyonlardaki çalışanlar tarafından üstlenilmektedir. Bu da yürütülen faaliyetlerin verimliliğini düşürmekte ve kapsamlı çalışmaların yapılamamasına neden olmaktadır. Örneğin Pozitif Yaşam Derneği'nde nefret suçları ile ilgili projeyi yürüten çalışan, projenin sonlanmasının ardından ayrılmak durumunda kalmıştır. Şu anda Dernek'te nefret suçları ile mücadele konusunda yürütülen çalışmalar için ayrı bir çalışan bulunmamakta, bu çalışmalar Derneğin başka bir pozisyonundaki çalışanı tarafından desteklenmektedir. İlgili personelin iş yükünün artışı nedeniyle de nefret suçlarıyla mücadele çalışmaları istenilen hızda ve yoğunlukta yürütülememektedir. Bu kapsamda STK'ların fonlar dışında kaynak geliştirme stratejileri oluşturulması bir çözüm olabilir. Ayrıca fon kaynaklarını çeşitlendirmek ve daha uzun süreli fonları tercih etmek de çözüm olarak önerilebilir.

STK'lar arası işbirliğinin yeterli düzeyde sağlanamaması bir diğer sorundur. TÜSEV raporuna göre, Türkiye genelinde sivil toplum faaliyetleri birbirinden

¹⁶³ TÜSEV, S. 94.

¹⁶⁴ TÜSEV, S. 93.

bağımsız bir şekilde ilerlemekte, birlikte hareket etme ve ortak bir alanı paylaşma becerileri henüz yeterli seviyede gelişmemiştir¹⁶⁵. Nefret suçları ile mücadele eden STK'lar açısından da bu durum geçerlidir. Her ne kadar STK'lar arası işbirliğinin yakın dönemde geliştiği ve ortaklıklar yoluyla kurumlar arası iletişimin arttığını gözlemlense de, işbirlikleri henüz yeterli olmaktan uzak bir seviyededir. İstenilen düzeyde ortaklık geliştirilememesinin sebeplerinden biri, önceki bölümlerde bahsedilen insan kaynakları eksiklikleridir. STK'ların bir kısmı yeterli derecede insan kaynağına sahip olamadıkları için, işbirliklerine katılamamakta ya da katılsa da aktif rol alamamaktadır. Bu nedenle STK'lar arası işbirlikleri, birçoğu için aynı şehirde yapılan toplantılara katılmakla sınırlı kalmaktadır. Örneğin tek profesyonel çalışan ile faaliyetlerini yürüten Protestan Kiliseleri Derneği temsilcisi, diğer kurumlardan gelen toplantı davetlerine bile insan kaynağı eksikliği sebebiyle bazen olumsuz yanıt vermek zorunda kaldıklarını paylaşmıştır. İşbirliklerinin yapılmasındaki bir diğer engel de, STK'ların misyonları sebebiyle yaşanan kopukluklardır. Örnekle somutlaştırmak gerekirse, İHAD hazırladığı nefret suçları yasa tasarısı taslağında, LGBTT bireylerin maruz kaldığı nefret suçlarına yer vermemiş; taslakta bulunan nefret suçları tanıma 'cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri' temelli nefreti eklememiştir. LGBTT örgütlerinin yapmış oldukları itirazlara karşılık, İHAD her ne kadar LGBTT bireylere yapılan saldırıların da nefret suçu olduğunu kabul etse de, kurumun misyonu ve stratejisi gereği sadece etnik ve din ayrımcılık ve hoşgörüsüzlük odaklı nefret üzerine çalışmalar yürüteceğini¹⁶⁶ aktarmıştır. Her ne kadar projelerinin çerçevelerinin kısıtlı olması anlaşılır olsa da, hak temelli çalışmalar yürüten bir STK tarafından hazırlanan ve Meclis'e sunulan bu yasa taslağında 'cinsel yönelim ve cinsiyet kimlik' kökenli nefret suçlarının dışlanması nefret suçları ile mücadele konusunda önemli bir sorundur. Sadece Türkiye içindeki STK'lar arası işbirlikleri değil, uluslararası kurumlarla yapılan işbirlikleri sayısı da çok azdır. Uluslararası ilişkiler, farklı örneklerin deneyimlenmesi, stratejilerin paylaşılması, bu yolla STK'ların kurumsal gelişimlerinin sağlanması

¹⁶⁵ TÜSEV, S. 91.

¹⁶⁶ İHAD- Nefret Suçları Yasa Tasarısında LGBT'leri Görmezden Geldi, 24 Nisan 2011. <http://www.kaosgl.com/savfa.php?id=6816>

ve Türkiye'deki nefret suçları mücadele çalışmaları çeşitlendirilmesi adına önemlidir. Her ne kadar son dönemlerde yurtdışından birçok STK temsilcisinin katıldığı konferanslar ya da eğitimlerle organize edilse de; Sosyal Değişim Derneği ve Ankara Roman Gençlik Derneği dışında uluslararası alanda uzun soluklu ve kapsamlı çalışmalar yürüten STK bulunmamaktadır. STK'ların bu konuda adım atmaları, uluslararası ağlara katılım sağlamaları, deneyim paylaşımını etkin kılacak yapılar oluşturmaları fayda sağlayacaktır.

Medya kullanımı da STK'lar tarafından yeterli verimlilikle kullanılmamaktadır. Yapılan STK görüşmelerinde de, temsilciler medya ile ilişkilerin yeterli derece iyi olmadığı ifade etmiş; nefret suçları ile mücadelede yapılan çalışmaların sadece belirli yayın organlarında yayınlanabildiğinden, popüler medyada hak ettiği düzeyde yer almadığından veya çarpıtılarak yer aldığından yakınmışlardır. Çalışmaların sadece zaten duyarlı ve farkındalık sahibi bireylerin takip ettiği belirli yayın organlarında yer alması, çalışmaların gerçek anlamda yaygınlaşması ve toplumun daha geniş kesimlerinde etki yaratmasını önlemektedir. Bu nedenle özellikle popüler olanlar olmak üzere tüm medya ile daha yakın ve etkin ilişkiler kurulması için yeni stratejilerin oluşturulması bir ihtiyaç olarak öne çıkmıştır. Kılavuz'un birkaç önerisini de paylaşmak gerekirse, basın bültenlerinin hazırlanması ve tüm medya kuruluşları ile paylaşılması, özel röportajlar hazırlanması, basın toplantıları yapılması medya tanınırlığı açısından fayda sağlayacaktır¹⁶⁷.

IV. Sonuç

Nefret suçlarının sıkça yaşandığı; buna karşılık mevzuatın yetersiz, bireylerde ve dahası kamu kurumlarındaki duyarlılık ve farkındalığın ise çok düşük olduğu Türkiye'de, nefret suçları ile mücadele önemli bir toplumsal sorun olarak karşımıza çıkar. Nefret suçları, mağdurların hayatlarını etkilemenin dışında

¹⁶⁷ OSCE ODIHR, "Preventing..." S. 67.

doğrudan toplumsal barışa, eşitlik içinde bir arada yaşama idealine saldırı niteliği taşımaktadır¹⁶⁸.

Önceki bölümlerde de detaylarıyla verildiği üzere, devlet nefret suçları ile mücadele kapsamında hiçbir çalışma üretmemektedir. Hiçbir çalışma üretmediği gibi; hükümet temsilcileri, polis memurları, hakimler gibi temsilcileri aracılığıyla nefreti normalleştirmekte ya da kamuoyu nezdinde meşru kılmaktadır. Devletin kurumları aracılığıyla ortaya koyduğu söylem ve kararlarla, toplum içindeki farklılıkları korumaktan çok, yok etmeye ve sindirmeye yönelik politikaları desteklemektedir. Hele bir de farklılıklar, devletin resmi ideolojisi olan Türklük, Sünnilik, Heteroseksüellik üçlemesi karşısında marjinalleşmiş gruplar ise yok saymanın yıkıcılığı artmaktadır. Eşcinselliği ahlaksızlık olarak tarif eden İçişleri Bakanı'nın emrinde çalışan bir polisin şiddet gören bir travestiye yardım etmesi beklenemediği gibi; yine eşcinsel ilişki teklifinin haksız tahrik indirimi sayıldığı bir ülkede homofobik ve transfobik temelli önyargılarla işlenen suçların azalması beklenemez.

Bu noktada toplumsal sorunlara çözümlerin şekillendiği bir müzakere ve mücadele alanı olarak STK'lar devreye girmekte ve toplumun genelinde ve devlet bünyesinde büyük bir dönüşümü hedefleyen çalışmalar yürütmektedir. STK'lar öncelikli olarak mağdurların güçlendirilmesi amacıyla çalışmaktadır. Bu çalışmalar bir yandan mağdurlara yalnız olmadıklarını ve önemsendiklerini hissettirerek yaşadıklarına rağmen yeniden güven duymalarını sağlarken; bir yandan da hak ihlallerine karşı verdikleri hukuki mücadelede mağdurlara maddi ve manevi destekler sunmaktadır. Sonraki adım ise toplumun genelinde farkındalık yaratmaktır. Bu çerçevede, önyargıların kırılması, nefret suçlarının hoşgörü ile karşılanmaması ve böylelikle de farklılıkların katılımlarının sağlanması adına çalışırlar. Son olarak da devletin nefret suçları ile mücadele etmek için politika geliştirme yükümlülüğünü ona hatırlatmakta; yasal mevzuat geliştirilmesi, veri toplama mekanizmalarının kurulması, polis, savcı ve hakim

¹⁶⁸ İNCEOĞLU, "Nefret Suçları", S.18.

gibi meslek gruplarının insan hakları konularında güçlendirilmesi başta olmak üzere devletin sorumluluklarının hayata geçirilmesi için savunu faaliyetleri yürütmektedir. Nefret suçlarıyla mücadelenin, STK'lar tarafından sıfırdan inşa edilmeye çalışıldığı düşünülürse, yapılan çalışmaların değeri ve STK'ların rolünün önemi ortaya çıkacaktır. Ancak nefret suçlarıyla mücadele alanının büyüklüğü ve derinliği karşısında STK'ların rollerinin de belirli sınırları olmaktadır. Gerek kendi kurumsal kapasiteleri ile bağlantılı sorunlar, gerekse de devletin kurmakla yükümlü olduğu ana koruma mekanizmalarının yokluğu çalışmaların sınırlarını daraltmakta; yaygınlaşmalarını ve sürdürülebilirliklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Hem sistemden hem de STK'ların yapılarından kaynaklanan eksikliklere rağmen, Türkiye'deki STK'ların son yıllarda hızla büyüyen nefret suçları ile mücadele çalışmaları büyük bir şans olarak görülmelidir. Ayrıca devletin süreçte nefret suçlarıyla mücadele için atacağı her adım STK'ların şu an sistemin kurulmasına yönelik harcadıkları enerjinin daha çok bireylerin, özellikle de mağdurların, güçlenmesine ve farkındalık kazanmalarını sağlamaya yöneleceği unutulmamalıdır. Bir diğer deyişle, devletin nefret suçları ile mücadele politikalarını oluşturmaya başlaması; STK'ları bu alandan uzaklaştırmayacak aksine daha derin ve etkili faaliyetler yürütmelerine öncülük edecektir.

Son olarak da nefret suçlarıyla mücadelede esas olanın, insan hakları bağlamında gerçek duyarlılığın ve farkındalığın oluşturulması olduğunun altı çizilmesi önemlidir; çünkü aksi takdirde başka bir haksızlığın mücadelesi verilirken, yeni bir nefret suçu ya da söylemi inşa edilmesi söz konusu olabilir. Bu bağlamda STK faaliyetleri de asıl gücünü, toplumsal dönüşümün gerçek anlamda sağlanması alanında göstermelidir. Yani; Mavi Marmara gemisine İsrail devletinin yapmış olduğu saldırıyı protesto amaçlı organize edilen faaliyetlerde Yahudilere yönelik nefretin gözle görülür şekilde artması ya da Diyarbakır Spor - Bursa Spor maçında çıkan olayların ardından Diyarbakır Spor'un Kulüp Başkanı'nın Diyarbakırlılara

yönelik yapılan saldırıları eleştirirken ‘Ermeni miyiz biz Ugandalı mıyız?’¹⁶⁹, diyerek Kürt’leri ‘yüceltmek’ adına Ermenileri hor gören ifadeleri, mücadele faaliyetleri adına yol gösterici olmalıdır. Nefret suçları ve nefret söylemi ile mücadele de asıl dönüşüm bireyin kendini ötekileştiren ve şiddetin nesnesi haline getirenleri eleştirirken, kendisinin de aynı hatayı tekrarlayıp tekrarlamadığını sorgulamasıyla sağlanabilir.

¹⁶⁹ DURAN Ragıp, “Hakiki Nefret / Sanal Nefret”, içinde der. ÇAVDAR ve YILDIRIM, S. 158.